

קובץ גליונות

פרשת כי תצא

ממרנן ורבנן גדולי ומאורי הדור

מרן ראש הישיבה
הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל
מרן הגאון
רבי יעקב אדלשטיין זצוק"ל
הגאון הצדיק
רבי ישראל אלי' וינטרויב זצוק"ל
הגאון האדיר
רבי אברהם גנחובסקי זצוק"ל
הגאון הגדול
רבי שלום בן ציון פלמן זצוק"ל
הגאון הצדיק
רבי ראובן קרלינשטיין זצוק"ל
הגאון הגדול
רבי שמואל יעקב בורנשטיין זצוק"ל

ויבלחט"א

מרן ראש הישיבה
הגראי"ל שטינמן שליט"א
מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי שליט"א
מרן פוסק הדור
הגר"נ קרליץ שליט"א
מרן רה"י
הגר"ג אדלשטיין שליט"א
מרן המשגיח
הגר"ד יפה שליט"א

דברי שיח

כאיל תערוג

פרי חיים

נשיח בחוקיך

גאון יעקב

דברי אמת

פניני דעת

דובב שפתיים

נפשו גחלים תלהט

פנינים משולחן רבינו

שלמים מציון

דרכי החיזוק

הלימוד בקובץ לזכות
ר' שמואל בן חביבה לרפו"ש
ולנחת מכל יוצ"ח ברו"ג

ניתן לשלם על הקובץ גליונות במכשירי 'קהילות' ו'נדרים פלוס' בבתי הכנסת

לעילוי נשמת
הילד ראובן דוד ז"ל הרבסט
בן יבלחט"א ידידנו החשוב
הר"ר יהודה שליט"א
גלב"ע י' אלול תשע"א
תנעב"ה

לעילוי נשמת
האשה החשובה
מרת לביאה
בת ר' ישראל צדוק ע"ה
גלב"ע שב"ק י"א אלול
תנעב"ה

לעילוי נשמת
האשה החשובה
מרת שרה יהודית
בת ר' בעלאל ע"ה
גלב"ע י"א אלול תשע"ו
תנעב"ה

הודעה ובקשה

המעוניינים לסייע (בשעת הצורך) בהעברת הקבצים,
ירשמו בחיוג למס' 072-2587402 להקיש 5 ואח"כ 4,
הבקשה תשמע לכל הרשומים, ומי שיוכל לסייע יצור קשר
במס' 053-3145900

מדרור תיובתא (פורסם בגליון בין הזמנים)

ניתן לשלוח את התשובות עד לתאריך י"ב אלול,
למייל: k.allvonot@gmail.com או לפקס: 077-2092005
יש לשלוח לפחות 4 תשובות מתוך 12.
יש לעיין שם מלא, כולל/ישיבה, כתובת ומס' טלפון.
אפשר לעיין בספרים.
שמות הזוכים בהגרלה יפורסמו בקובץ גליונות.

להקדשות ע"ג הקובץ ניתן לפנות למס' 053-3145900
ניתן לתרום במכשירי "קהילות" ו"נדרים פלוס" בבתי הכנסת ברחבי הארץ,
יש ללחוץ על לחצן 'קופות נוספות' ובחיפוש קובץ גליונות
וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 4311
ניתן להעביר גם לבנק מרכנתיל סניף 745 מס' חשבון: 45458

י"א אלול	כי תצא	כ"ה אלול	נצבים וילך	י' תשרי	יום כפור
י"ח אלול	כי תבא	ג' תשרי	האזינו (שבת שובח)	י"ד תשרי	חג הסוכות

לכל הקוראים והלומדים החשובים שליט"א נותרו מס' שבתות מועטות להקדשה עד סוף השנה
בתרומתכם הנכם שותפים בזיכוי הרבים הגדול להגדיל תורה ולהאדירה

יצא לאור קונטרס 'קבלות וחיזוקים', ניתן להשיגו במקומות הבאים:

ירושלים
חנות גל פז רח' מלכי ישראל
ישיבת מיר
מודיעין עלית
כולל עטרת שלמה
פתח תקוה
משפ' הופמן 052-7165162
רחובות
משפ' שנהב 050-4101805
רכסים
משפ' פרקש 052-7171992
תפרח
משפ' אוסטרן 053-3151066

אופקים
משפ' סמיד 052-7635246
אלעד
משפ' הופנר 054-8415551
אשדוד
משפ' מונק 052-7668323
בית שמש
משפ' פינקלשטיין 052-7150398
בני ברק
חנות גל פז רח' ר"ע
משפ' גולדשטוף 053-3145900
חיפה
משפ' חסידים 04-8699455

להזמנות מרוכזות של הקונטרס ניתן לפנות ל: 053-3145900

באיך תערוג

פנינים על פרשיות השבוע וליקוטי ענינא דיומא
מרבן של ישראל מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א

בס"ד | גליון 220 | שנה ד' | פרשת כי תצא | שנת תשע"ז

פניני הפרשה

צריך שתהא בנו "הרגשה" לריבוי כבוד-שמים, ולא לחללו בהזכרת החטא

"כי קללת אלקים תלוי" (כי תצא כא, כג) פרש"י, זלזולו של מלך הוא, שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו. משל לשני אחים תאומים [שהיו דומין זה לזה, אחד נעשה מלך, ואחד נתפס ללסטיות ונתלה, כל הרואה אותו אומר המלך תלוי]. צ"ב, מה מוסיף שהם "בניו", דלכאורה סגי במה שהאדם עשוי בדמות קונו והוא תלוי?

בסנהדרין מה: נחלקו ר"א וחכמים, האם כל הנסקלין נתלין, או רק המגדף והעובד ע"ז. והנה טעם זה הכתוב ברש"י, זהו לפי רבי אליעזר שהנסקלין נתלין, ולא רק מגדף. שאם רק המגדף, אז הרואים אומרים מפני מה זה תלוי? מפני שברך את השם, נמצא שהעבירה נזכרת תמיד, לכן לא תלין את נבלתו. והיינו, כשם שאם אירע לאדם דבר-בזיון, אינו חפץ שידברו על זה. כי ככל שמדברים, מתרבה הבזיון, והוא מעדיף שכל הענין ישתכח במהרה. כך צריכה להיות ההרגשה כלפי כבוד-שמים. אם יש לנו הרגשה בכבוד-שמים, צריך לחוש שברייבוי הזכרת החטא, מתחלל כבוד-שמים. וזה טעם: כי קללת אלקים תלוי, שצריך לראות שלא יזכר בפי הבריות ענין החטא כלל.

ב' דרשות בפסוק א'

"לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו" (כי תצא כב, י)

ש' הר"מ הל' כלאים [פ"ט הלכה ז'] דאיסור כלאים מה"ת אינו תלוי בשני מינים והאיסור תלוי בטהור וטמא ושני מינים טהורים מותר, ושני מינים טמאים מותר, ובטהור וטמא הוא דאסור, ושור פסולי המוקדשין דיש בו שם טומאה אסור להנהיגו דזה עצמו מקרי כלאים דיש בו מין טהור וטמא, עי' ברמב"ם פ"ט הי"א. ועי' בר"מ פ"ט הי"א מותר לחרוש אדם ובהמה יחד משום שנאמר בשור ובחמור ולא באדם ובחמור ולא באדם ושור.

וצ"ע לשי' הר"מ דרך טהור וטמא אסור מה"ת, א"כ יש לעיין מה נחשב האדם מין טהור או מין טמא? ומנמ"פ אם אדם מקרי מין טהור צריך קרא רק למעטו מלחרוש עם החמור דאע"ג דהוא מין טהור מ"מ מותר עם חמור, ואם הוא נחשב כמין טמא מחמת דבשרו אסור באכילה א"כ ל"צ קרא להתירו עם חמור וצריך רק קרא להתירו עם שור ולמ"ל שני דרשות?

ואמר רבנו: דאין כאן יתור במקרא רק הפירוש בשור ובחמור ממעט אדם דכלול בו רק בהמה טהורה ובהמה טמאה ולא אדם, ואין זה דרשה ומיעוט, שנקשה קרא למ"ל. [ועי' במהרי"ק שם פ"ט הי"ד דקרא אסמכתא בעלמא כדי להתיר גם מדרבנן דהא מותר קתני ולא גזרו בהו רבנן]. (אילת השחר ב"ק נד, א)

בגדרי הכיסוי

"ויתד תהיה לך על אונגך והיה בשבתך חוץ וחפרתה בה ושבת וכסית את צאתך" (כי תצא כג, יד) ושפך וכיסה במה ששפך יכסה.

נראה דבעיקר בא לאפוקי ברגל שהוא דרך בזיון, אבל אי"צ עם היד דוקא ואפשר לכסות עם כלי, והרי גם השחיטה היתה בסכין ולא עם היד ממש, וכשדרשו במה ששפך יכסה שפיר אפשר גם עם הסכין, וכן אולי כשלוש בתי ידים [כפפה] כשר. וכשקוברים המת יש שנותנים עליו העפר ברגל ואינו ראוי. ויש להסתפק במצות וכסית את צאתך האם מותר לכסות עם הרגל או שגם זה אסור ברגל?

יש לעי' אם כיסה ברגל דהוא בזיון אי מ"מ המצוה קיים, או דכיון דגילתה תורה דאין לעשות כן אפשר דיש בזה גזו"כ דלא קיים המצוה כלל. (אילת השחר שבת כב, א)

קדושת המחנה

"כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך" (כי תצא כג, טו) ופרש"י (שבת קג, א) מקום חנייתך תהא בקדושה וטעמא משום דישאל מהרהרין תמיד בד"ת.

והנה מועטין הם העושים כן ומ"מ מפני שכך צריך להיות לך הצריכה

תודה שיהא המחנה קדוש, והנה נשים ודאי אינם מהרהרים בד"ת ואמאי גם במקום שנמצאים נשים צריך להיות קדוש? (אילת השחר שבת קג)

עבירה גוררת מצוה

"ושם לה עלילת דברים" רש"י כותב, ששינאה מביא לידי לשון הרע, כי עבירה גוררת עבירה. מה שכתב רש"י שיש בזה היגדרות, לכאורה זה דבר טבעי, ולא מצד ההיגדרות?

למדנו מכאן, שעבירה גוררת עבירה, גם בלא מהלך טבעי לעבירה הראשונה. וגם מחילול שבת, מגיעים לידי לשון-הרע, אף שאין שייכות בהמעשים שעשה, אבל רוח-הטומאה, מושכתו לזה.

החטאת הרבים, זה כמו אש!

"על דבר אשר לא קדמו אתכם" פרש"י, על העצה שיעצו אתכם להחטיאכם. והנה טעם זה, וכן ששכרו את בלעם, שייך רק על מואב ולא על בני עמון. ובפשוטו, בני נח לא נצטוו על לפני עור. אבל החטאת הרבים - זה כמו אש!

בני נח חייבים לקיים מה שהשכל מחייב. ומשום החטאת הרבים נאסרו לבא בקהל. וזה חידוש, שנתבעים על אי-עשיית חסד עם בני ישראל.

יתכן שבני-ישראל בכל אופן לא היו אוכלים את פת העכו"ם, ולמעשה ישראל ביקשו: אכל בכסף תשבינו. ולא אמרו 'פת', אבל הם נתבעים על שלא קדמו אתכם בפת.

ברכה על גט

"ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו או כי ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה" (כי תצא כד, ג)

במהרי"ל שלהי הלכות חליצה א"י: אמר לנו מהר"י סג"ל שראה כתוב שיש לברך על מצות חליצה, ושאלו מלפניו א"כ לדידוהו שהיו מייבמין נמי יברך על מצות יבום.

וא"ת אין הכי נמי, ושאלו א"כ המגרש בגט נמי יברך, ואמר הכי השתא התם גזירה משמים דאחיו מת וזקוקה לו וגבי גט איהו דאפסיד אנפשיה להתקוטט שאין זוגם עולה יפה ויתפרדו האמנם לא היה נוהג לברך גם בחליצה ע"כ.

ויל"ע במ"ש המהרי"ל ז"ל דהא איכא אופנים דהתורה ציותה לגרש וכהא דכי מצא בה ערות דבר וצ"ע.

וכששאלתי זה מקמיה מו"ר מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א השיבני דאם נימא דיברך בגט באופן דכי מצא בה ערות דבר הרי שכו"ע ידעו שמשום זה גירשה ולכן לא תקון רבנן עכ"ל.

וכששלחתי זה למו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לן נגרם ע"י עבירה עכ"ל. (הרה"ג ר' משה חליוה שליט"א)

השבת אבידה לשיבה

"לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיד".

איתא בשו"ע חו"מ ס' רנ"ט ס"ט "ראה מים באים לשטוף שדה חבירו חייב לגדור בפניהם כדי להציל" עכ"ל "וכן בכל עניני הפסד שיכול להיות אצל חבירו וביכולתו למנוע ההיזק חייב למנוע ואם לא עשה כן עובר בעשה דהשב תשיבם ובל"ל דלא תוכל להתעלם (לשון הערוך השולחן סו"ס רנ"ט) עפ"י הורה מרן ראש הישיבה שליט"א שפשוט שבחור שרואה אור או מאוורר וכדו' שדולק ללא צורך בישיבה חייב לכבותו. (קו' אלקי אבי בעזרי)

לעילוי נשמת הרבנית מרת חנה שטיינמן ע"ה

אשת הגאון רבי שרגא שטיינמן שליט"א

בת מרן רבי חיים קניבסקי שליט"א

נלב"ע י"ג אלול תשע"ד

הוספות לגליונות קודמים

בגליון פר' נשא העיר הגרייט | כתבתם בשם נאות אפרים שרבינו אמר שנוזר צריך להתרחק גם מכרם של אחרים. והמעייין בספר שופטים פרק יט לגבי שמשון שהלך עם הוריו ובמלבים שם, יראה מפורש כך שהרי שם מדובר בכרמי פלישתים והקיף את הכרם לבד.

בגליון פר' שלח | הובא שאלת רבנו כיצד לקחו מהענבים של א"י לנסכים הרי זה היה גזל, והאיר הרה"ג ר' שלמה ל' שליט"א בג' אנפי: א. שיתכן שלקחו מן הפקר ולא מדבר שהיה שייך למישהו. ב. דוה תלוי בנידון המפורסם האם אר"י מחזקת מזמן אבותינו לגמרי או רק לקנין הגוף והדברים ארוכים. ג. הראה לדברי התרגום בשה"ש (א, יד) שבמדבר היו הולכין לכרמי עין גדי ומביאין משם אשכולות לעשות מהן נסכים למזבח.

בכאיל תערוג בפ' מטות | הביא ד"ת בשם האמרי אמת ז"ע. אמנם העיקר חסר שם מדוע לא היה צורך להכריח גם את שבט לוי, והרי גם הם לא רצו ח"ו במיתת מרע"ה. והדבר מבואר בס' לקוטי יהודה שהביא את הד"ת בשם האמרי אמת, ושם הוסיף שאחרי חטא עגל הזהב מרע"ה צווה לשבט לוי להרוג כל עובדיו, ומבואר בגמ' יומא (דף ס"ו ע"ב) ששבט לוי כבש את אהבתו כדי לעשות רצון ה' והרגו כל העובדים, ואפילו אחיהם, וזקניהם, ונכדיהם. וא"כ י"ל שגם הכא מכיון שהיה רצון ה' לעשות מלחמה, א"כ כבשו את אהבתם למרע"ה והלכו למלחמה, ולא היה צורך להכריח אותם.

גליון דברים - ת"ב | בספק רבנו בשוכב במיטתו אם מותר בנעילת הסנדל הראה הרה"ג רי"פ לדברי המשנ"ב ס"י תקנ"ד סקל"ב (לב) בדרך - כתב המ"א הטעם דטורח גדול הוא לילך יחף דרך רחוק אבל כשהולך לשדה סמוך לעיר אסור לנעול וה"ה לבית הקברות אא"כ יש טיט ורפש או בין העכו"מ ולפ"ז כשיושב על העגלה או רוכב צריך לחלוץ אף בדרך רחוק: ומשמע דגם כשלא הולך יש בזה איסור וי"ל.

גליון פר' עקב | בנידון שהבאנו לגבי ברכת העץ ואדמה בברכה אחת. העיר הגאון ר' אוריאל ס. שליט"א יש בנותן טעם להביא דברי החזון איש או"ח ל"ד סק"ז והרי שם הדברים מבוארים אל נכון.

גליון פר' שופטים | במש"כ אודות ישיבת קרית מלך נשמט הקטע אודות הגה"צ רבי נתן כהן זצ"ל - באב תשס"ח הסתלק לבית עולמו בחטף המשגיח הנערץ הגה"צ רבי נתן כהן זצ"ל, אשר היה קשור מאוד כל הימים לרבנו שליט"א, בעצרת שהתקיימה בהיכל הישיבה ככלות השלושים בכ"א אלול נשא רבנו שליט"א דברי התעוררות לקראת יום הדין הקרב ובא [דברי הספד לא נאמרו משום היותה של העצרת שלושים יום סמוך לחג], ועל מידת החסד למול מידת הדין שהקב"ה מנהיג בבריא. בסוף עורר את התלמידים על ענין היותו, כך: "מה שבן אדם אוהב לוותר לשני זה זכות גדולה מאד, שבן אדם יותר לשני. הרבה פעמים אנשים רבים, אבל אם מישוהו מוותר זה זכות גדולה. השם יעזור שכל אחד יקבל עליו להיות מזכה הרבים, להיות מוותר, והקב"ה יעזור שיזכו בדין, כתיבה וחתומה טובה."

בגליון פר' שופטים

על דברי רבנו שליט"א לכניסה לישיבות, קבלנו ממערכת 'אקנין ויאמרו לך' מאמר במשנתו של רבנו שליט"א

הותיקים לקבל בסבר פנים יפות את הבחורים החדשים, הנקודה הזו ממש כואבת, יש לבחורים פעמים רבות הרבה קשיי הסתגלות, יש הרבה בחורים שכעת עוזבים לראשונה את הבית והם מתגעגעים הביתה, יש בחורים שקשה להם עם החדר בפנימיה, או קבוצה חדשה לא מוכרת, או שהאוכל בישיבה הם לא רגילים אליו, ועוד הרבה בעיות, והנקודה היא שאפשר לפתור המון עם חיוך אחד, אוי זה ממש כואב, זה צועק ממש, בחורים יקרים אתם יכולים ממש בכלום להפוך עולמות, אפשר לבנות בחור עם מחמאה או עם שלום עליכם יפה, לפה שלא תחטוף זכות, בלי שום מאמץ ובלי שום טירחה מיוחדת, אתה רואה בחור חדש בא לישיבה תן לו יד תגיד לו שלום עליכם יפה, תשאל אותו בכנות חסר לך משהו, אולי אפשר לעזור לך, אתה לא יודע מה אתה עושה, כמה עולמות אתה יכול לבנות, בעבר אירע שרבינו שליט"א חזר לישיבה להדגיש ענין זה שלא הודגש בשיחה שמסר בתחילת השנה, והוא טרח לחזור ולהזכיר לבחורים את הענין הזה.

כידוע בקלם היה בענין זה עבודה מיוחדת, כפי שמסופר על בחור חדש שהגיע לישיבה, לפתע ניגש אליו בחור מבוגר לא מוכר לו, שאלו לשמו ובמאור פנים התעניין בכל תהלוכותיו, הבחור מתאר כי מהשיחה הנלכבת והנעימה הוא היה בטוח שהבחור הזה מכיר משכבר הימים, והוא התבייש לשאלו לשמו, אך כאשר ראה שהתופעה הזו חוזרת על עצמה שוב ושוב, בכל בחור ותיק שהוא נתקל חזר על עצמו המצב הזה, הוא הבין שדברים בגו, עד ששאל ואמרו לו כי כך הורה הסבא מקלם שבחורים בישיבה נדרש מהם לגלות התענינות בשני וחיבה כמנהג שני ידידים ותיקים, זה נקרא הכנסת אורחים, וזה נקרא נושא בעול עם חבירו.

בכמה הזדמנויות רבינו שליט"א דיבר על הבחורים בישיבה ואמר בעינים בורקות, איזה עושר יש לצעירים הללו, יש להם את מלוא הכוח, את מלוא המרץ, וברענונות נעורים הם יכולים לכבוש עולם ומלואו, הם יכולים לשבת בראש רגוע ושקט בלי שום דאגות וללמוד ימים שלמים בהתמדה, לחזור ולשנן להעמיק ולגרוס, מה נפלא הדבר הזה. בחור יקר אם תדע כמה במצב הינק עשיר, ותזכור שהזדמנות כזאת לא תחזור היא פעם אחת בחיים, תדע לנצל את העושר הזה לדברים טובים וכך תגדל ותעלה מעלה מעלה וחזקת והיית לאיש.

מורנו ורבינו הגראי"ל שליט"א מעורר תמיד ודורש בתוקף, כי כל יהודי צריך לדעת שאין מציאות להיות יהודי טוב בלי ללמוד תורה, אין דבר כזה, כל יהודי חייב קשר אישי לתורה, חייב ללמוד תורה בכל יום, ובלי זה הוא לא יכול להיות יהודי טוב, חסר לו משהו, כעת זה הזמן לקבוע מסמרות בענין הזה, להתחבר לקביעות בתורה, וגם בתפילה, קירבת ה' מתייחדת לענין הזה, כמאמר הכתוב, קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, קירבת ה' היא במיוחד גם לענין קבלת התפילה, כמאמר הכתוב קראוהו בהיותו קרוב, ליכור היטב, אלול זה זמן שמתקבלים התפילות, וכדאי להשקיע בהם מאמץ לכה"פ מעט, כידוע מורנו הגר"ק שליט"א אומר כי התנאי הראשון לתפילה טובה זה להגיע לתפילה בזמן, האיחור הוא הגורם הראשון שיוצר בלבול וחוסר ישוב הדעת, תעשה מאמץ להגיע כמה דקות לפני התפילה, כך שכאשר החזן יתחיל מזמור שיר כבר תהיה על מקומך מוכן להתחיל מיד את התפילה.

כידוע להתחלה יש מעלה עצומה, כי בהתחלה חדשה יש את מעלת ההתחדשות, ובטבע האדם הוא כן, כי יש באדם כוח ההנאה מחידוש, כל התחלה חדשה יש בה כוח החידוש, זה מתנה שנתן לנו הקב"ה לחזק את מעלת החידוש, כך שמתאחדים כאן כמה מעלות נשגבות.

בחורים יקרים נחמדים מפז, הסכיתו ושמעו דבר ה', רבינו שליט"א אומר: כי בחור צעיר יש לו יותר כוח להשתנות, לקבל, בחור יכול לרכוש לעצמו קניני נצח, בתורה ויראת שמים, ובצירוף כוח ההתחדשות יש בזה מעלה עצומה להתעלות מיוחדת, בחור יקר כעת כל משהו קטן שזה מאוד, כעת הקב"ה קרוב אליך, אתה יכול לזכות מה שבכל השנה יהיה לך קשה, תתחזק בתפילה, הקב"ה קרוב לשמוע את בקשתך, הוא קרוב לענות לך, תנצל את הזמן.

למדנו מרבנותיו כי כל אחד יכול להגיע למעלות רמות ונשגבות, אין אחד שלא יכול, ידוע מאמר רבנו החזו"א: חבל שהשאלה אם האדם יצמח לתלמיד חכם נתונה בידיים של נער בן שלש עשרה, כי בדרך כלל ההתחלה שהאדם מעמיד את עצמו מאד קובעת את דמותו ומצבו לכל ימי חייו, לכן בכל התחלה חדשה כדאי להעמיד את ההתחלה בדרגה גבוהה, כדי שבאמת יוכל להגיע רחוק.

רבינו שליט"א מעורר וחוזר ומעורר את הבחורים

הנה הימים הנפלאים ימי חודש אלול ממשמשים ובאים, רבינו הגראי"ל שליט"א מעורר ובא כי ימים אלו הם הימים הנחמדים ביותר, מטבע הדברים זה זמן מיוחד, מעורר, וכדאי לנצל זמן כזה.

בימים אלו של תחילת זמן אלול, ימים מרגשים מאוד, ריבוי עצום של כבוד שמים, קול ה' בהדר נישא ברמה, מאות אלפים ויותר בכל העולם כולו מתאחדים באחת להתחיל מחדש, ביום זה עם ישראל מכתיר את הקב"ה בכתר הכבוד, מקדימים את ההכתרה מראש השנה לראש חודש אלול.

הנה מגיע היום שבו כל לומדי התורה חוזרים לבתי התלמוד בחשק ובשמחה, כמה נחת רוח יש להקב"ה ביום זה, כל העולמות בחדוה עילאה קול התורה מתרונן בראש הרים, וחבורות חבורות מתקבצים לקדש שם ה'.

בחור אחד היה לו איזה צורך לסדר איזה ענין ועל כן הוא חשב להתעכב בבית לכמה ימים ולהגיע לישיבה אחרי תחילת הזמן, רבינו שליט"א אמר לו: איך אתה רוצה להפסיד מלהיות שותף למעמד קידוש ה' הנורא, אתה לא רוצה להיות נוכח ביום הגדול הזה.

לו היה לנו עיני רוח היינו רואים כמה קדושה נשפכת ברחוב בימים אלו, ימים שכולם מתחזקים ומתעוררים, בימים מיוחדים אלו רבינו הגראי"ל שליט"א מרבה בתפילה במיוחד, כי בימים אלו כל כך הרבה נכנסים למסגרת חדשה להתחלה חדשה, וצריך המון סיעתא דשמיא שההתחלה תהיה טובה, ויגדלו כולם תלמידי חכמים, רבינו שליט"א אמר פעם: בימים האלו אני לא מפסיק להתפלל שהכל ילך כשורה.

בימים קריטיים אלו, כל יהודי אשר לו לב מרגיש ישפוך שיה שכל הלומדים יצליחו לעלות מעלה מעלה בתורה ויראת שמים, ובמיוחד ההורים היקרים שבלב דואג וחרד מלזים את הילדים בכל מקומות תלמודם, זה הזמן להעתיך בתפילה עבור כל הצאצאים שיצליחו.

ימי חודש אלול הם ימים של קירבה, ימים של אני לדודי ודודי לי, אדם חכם לא מפסיד הזדמנויות, כעת זה זמן מיוחד, זמן של קירבת ה', צריך להבין כי זמן של קירבה זה זמן מיוחד, האדם מרוגם יותר, כאשר יש יותר קירבה הכל פועל יותר חזק, ע"י הרגלים נכונים אפשר להעלות ולחזק את הקשר עם הקב"ה לכל השנה בימים אלו, לכן זה זמן מיוחד להתחזק בכל ענין.

פירות משנה שעברה אי מברך שהחינו

פרי שגדל בשנה קודמת אבל הוא לא אכלו אז, כגון פרי שלא מצוי במקומו. שמעתי מהגרא"ל שטיינמן שליט"א דמברך שהחינו דהא שמחה הוא לו, ושהחינו לזמן הזה מתפרש לפרי שגדל בזמן הזה, וכן מתפרש לזמן הזה שהמציא לנו הבורא פרי זה שיש לנו שמחה ממנו, אבל אם אכלו אז שוב אינו מברך שהחינו אף דעתה הוי עונה חדשה, מ"מ על גידול פירות אלו כבר בירך עכ"ד. (שלמי תודה ברכות)

שהחינו הטפל לפת או לעוגה

כשהפרי טפל כגון אבוקדו שממרח על הלחם, דטפל ללחם ולא מברך עליו העץ, צ"ע האם מברך ברכת שהחינו דאפשר דמ"מ שמחה יש לו, או דנימא דגם לגבי זה הם טפילים לפת ואינו מברך, וכן יל"ע ככה"ל אם מונח פרי בתוך עוגה שהוא טפל לעוגה. והגרא"ל שטיינמן שליט"א אמר שמברך שהחינו משום דעיקר וטפל אין זה עושה שבמציאות אין פה את הדבר הטפל, אלא שביחס לברכה נאמר שצריך לברך על כל זה כמו העיקר, אבל אין זה מבטל את המציאות שיש כאן, אולם כל זה כשמרגיש שפיר לטעם הפרי ונהנה ממנו, אבל כשאינו מרגיש כל כך י"ל דלא יברך. (שלמי תודה ברכות)

שהחינו על מיץ פירות

האם אפשר לברך שהחינו על מיץ פירות אם עדיין לא אכל את הפרי, או שמא מכיון שברכתו שהכל משום שהוא יזעה בעלמא ולא עצם הפרי אי אפשר לברך עליו שהחינו? והשיב רבנו ברכת שהחינו תלויה בשמחת האוכל ולא בשם פרי שהרי גם על כלים חדשים מברכים שהחינו וא"כ המיץ כיון דסו"ס הוא חדש אצלו אפילו שאין עליו דין העץ אפשר לברך עליו ברכת שהחינו. (לקט שאלות מצויות ח"ה. אמנם אם לא ניכר במיץ שהא מפרי חדש א"א לברך עליו שהחינו כמש"כ המשנ"ב סי' רכ"ה סקט"ו) [וכבר הבאנו מנהג רבנו בענין שהחינו על יין חדש בלל ר"ה בקו' כיל תערוג עניני ר"ה]

ברוך שפטרני

העיר רבנו: צ"ב למה קטנים מתים בעון אבותיהם? וכן צ"ב במה שהאב נענש בעונש מיתה בעון בניו הקטנים ובפטר אם החטא אינו כתוצאה מזה שלא חינו? וי"מ דמשו"ה בגדלותם מברכים ברוך שפטרני עי"ש בפ"מ דאמת הוא גדול רק מכח חזקה דרבה ואינו נפטר מעונשו מדאורייתא ואיך יברך בשם ומלכות, ולסוברים דברכה לבטלה הוי איסור דרבנן עי' מג"א סימן רט"ו ס"ק י' א"ש דהא מדרבנן הוא כבר פטור דסומכין על החזקה, ומש"כ מהאליה רבה דהברכה היא על מה שעד עכשיו ה' מחויב לחנכו במצות ולגדלו בתורה צ"ב היכן מצינו ברכה על שנפטר ממצוה ואדרבה השמחה צריכה להיות על חיוב במצוה. (אילת השחר כי תצא כה, טז)

ש. לפי מנהגינו שהאב מברך 'ברוך שפטרני' בלי שם ומלכות, האם צריכים לענות 'אמן' אחרי ברכה זו. ת. מעיקר הדין אין חיוב לענות אמן כשמברכים בלי שם ומלכות.

ש. האם מכל מקום ראוי לענות אמן.

ת. מי שרוצה בודאי יכול לענות אמן, וכמו שמצינו בחזרת הש"ץ כשאומר הש"ץ ביעלה יבוא 'זכרנו ה' אלוקינו בו לטובה- ופקדנו בו לברכה', שהציבור נוהגים אז לענות אמן. וכי יש חיוב כלל לענות שם אמן, וכמו כן גם בברוך שפטרני מי שרוצה יכול לענות אמן. [א"ה וראה הליכות שלמה תפילה מ"ש בענין זה]

ברכת חכם הרזים

לגבי ברכת חכם הרזים לפני העצרת הגדולה [בא' דר"ה אדר תשע"ד שקרא רבנו שליט"א לזעוק ולהתפלל כנגד אלה שרצו לגייס בחורי ישיבה לצבא רח"ל] הסתפקו בכמה ספיקות. א. האם צריך לראות את כולם, או שמספיק לראות חלק מהששים ריבוא. ב. האם מצטרפים הששים ריבוא כשנמצאים בכמה רחובות, ויש מחיצות המפרידות, [וכן חלק נמצאים בתוך אוטובוס או רכבת האם מצטרפים]. ג. האם נשים מצטרפות למנין. ד. האם קטנים מצטרפים למנין. ה.

האם אנשים שאינם שומרי תו"מ מצטרפים. ו. האם מי שרואה את האנשים ממרחק ולא רואה פרצופים האם יכול לברך. ז. מי שרואה פעמים בשלושים יום ששים ריבוא מישראל אחרים האם מברך בכל פעם מחדש. ושאלנו את השאלות למרן רבנו שליט"א [ע"י נכדו הרה"ג ר' יעקב ישראל שטיינמן שליט"א] בעש"ק פר' פקודי תשע"ד. ואמר: שא"א לברך ברכה זו אם לא רואים כולם כאחד, דאל"כ אדם יכול להסתובב בכמה מקומות שיש ריבוי עם יצטרפו כולם ויוכל לברך. ונשים אמר שמסתמא מצטרפות, וקטנים אין מצטרפים, ולגבי חילונים נשאר בספק.

ואמר דלמעשה א"א לדעת אם יש כאן ס' ריבוא רק ע"י נביא, וא"א לסמוך על הערכות המשטרה בזה, וע"כ א"א לברך למעשה.

וכשנשאל ע"י הגר"א מן שליט"א אמאי אין מברכים ברכה זו רק בארץ ישראל? ענה ע"פ הגמ' בכתובות דתרי מינהו שקיל כאחד בארץ ישראל, וע"כ המנין החשוב יש רק בארץ ישראל. ובכללות אמר דיש הרבה פרטים בדיני הברכה שצריך לברך.

ברכה על הים

כל שלושים יום שעבר ולא ראה את הים הוי כראיה חדשה ומברך. ובביה"ל סי' רי"ח (ס"א ד"ה במקום) כתב דבכל ברכת הראיה אם ראה עכשיו ולא בירך ולמחרת ראה עוד פעם, אינו יכול לברך, עד שיעברו לו יום חדשים מראיה אחרונה.

ושמעתי מהגרא"ל שטיינמן שליט"א, דאם ראה את הים ולא בירך ושוב נפסק הראיה אפילו לזמן מועט, חשיב כב' ראיות והפסיד הברכה, ועל כן אם בדרך לנסיעה לים ראה את הים ולא בירך, ובהמשך הנסיעה שוב לא ראה, ואח"כ הגיע לים, איבד את הברכה כראיה ראשונה. וד"ו מצוי מאוד בכביש החוף שרואים את הים, ואח"כ עובר במקום שיש הרים שמסתירים את הים, ואחר מכן שוב רואה את הים, דאינו מברך, אבל כשרואה כל הזמן מסתבר דחד ראה הוא ומברך אע"פ שלא בירך בתחילת הראיה. (שיעורי שלמי תודה הל' בין המצרים עמ' פ"א)

ראית הים מב"ב

ראיית הים מעיר אחרת כגון ראיית הים התיכון מגבעות העיר ב"ב נחשבת לראיה לענין הרואה את הים בתוך ל' יום שאינו מברך כשרואהו שוב מקרוב, כך הורו הגרא"ל שטיינמן והגר"ח קנייבסקי. (שלמי דקטא עמ' שע"ז) פ"א הגיע רבנו ליד הים שאל שוב לעצמו, איך ההכרעה לברך על ים של ארץ ישראל? עושה מעשה בראשית או עושה הים הגדול? [א"ה דבשו"ע סי' ס"כ"ה סע' א' דיברך עליו על הים הגדול אמנם עי' מ"ב סי' רכ"ה סק"ה דמסיק דמברך עליו עושה מעשה בראשית], והשיב שמברכים עושה מעשה בראשית, ועצר מעט ובירך הברכה כדרכו בברכות ברוב כוונה. [ובהליכות שלמה תפלה עמוד רפ"ח כתב שמברך לכתחילה עושה מעשה בראשית שעשה את הים הגדול].

וכשנסע רבנו לגיברלטר אמרו לו שמבעד לחון ניתן לראות את המקום שבו נפגשים האוקיינוס וים התיכון וכאן לכו"ע ניתן לברך שעושה מעשה בראשית. כיון שממנו"ס רואים את העם הגדול או הים התיכון או האוקיינוס. אבל רבנו לא רצה לקום ממקומו ולראות את המקום.

ברכת מעשה בראשית על ים המלח

ברכת עושה מעשה בראשית אפשר לברך רק על ים שה' במעשה בראשית, והנה על ים המלח י"ל דא"א לברך עושה מע"ב לפרש"י (פרשת לך לך י"ד ג') שזה נעשה אח"כ ולא ה' במע"ב.

ואמרו בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שיש חלק שה' מתחילה, והרואה את כל ים המלח ביחד מברך דבכהאי גוונא רואה גם את החלק שנברא בששת ימי בראשית. אמנם צ"ב דא"כ למה לא נתפרש שהרואה רק חלק מים המלח לא יברך. ויתכן דאם רובו כבר ה' במעשה בראשית י"ל דאפשר לברך גם על החלק שנוסף אח"כ, דהברכה נקבעת לפי הרוב, דוגמא לדבר ממש"כ הביאור הלכה בסמ"ק רי"ב שהרוב קובע בברכת הנהנין (ימלא פי התלתן עיונים בתפילה עמ' ש"ל. וע"ע בס' ישא יוסף ח"ג סו"א) א"ה ובס' נימוקי או"ח הביא בשם הפרי תבואה שאין לברך על ים המלח שזה סימן קללה.

מהלך הנהר

נסתפקו אם בכהאי גוונא שבני אדם הטו את מהלך הנהר, ואח"כ החזירו את הנהר לנתיבו הקדום למקום שהלך ממעשה בראשית, האם אפשר לברך עושה מע"ב? ומסתבר שאז אפשר לברך עושה מעשה בראשית. עוד נסתפקו בכהאי גוונא שהטו את הנהר באמצע דרכו, ובהמשך הוא הולך בדרך שהלך מזמן מעשה בראשית, אם על המקום שלא נשתנה אפשר לברך וצ"ע.

ברכת האילנות

בענין ברכת האילנות כתבנו בקו' כאיל תערוג עניני פסח.

ברכת החמה

בבריסק נשים לא נהגו לומר 'ברכת החמה'. [א"ה וכ"ה בהליכות שלמה פסח עמוד ל"ג שכן המנהג ועי"ש שהביא כן מהחת"ס והשו"מ] ואמר רבנו שהגר"י לא בירך בעצמו ברכת החמה אלא יצא מאחר יד"ח.

טעה בכוונת ברכת רעמים

שאלה: אחד טעה וחשב שעל ברק מברכים עושה מעשה בראשית, ועל ברק שכחו וגבורתו וסבר שכך הוא עיקר הדין, שעל ברק יוצא רק בעמ"ב, ועל רעם יוצא רק בכוחו וגבורתו מלא עולם. וראה ברק ושמע רעם כאחד, ובירך עושה מעשה בראשית וכיוון רק על הברק, וחשב שאחרי זה כשישמע רעם יברך שכחו וגבורתו, ואח"כ נודע לו שאת שניהם יוצאים בברכת עושה מעשה בראשית האם יברך על הרעם שיבוא אחר כך, כיון שלא כיון לפטור.

תשובה: הנה התבואת שור (הביאו הרעק"א בהגהותיו שו"ע או"ח סימן ר"ו) הסתפק אם היו לפניו כמה מינים שברכותיהן שוות, והיה דעתו לאכול כולם, אבל כשבירך על א' לא היה יודע שהמינים אחרים ג"כ ברכתן שוות לזו, והיה בדעתו שלא יפטור בברכה זו, ואח"כ נודע לו שברכותיהן שוות, אם צריך לחזור ולברך על האחרים ונשאר בצ"ע. ונראה דה"ה הכא דבירך עושה מע"ב וסבור שהוא פטור רק את הברק ולא את הרעם ולמעשה הוא פטור גם את הרעם תלוי בספק של התבואת שור.

והגרא"ל שטיינמן שליט"א הוסיף דאפילו אם נאמר בספיקו של התבואת שור דבעי ברכה, זה רק בברכת הנהנין שאסור ליהנות בלא ברכה, והברכה הוא המתיר ופוסר כל כזית וכזית, ובזה יש צד שכוין שנתכוין שהברכה לא תפטור את זה לכן צריך לחזור ולברך. אבל בריקים ורעמים דהוי ברכת השבח ואין זה גדר של פוסר ומתיר אלא שכל כזה דבר הוא צריך לתת שבח, וכיון שבמציאות הוא נתן שבח אפשר שנפטר בזה. (שלמי תודה עניני גשמים עמ' פ)

לא נתכוין לפטור את הרעם

המשנ"ב בסק"ה הביא בשם הברכ"י דאם בירך על הברק ונתכוין לפטור את הרעם הבא אחריו יצא בדיעבד, ור"ל דאחרי שטבע הבריאה שאחר הברק יוצא רעם, א"כ חל ברכתו על הרעם שיצא אח"כ עכ"ל. ומשמע דדוקא אם נתכוין לפטור את הרעם שיבא אחריו יצא אבל אם לא נתכוין לא יצא. ולכאורה יש לעיין דבגדרים פ"ו ע"א איתא מי שהיה לו חולה ונתעלה, וסבר שמת וקרקע ואחר הקריעה בתוכ"ד מת עלתה לו הקריעה, וא"כ הכי נמי נימא דהברכה תהני לרעם שהיה בתוכ"ד לברכה ואמאי אם לא נתכוין לא יצא?

ויש לחלק דהתם כיון בקריעה לצאת מצות קריעה אלא דאכתי לא היה זמן החיוב ובוה שבתוך כדי דיבור בא זמן החיוב אהני ליה, אבל הכא בברכה כיון ליתן שבח על הברק ולא על הרעם ולכן לא יצא.

והגרא"ל שטיינמן שליט"א אמר דגם בראה ברק ובירך, ובגמר הברכה שעדיין לא עבר תוכ"ד שמע רעם יצא, אפילו שלא כיון וכההיא דנדרים. ומה שכתב הברכ"י, כונתו שאם נתכוין יצא אפילו שהרעם היה אחר כדי דיבור וכדבריו משמע מהחיי אדם כלל ס"ג סעיף ז' שכתב וז"ל ומ"מ אם הרעם בא תכ"ד לאחר הברק נ"ל דאין מברך עליו וכן בקיצור שו"ע סימן ס' סעיף ב' וז"ל וכן אם בירך על הברק עמ"ב ובתוך כדי דיבור לברך נשמע הרעם אינו צריך לברך עליו כי נפטר בברכה שעל הברק ומבואר שאף שלא כיון בברק לפטור את הרעם נמי נפטר בתכ"ד. (של עמ' פ"א)

עולם הישיבות

ישיבת רנה של תורה (כרמיאל)

ישיבת רנה של תורה שבכרמיאל הוקמה ע"י רבינו מרן ראש הישיבה שליט"א בכ"ה באדר תשע"א כהמשך לדבריו של רבינו שליט"א שהקב"ה נתן לו שנות חיים בשביל להקים ישיבות, ומשהוכר הצורך להקים מקום תורה בצפון ע"מ להשפיע על כל האיזור כולו ולהוות מגדלור רוחני המקרין מקדושתו ומהודו על כל מושבות הגליל, ומתוך הבנה כי יש צורך בימינו בישיבה שתהיה מנותקת מהווי החיים הסואן במרכז, ולימוד מתוך שלווה ומנוחת הדעת, אך כמובן יחד עם היסודות הנאמנים שרבינו מרן שליט"א קבע בהקמת מוסדותיו, שיטת הלימוד כמסורת הדורות תוך שימת דגש על הבנת הסוגיא לעומקה מחד והספק הנדרש מאידך.

כאמור בכ"ה אדר תשע"א בערב בבית רבינו מרן ראש הישיבה שליט"א במעמד רבותינו שליט"א, והגאון רבי אברהם סטוארט שליט"א שנבחר ע"י רבינו מרן שליט"א אשר מכירו שנים רבות מעת לומדו בכולל פוניבז', ונבחר לה שמה ע"י מרן רבינו שליט"א "ישיבת רנה של תורה". יחד עימם התאספו ובאו כשלושים חיילים נאמנים אשר באו ליטול חלק בהקמת מקום תורה ישיבת רנה של תורה בכרמיאל, לאחר שתית' הלחיים במעמד שאל רבינו מרן שליט"א כמה בחורים כבר יש בישיבה? נענה מרן שליט"א כי כבר יותר מעשרים וחמש, בהתרגשות רבה שמע מרן את הדברים ואז אמר בקורת רוח: נו, בעזרת ד' עוד יהיו עוד עשרים וחמש ועוד עשרים וחמש עד שיהיו מאות בחורים בענ"ה. כל הציבור ענה אמן בהתרגשות רבה. ואכן כבר לאחר כשלוש שנים ניכרת ראייתו וברכתו של רבינו מרן שליט"א כאשר הישיבה ב"ה גדלה ומתפתחת,

עם תחילת זמן קיץ תשע"א הפך הענין לדבר בר קיימא כאשר כשלושים וחמש בחורים בני עליה גלו למקום תורה מנותקים מהוויות העולם הזה ושוקעים בהוויות דאב"י ורבא בבית במדרש שבקמפוס הישיבה בכרמיאל, אשר לאחר מאמצים מרובים מצד המארח רב העיר הגאון רבי אברהם צבי מרגלית שליט"א כאשר מנצחים על המלאכה רבותינו ראשי הישיבה שליט"א מארחותי שטרחו ובאו מידי שבוע למסור שיעור כללי ושיחות, בנוסף על הראש ישיבה הרב סטוארט אשר שהה במקום כל השבוע, ודאג לעלייתם וגדילתם של בני הישיבה ברוחניות כרצון רבינו מרן ראש הישיבה שליט"א.

דברי רבנו שליט"א בכנס היסוד [כ"ה אדר ב'] דברים נשגבים דלהלן.

כתוב בגמרא בסנהדרין שעמרי אביו של אחאב, זכה למלכות מפני שהוסיף כרך - עיר בארץ ישראל, בשכר זה זכה לכמה דורות של מלכות. וזה מדובר בבניית עיר, אינני יודע אם הוא עשה שם רוחניות, רק הוסיף כרך, אבל אם עושים עוד מקום תורה! בכל הסביבה ההיא אומרים שלדאבוננו אין שם תורה, אין שום ישיבה אין שום תורה, וזה מה שמייצרים מקום בסביבה ההיא, בזה פשוט "מחיים" את המקום. ומקוים שבמשך הזמן יתרבו שם ישיבות, ישיבות קטנות ישיבות גדולות, סיועט זיין אַנַיַע ארץ ישראל - זו תהיה ארץ ישראל חדרה. ממילא זה דבר גדול מאד מה שאתם עושים, הקב"ה יעזור לכם שתהיה הצלחה באמת, שהמקום יהיה מקום תורה, וכל הסביבה תיטתה. עד עכשיו המקום לא טהור, מקום בלי תורה זה... אם אין תורה אין יראה, אם אין תורה אין שום דבר! וזה בארץ ישראל ב"ה, ומסתמא זה מאד לרצון להקב"ה, מאד לרצון להקב"ה.

כמה נקודות שהורה להם רבינו:

כשעוברים למקום שיש עדיין ציבור קטן כל אחד שמאחר קצת לתפילה או לסדר מיד ניכר, וזה באמת אחריות. אבל אם לא יקפצו לתוך האחריות הזאת, לא שייך כלום, גם לא להתחתן, כי מי יודע מה יהיה... רק מוכרחים ככה. כל העולם זה תמיד עם נסיונות, בלי נסיונות לא הולך, רק יש נסיונות קשות ויש לא כל כך קשות, נסיונות קשות זה קשה מאוד, ומבקשים על זה אל תבאנו לא לדין נסיון ולא לדין ביוק, אבל קצת נסיונות יש תמיד, ונקוה שהקב"ה יעזור והעיקר שילמדו בהתמדה.

כשפתחו את ישיבת מיד בחו"ל, שמעתי שעשרה בחורים מסלבודקא הלכו לבנות את מיר, ואחר כך זה נהיה מקום תורה, ובשנים האחרונות (בזמן המלחמה) מיר היה המקום תורה הכי חשוב, וזה התחיל בעשרה בחורים!

צריך לקוות להקב"ה שלא יהי' נזק בשום צד, ואם יש כוונה טובה אין נזק, והרי מתכוונים לטוב. היות שאין שם תורה, שמסתמא אין שם בעלי בתים שרוצים חתנים בני תורה, אך במשך הזמן גם שם ירצו. בשאר המקומות כמעט כל אחד רוצה לבנות בני תורה, לא רוצה לקחת עם הארץ בשביל בתו, פעם היה זמן שכל אחד לקח רק עם הארץ! היום אף אחד לא רוצה עם הארץ לבנות. וזה גם כן ענין חשוב, שהאנשים האלה שרוחקים מתורה, ומסתמא רוצים עמי הארץ, אבל כשיהיה אויר טהור, האויר יִטְהַר ע"י לימוד התורה, כל אחד ירצה לקחת בן תורה.

מה שאמר רבי יוסי בן קיסמא איני דר אלא במקום תורה, לא שייך כאן, כי זה נהיה מקום תורה. והרי זה ארץ ישראל, וזכות ארץ ישראל תועיל, שהקב"ה יעזור שזה יהיה מקום תורה.

כתוב בגיטין שהמוכר עבדו לסוריה יצא לחירות, מפני שהוציאו מארץ ישראל ומפקיעו ממצות. ואיזה מצוות מפקיע, הרי מצוות שאינן תלויות בארץ אין נפק"מ, רק מצוות התלויות בארץ. ומתי זה נוגע רק אם העבד יהיה לו פעם פירות, שלא יצטרך להפריש מהם מעשר, ומה זה כ"כ נורא? רואים שכל מצוה

אפילו קטנה מאוד, זה גיוואלד! מה שזה מוסיף, וכמה מאבדים אם אין את זה! אבל כאן לא מאבדים שום דבר, אלא אדרבה מוסיפים. והקב"ה יעזור שיתרבו ספסלי, עכשיו יש עשרים, אי"ה אחר כך יבואו עוד עשרים ועוד עשרים, ובמשך הזמן (לא ברגע אחד) יהי' אפילו אלף בחורים... ע"כ דברי רבינו שם.

דברי חזקוני בענין שבת בישיבת רנה של תורה כ"ו מרחשון תשע"ב

ראיתי במקום שכתוב שרבי אלי' לאפיאן היה פעם בשבת אצל הח"ח, ואמר לו הח"ח היות ששבת שקולה כנגד תרי"ג לכן כל דבר מצוה שעושים בשבת נחשב תרי"ג, כפול שש מאות ושלש עשרה. אם אחד לומד תורה - תרי"ג, אפילו אם לומד מילה של תורה שזה גם כן מצוה, כמו שהגאון מביא מהירושלמי שאפילו מילה אחת של תורה תלמוד תורה כנגד כולם, אפילו מילה אחת! [וק"ק האיך יצויר שידבר רק מילה אחת של תורה, כי אם אומר למשל תיבת "בראשית" מה הראיה שנתכוין לומר תורה, וצ"ל דמסתמא הוא מתכוין לתורה.] עכ"פ כל מילה של תורה זה מצוה, וכל מצוה שעושים בשבת נחשב תרי"ג.

ושמעתי בשם הבן איש חי שאומר שכל מצוה שעושים בשבת נחשב אלף, אבל החפץ חיים אמר תרי"ג - תי' ר' י"ג מצוות. ממילא יוצא שמצוה בשבת היא כל כך גדולה, אם הוא מתפלל כאילו קיים תרי"ג מצוות של תפילה, אם לומד שעה הרי זה כאילו למד תרי"ג שעות, ואם למד עשר שעות זה תרי"ג פעמים עשר, הרבה מאד מאד!

עכ"פ מצוה של שבת כל כך גדולה, ומצד שני צריך מאד להיזהר שלא יבואו חלילה וחס לחילול שבת, לכן חכמים אמרו הרבה דברים, כמו חייב אדם למשמש בגדיו ערב שבת עם חשכה שמא ישכח ויצא, רבנן חייבו שצריך למשמש בכל הבגדים שלבשו אם יש בהם משהו. [ותוסי' שואל הרי גם אם נשאר משהו הרי יהיה מתעסק, אומר תוסי' שמא יזכור ואח"כ ישכח.] עכ"פ עשו זהירות מיוחדת על שבת, וזה בגלל ששבת כל כך גדולה, במצוות זה שקול תרי"ג, ובעבירות מסתמא לא תרי"ג, אבל בכל זאת שבת זה מאד חמור.

ממילא צריך לעשות זהירות גדולה לכל הפחות חצי שעה לפני השקיעה כבר לא לעשות דבר שאסור בשבת, רק אם יהי' פעם אונס גדול שאין לו ברירה, אבל בדרך כלל להשתתל חצי שעה לפני השקיעה כבר לא יעשה שום דבר, כבר יהיה שבתדיק! הכל כבר מסודר.

וזה דבר נחוץ מאד, ולא רק אנשים שטורדים במלאכה, אלא אפילו בני ישיבה שאין להם כל כך הרבה עבודה לעשות, בכל זאת כשמגיעים הרגעים האחרונים לפני שבת תמיד בא היצר ואומר תעשה את זה תעשה את זה, פתאום שכחו את זה ופתאום שכחו את זה. ממילא צריך מאד זהירות לכל הפחות חצי שעה להיזהר לא לעשות שום דבר שאסור בשבת, ואם לפעמים יש ששכחו דבר שמוכרחים - בליט ברירה יעשו, אבל בדרך כלל כל אדם ישתדל שחצי שעה יהיה כבר הכל שבתדיק.

וזה מצוה גדולה, אחרת יכול להיות שאח"כ בשבת יש לו תרי"ג מצוות, או אלף מצוות, ופתאום חלילה וחס חילל שבת... נורא ואיום! החטא של חילול שבת הכי חמור, כמו עובד עבודה זרה, בשום דבר לא חייב כמו עובד עבודה זרה, חמור שבת, מחלל שבת בפרהסיא יש לו דין שינוי אסור כמו עובד עבודה זרה, חמור מאד! ממילא צריך לעשות כל מיני הרחקות שילא לבוא לידי חילול שבת.

ואם רוצים להיזהר הקב"ה עוזה הרי כתוב יצרו של אדם מתחילש עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, ואנשים חושבים שתמיד הקב"ה יעזור לו, יש לו עצה נגד היצר הרע, הקב"ה יעזור לו. אך כתוב בשם הגאון לא כך, אלא כל אדם צריך לעשות כל מה שביכולתו להיזהר מהעבירה, ואם כבר אי אפשר יותר, אז הקב"ה עוזר לו, אך לא עוזר לו סתם כך, רק הוא צריך לעשות את המאמץ הכי גדול, ואם הוא עושה את המאמץ הכי גדול אז הקב"ה עוזר לו.

וכן גם בענין זה אם אדם עושה את כל המאמצים שלא יבוא לידי חילול שבת, אז הקב"ה יעזור לו, אבל אם בן אדם יסמוך עצמו שהקב"ה יעזור לו, אי אפשר לסמוך... הקב"ה יעזור שכל אחד באמת יזהר מאד בכניסת השבת שיהיה על הצד הכי טוב, ואז יהיה לו סייעתא דשמיא, ומה שילמד יהיה לו פי תרי"ג לפי החפץ חיים, ויש לסמוך עליו, כי מה שהוא אמר הוא ידע מה שאומר, ממילא יהיה לו תרי"ג ויהיה לו זכות גדול, וכל אחד יכול לזכות לזה לעלות בתורה ויראת שמים, ויהיה מאלה שהקב"ה עוזרו, ויזכו לכל טוב.

שיחת רבנו בביתו לבחורי הישיבה שיחה הכנה לאלול תשע"ד

ברוך השם שאפשר להתחיל את הזמן... לדאבוננו המצב בארץ ישראל, כל אחד יודע לא כל כך חלק... יש אויבי ישראל שעושים צרות, וצריך מאוד רחמים, אבל אין לנו שום דבר אחר רק להתחזק בלימוד התורה!

מה יכולים לעשות יותר, מה שעושים פֶּאֶמְבַּע תחת פֶּאֶמְבַּע... זה עדיין שום דבר! בודאי צריך לעשות דברים... אבל העיקר הוא להתחזק בתורה! ומה שיותר יתחזקו בתורה יש יותר סיכויים שיהיה הצלחה, הקב"ה יעזור שנתפטר מכל הצרות האלה, אבל בינתיים כל זמן שיש... צריך רחמים גדולים.

וגם כל בחור הקב"ה יעזור לו שיצליח מאד, יעלה בתורה, יעלה ביראת שמים, ויזכה להיות אח"כ תלמיד חכם גדול. הקב"ה יעזור שתלמדו טוב, ויהיה לכם יראת שמים, ותהיה הצלחה גדולה. כל בחור יכול להיות תלמיד חכם, כל אחד! בפרט כשזה בא ע"י קושי, מה שיותר קשים יש יותר סיכויים שיצליח לעלות. והקב"ה יעזור לכל אחד ואחד כפי מה שירצה להתחזק בתורה ויראת שמים, הבא ליטור מסייעין אותו, ותזכו כולכם לכל טוב סלה.

בשבועות הקרובים נכתוב אי"ה אודות הישיבות - קרית מלאכי | קרית משה | ראשון לציון | רחין | רש"י | שערי יושר | שערי שמועות | שערי חיים | שארית יוסף | תורה בתפארתה | תורת דוד | תורת זאב | תפרח | אור שמח - ניתן לשלוח עניינים עד יום ד' ט"ו אלול תשע"ז בלבד.

נ"ב. ישנם עוד הרבה ישיבות שרבנו הגיע לשם לפני שנים. ועדיין לא הצלחנו להשיג את הדברים שנאמרו שם, וע"כ לע"פ אנו כותבים על ישיבות שהגיעו לידנו ועוד חזון למועד.

גליון זה יוצא לע"נ האשה הצדקנית
מרת חנה שטיינמן ע"ה
בת יבלחט"א מרן שר התורה
רבי חיים קניבסקי שליט"א
נלב"ע י"ג אלול תשע"ד
תנצב"ה

דברי שי"ח

ממרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א

מועניי הפרשה

מצות עשה לעשות אדם מעקה לגגו שנאמר ועשית מעקה לגגך (הו"מ ס"י תכ"ז)
מ"ע לעשות אדם מעקה לגגו. ומברך כשקובע המעקה אקב"ו
לעשות מעקה, ונראה שמברך לפני שמתחיל לקבוע תחלת
המעקה אע"פ שנמשך כמה ימים, ואם קובע ע"י אחר מברך
הקובע אקב"ו על עשיית מעקה, וטוב שימנה אותו לשלוח,
ואם קובע ע"י עכו"ם, אם הוא פועל שלו דעת המחנה אפרים
שמברך בעל הבית ויש חולקים עליו וספק ברכות להקל
ובמנ"ח כ' שאם קבע ע"י עכו"ם או ע"י חש"ו לא קיים המצוה
כלל ומ"מ אין צריך להסיר המעקה ולחזור ולקובעה, ואין
מברך שהחיינו על עשיית המעקה ומ"מ אם מקיים המצוה
בפעם ראשונה בימי חייו טוב שיכניס עצמו לברך שהחיינו על
דבר אחר ויכוין לפטור את זה ג"כ. אם עושה מעקה בכמה
בתים צריך לברך על כל אחד ואחד ואין יכול לפוטרו בברכה
אחת [מיהו לפמש"כ בבה"ל ר"ס רפ"ט בהלכות מזוזה אין זה
ברור וספק ברכות להקל] לגגו. ואחד הלוקח וא' הירוש וא'
הבונה ואחד שניתן לו במתנה ואם שכר הבית מאחר השוכר
חייב במעקה ודעת רוב הראשונים דמדאוריית' המשכיר חייב
ורבנן הטילו המצוה על השוכר וי"א דהמשכיר פטור כיון שאין
דר שם ואין עליו אפ' חיוב דרבנן והשוכר חייב מדאוריית' ואם
אחרים משתמשים בגגו בלא קנין לכו"ע בעה"ב חייב ואם
הבית שייך לא' והגג השכיר לאחר מסתפק הב"י אם בעל הגג
חייב ובעה"ב ודאי פטור ואולי שניהם פטורים והחז"א כ'
דלפ"ד הסמ"ג חייב בעל הבית. השוכר מנכר ג"כ חייב מדרבנן.
כשיצא השוכר מותר לו ליטול את המעקה ואפ' שכר הבית
מישראל.

(קונטרס 'מזוזות ביתך' נומרן שליט"א)
נמצא בסוף מסכת מזוזות

עלי שי"ח

"תכלה שנה וקללותיה תחל שנה וברכותיה"

בימים הקרובים יחול יום היא"צ לבתו הבכורה של רבינו שליט"א, להבדל"ח הרבנית מרת חנה שטיינמן ע"ה אשת חתנו הגאון
הגדול רבי שרגא שליט"א. לקראת היא"צ קיבלנו מאחד הנכדים יומן מיוחד שרשם דברים שהתבטא רבינו שליט"א בתקופה
בה לא הרגישה טוב, ונביא קטע אחד לחיזוק ולזכות הרבים, מתוך ביקור חולים שקיים אצל בתו בתקופת תחילת מחלתה, בו
הרעיף עליה ברכות ודברי חיזוק.

מוצאי שבת קודש פרשת כי תבוא תשע"ג, מרן שליט"א נסע במיוחד לבית בתו הרבנית שטיינמן (תחי' ע"ה).

מרן שליט"א התעניין בהרגשתה ופרטי החולי ואח"כ בדרך שיהיה רפואה שלימה.
והוסיף לחתנו הגאון ר' שרגא ששהה שם:

לפני שנים רבות הייתי הולך עם אבא מרן בעל הקהילות יעקב זצ"ל ביום הראשון של ראש השנה אחרי חצות היום, לעבר נהר
הירקון שבתל אביב, כדי לומר את התשליך על ים, ואמנם מרן החזון איש זצ"ל בארץ ישראל לא נהג ללכת לומר תשליך
בראש השנה.

בדרך, פגשנו את המוהל הרב שקול ז"ל, ובירכתי אותו לשלום ואמרתי לו 'תכלה שנה וקללותיה', אז הוא משיב לי: למה הינך
מברך אותי רק על הקללות, למה אינך אומר גם את הברכה 'תחל שנה וברכותיה'... (כלומר, לפעמים מבקשים שניפטר מהצרות
ושוכחים לבקש גם שיבואו עלינו הברכות).

והגיב על זה חתנו שליט"א, הלא בגמרא (מגילה ל"א ע"ב) נזכר 'עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים
קודם עצרת ושבת משנה תורה קודם ראש השנה... שתכלה השנה וקללותיה' ולא נזכר תחל שנה וברכותיה, וענה לו רבינו, אכן,
אבל בנוסח התחינה במחזור הוא נזכר.

אח"כ אמרה לו בת רבינו כי חוששת שלא תוכל לצום ביום כיפור, וענה לו כי לא צריך לדאוג מזה כי אם פטורה א"כ מקיימת
מצות התורה (ונקב בשמו של רב פלוני שגם אינו צם כמה שנים). וקם רבינו ללכת ואמר 'שלח רפואה שלימה לחולי עמך'.

ת.נ.צ.ב.ה.

סכרת סבת 808
יחזק 8167816

מעניי הפרשה

"מוצא שפתיך תשמור ועשית" נדר לצדקה באם הבן יחזור בשלום מהקרב וחזר מקולקל ברוחניות

שאלו לפני הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א: מעשה באחד ששלח את בנו להתגייס לצבא, ובהיותו משרת בצבא פרצה מלחמה ונשלח בנו לשדה הקרב, והאב בגודל דאגתו לגורל בנו, נדר, שאם בנו יחזור בשלום יתן סכום כסף מסויים לצדקה. ואמנם הבן שב בשלום משדה הקרב, אך רק שלם בגופו ולא שלם ביראתו ובדתו, שכן התקלקל שם מאוד ברוחניות והתדרדר מטה מטה לדיוטא התחתונה, ובא האב לפני רבי חיים לשאול האם חייב הוא לקיים את נדרו אשר נדר לצדקה כיון ששב בנו מהמלחמה, או שמא אין זה קרוי ששב בשלום מכיון שנתקלקל מאד.

והשיב לו רבי חיים, כי דבר זה תלוי במחלוקת תנאים מפורשת במשנה (טבול יום פ"ד משנה ז): התורם את הבור ואמר הרי זו תרומה על מנת שתעלה שלום, שלום מן השבר ומן השפיכה, אבל לא מן הטומאה, ר"ש אומר אף מן הטומאה. [ופירש הרע"ב: כשהתנה שלום סתם ולא התנה לענין מה, מסתמא לענין שבר קאמר, שעל זה אדם ירא בשעה שמעלה מן הבור, אבל לא מן הטומאה, לפיכך אם נטמא, תרומתו תרומה, ר"ש אומר אף מן הטומאה דכשאומר שתעלה שלום, שתעלה בטוהרה קאמר]. אמור מעתה, ששאלה זו האם מחוייב לשלם את נדרו שנדר לצדקה אם יחזור בנו בשלום מן המלחמה, תלוי בשתי שיטות אלו, לדעה ראשונה שכשאמר על מנת שתעלה שלום, נתכון רק שלום מן השבר ומן השפיכה, ולא שלום מן הטומאה, גם כאן נומר שנתכוון האב שבנו יחזור שלום בגופו, והרי חזר ומחוייב לשלם נדרו, אך לשיטה שכאשר אמר שלום נתכוון אף מן הטומאה, נומר גם כאן שנתכוון האב שיחזור בשלום היינו שישאר טהור ולא יתקלקל, ולפי"ז אינו מחוייב לשלם נדרו.

(מצווה ועושה, בדידי הוה עובדא, לידידינו הגאון הגדול רבי שמואל דוד פרידמן שליט"א)

טוב עין הוא יבורך

"טוב עין הוא יבורך" - הטוב עין של רבינו בספריו הוא בלי גבול ובלי מידה, ובמושגים שאין אנו מכירים, שהרי בנוהג שבעולם דבר שאדם עמל עליו ויגע בו חביב עליו עד למאד, ואינו מוסרו לאחרים בקלות, על אחת כמה וכמה ספרי רבינו שאלו יצירת חייו, ואת כל חלבו ודמו השקיע בזה עשרות בשנים בעמל ויגיעה נוראה, והנה מידי פעם מגיעים אנשים שרוצים להדפיס מספריו, אם כדי להפיצם בחינם לזיכוי הרבים, ואם כדי לצרפם לספריהם, ורבינו תמיד נותן רשות ומסכים לדבר בחפץ לב. ונביא בזה כמה דוגמאות, הנה בשמיטה האחרונה נתן רבינו רשות שידיפסו את ספרו "דרך אמונה" חלק ד' לאלפים ורבות ע"י נדיב שתרם כדי להפיצו חינם להגדיל תורה, וכן נתן רשות להדפיס את ה"דרך אמונה" על סדר המשניות (הרב איזקוב), וכן נתן רשות לאחרים שידיפסו את "שונה הלכות" המנוקד, ואת "ארחות ישר" המנוקד, וכן את קונטרס "איטר יד", וכן את "ספר זכרון" ועוד כהנה וכהנה. וכן כשיצא "אוצר החכמה" לראשונה וביקשו מרבינו את כל ספריו, מיד הסכים, באומרו שהדבר לא יפריע למכירות, רק התנה עמם שיכניסו גם את התיקונים כדי שלא יצא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן. גם את ספרי אביו ה"קהילות יעקב" שירש רבינו לבדו, ויתר רבינו על מכירתם, ונתנם לאחותו הרבנית ברזם תחי' על מנת שתתפרנס מהם. וחשוב להדגיש שבמשך שנים רבות היתה פרנסתו של רבינו ממכירת ספריו בלבד, ואעפ"כ הסכים בחפץ לב ובנפש חפצה.

רשות להדפיס קטעים שעדיין לא נדפסו

כשהוציאו סידור עם אלפי ביאורים מרבינו, הסכים רבינו לתת למר"ל שיכניס קטעים מה"טעמא דקרא" שעדיין לא נדפסו והיו בכת"י, וכששאלוהו היתכן שדבר שעדיין לא נדפס כבר לתתו לאחרים, השיב רבינו "אמנם אתם צודקים ומתכוונים לטובה, אבל גם הוא מתכוין לטובה שיהיה דבר שלם, לכן תנוח דעתכם ותנו לו" (רמ"ש"ג).

"מדארף זיין אגוטער"!

ידידו ורעו הקרוב של רבינו מילדות היה הג"ר בערל וינטרוב זצ"ל, וכשהוציא לאור ספר "פועל ה'" על הל' קידוש החודש, ביקש מרבינו רשות לצרף גם את ספרו "שקל הקודש", ומיד הסכים רבינו באומרו שהדבר לא יפריע למכירת הספרים. והוסיף רבינו שהסכים לו שיכניס גם את ביאורו להל' שקלים, וכששאלו לרבינו עד כאן, וכי מה זה שייך לקידוש החודש, א"ל רבינו "מדארף זיין אגוטער"! (צריך להיות טוב). והוסיף בענותנותו הגדולה: "הוא גם היה טוב אתי, שכשאני הייתי צריך כל השנים שילמד עמי הוא הסכים ללמוד עמי, וגם הל' קידוש החודש למדנו יחד". ולא זו בלבד, אלא שבמהדורה ראשונה של "שקל הקודש" הניחו בסוף כל ספר דף עם פרסום על ספר "פועל ה'", וממהדורה שניה ואילך כבר נדפס בגוף הספר, ופעם שאלו מרבינו הכיצד מותר להדפיס פרסומת בתוך הספר, והשיבו רבינו שכיון שזה צורך הספר וגם נדפס רק בסוף הספר שרי. וקוב"ה מהו אומר - ראו בריה שבראתי בעולמי! (רמ"ש"ג).

(קטעים מתוך הספר החדש "הספרים" יצירה מיוחדת על ספריו וחיבוריו של רבינו מרן שליט"א הרואה אור בימים אלו)

לקבלת הגליון ניתן לשלוח בקשה במייל: 0573145900@okmail.co.il או בפקס: 077-2092005

נשמח לקבל הערות והארות וכן עובדות ושו"ת מרבינו

להנצחות ולתרומות: 053-3145900 כתובת: ר' יהודה הנשיא 52 בני-ברק

נשיה בחוקיר

עלון שבועי על פרשת השבוע ועניני השעה
מתורתו של מרן פוסק הדור רבינו **נסים קרליץ** שליט"א
גליון מס' 175 • כי תצא תשע"ז

והיה מחניך קדוש (כג, טו)

בענין החזקת "אינטרנט"

ז' שבט תשס"ה

אף שאפשר להשתמש בו להרבה דברים טובים אבל על פתחו מונח דברי השחתה גרועים ביותר וכבר ידוע מהנסיון שהרבה נפשות נכשלו בזה וירדו חיים שאולה.

לכן הדבר פשוט שמי שאין לו הכרח גמור אין לו שום היתר להכניסו לביתו אפי' אינטרנט מסונן, וזה בכלל אל תקרב אל פתח ביתה.

והנה למי שנחוץ לו לצורך מסחרו יכול להשתמש באינטרנט עם מסננת בלבד אף שיש בזה הוצאה. אבל אם אין אפשרות של מסננת אסור להביא האינטרנט לביתו ולמשרדו וכדין לא תשים דמים בביתך ואין בזה היתר של ליכא דרכא אחרינא.

לא תשיך לאחיך נשך כסף וגו' (כג, כ)

לקט הלכות ריבית

תוי קניה בצרכניות שנמכרים בפחות מדמיהו

צרכניות שמנפיקות תוי קניה [כרטיסים] של סכומים שונים, ומוכרים אותם לציבור בפחות מהמחיר הנקוב בהם כגון תוי קניה של מאה שקלים נמכר בתשעים שקלים וכדו', מותר לקנות תוי קניה אלו ולקנות בהם מוצרים אף בסכום הנקוב בהם ואין בזה חשש ריבית, דאין זה אגר נטר כיון דאפשר לקנות מיד בכרטיסים אלו בכל הסכום. ומותר לקנות את תוי קניה אלו אף בזמנים שהצרכניה סגורה, כיון שהמחיר שוה בין שהחנות פתוחה או סגורה א"כ אין ההוזלה מחמת אגר נטר אלא רק כדי למשוך אליהם קונים.

קנית חפץ בתנאי שיכול להחזירו

ישנו נוהג בכמה חנויות, שמוכרים איזה חפץ והקונה משלם עליו והוא מקבל את החפץ לביתו, והמוכר מתנה עמו שישתמש בו במשך שבוע וכדו', ואם לא ימצא חן בעיניו יכול הקונה להחזיר את המוצר למוכר ויקבל את המחיר ששילם עליו. נראה פשוט דאסור להשתמש בחפץ דהוי ריבית. והעצה שיתנה שחלק מן התשלום הוא דמי שכירות על השתמשות. וכן אפשר שלא יתחיל לשלם עד משך זמן זה כגון שיתן צ'ק דחוי או כרטיס אשראי לאותו הזמן, דאז אין כאן הלואה כלל.

עוד כמה ענינים בהקדמת מעות:

א. עיריות שנותנות הנחה למשלם מראש מיסים, ארנונה עבור העיריה, מותר להקדים להם מעות ואין בזה משום איסור ריבית.

ב. אסור להקדים מעות עבור טיפולי שיניים וכדו', ואם הרופא מתחיל את העבודה מיד מותר. והעצה ליתן לרופא צ'ק דחוי לזמן הטיפול ולא מזומן.

ג. לפי מה שנתבאר בסי' ק"ס סעיף י"ח שמותר ליתן ריבית לדבר מצוה, כגון לתלמוד תורה ויתומים. מותר לישיבות או למוסדות חסד וכדו' להקדים מעות לסוחרים שיספקו לישיבה בשר, דגים, פירות וכד' לזמן יותר מאוחר.

ד. בשכירות קרקע מותר להוזיל למקדים, ודוקא בתנאי שמיד בזמן ההקדמה מקבל זכות שימוש בקרקע, אף שבפועל לא התחיל להשתמש.

פרטי דינים במכירת וקניית דירה

א. אם הדירה עדיין אינה בנויה, אסור להציג לקונה ב' מחירים, א', אם משלם מזומן ישלם זול, ב', אם ישלם בתשלומים ישלם יקר יותר. ואם הדירה לא בנויה לא מהני שיעשו היתר עיסקא שהרי אין כאן עסק.

ב. אם התנו ביניהם שהקונה ישלם בתשלומים צמוד למדד או לדולר. אם משלם בזמן שהתנו ביניהם, מותר לו לשלם כפי אותו גובה מחיר צמוד למדד או לדולר, כפי שסיכמו ביניהם. אך אם איחר מלשלם במועדו, אסור לקונה לשלם כפי המחיר של המדד או הדולר של שעת הפרעון, אלא ישלם כפי המחיר הצמוד ביום שהיה צריך לשלם.

ג. מי שלוקח הלואה מן הבנק לצורך קניית דירה [שנקרא משכנתא] בהיתר עיסקא, נחשבת הדירה לעיסקא, והשכירות שהלואה גר בדירה המה הרוחים מן העסק.

ד. וכן אם הדירה עדיין לא ראויה למגורים כגון שנמצאת באמצע בנייתה או שקנה דירה "על הנייר" שתבנה בעתיד אבל הדירה עדיין לא קיימת, ויש לו חלק בקרקע הרי זה גופא העיסקא שהקרקע משתבחת ע"י הבניה, ולכן זה מותר. אך אם קונה דירה "על הנייר" ואין לו חלק בקרקע, אין זה עיסקא ואסור.

ה. מותר למוכר להתנות לקנוס את הקונה בהסכמתו שאם לא ישלם את התשלומים עבור הדירה במעודו הרי הוא מתחייב בקנס כפי המחיר שסיכמו, ובתנאי שיהיה זה קנס חד פעמי ולא על כל יום או שבוע וכדו' יהי קנס מתרבה, ודוקא באופן שעשה קנין המועיל בדירה. ואמנם אם סיכמו ביניהם על עשרה תשלומים, מותר להתנות על כל תשלום שלא משלם שישלם קנס עבורו, שכל תשלום הוא דבר נפרד.

ו. וכן מותר להתנות שאם המוכר לא ימסור את הדירה בזמן שסיכמו ביניהם שישלם קנס חד פעמי בגובה שסיכמו ביניהם.

ז. הקונה דירה ומתחייב שישלם את סכום המעות לזמן פלוני, ולכן רוצה הקונה לקבוע את המחיר בשקלים, אבל המוכר אינו בטוח כ"כ שישלם במועדו ועל כן רוצה המוכר להתנות שאם הקונה לא ישלם במועד שקבעו יהא הסכום בדולרים [והמוכר אינו רוצה להתנות שאם הקונה לא יפרע אזי יתבטל המקח ויהא קנין מחדש ביניהם על הדירה, כיון שחושש שיחזור בו הלוקח], נראה שאין המוכר יכול להתנות שיהא בתורת קנס, דהיינו שאם לא ישלם בזמן יהא המחיר בדולרים, כיון שקונה שמתחייב ליתן דולרים כפי שישוו בשעת הפרעון הוא יותר מקנס ואסור.

ח. הקונה דירה שעדיין לא בנויה, או שלא סיימו בבנייתה, מותר למוכר או לקבלן לתת דירה אחרת לקונה, או להשתתף בשכירות הדירה של הקונה אף שעדיין הדירה לא של הקונה עד שיגמור לשלם את כל התשלומים, עד שיקבל את הדירה שקנה, כיון שההתחייבות של הקבלן הוא לסדר לו דירה, ואם הדירה שקנה לא תהיה מוכנה אז יתן לו דירה אחרת. (חוט שני ריבית)

כי יקח איש אשה (כד, ה)

בענין לדחות הנישואין לשנות העשרים המאוחרות

בימינו שיש אפשרות להמשיך ללמוד אחרי שיש עול אשה ובנים ע"י הכוללים, ממילא איני יודע היתר להתאחר, מצד שני, דחיית הנישואין גורם למכשולים גדולים ולפעמים זה מכשולים בין אדם לחבירו גם. וצריכים להתחזק וגם לחזק את הבנים יחד עם החיזוק ללימוד תורה לקיים הדין כפי מה שכתוב בשו"ע לישא אשה. (אגרות שני, מתוך מכתב רבינו כ' חשון תשע"ג)

בענין לימוד בבית בלילה

איתא בגמ' עירובין י"ח כל בית שד"ת נשמעין בו בלילה שוב אינו נחרב ובסנהדרין איתא כל בית שאין ד"ת נשמעין בו בלילה אש אוכלתו והובאו הדברים ברמב"ם הל' ת"ת, ונראה דענין הבית שהוזכר בו היינו שיש קפיידא שישמעו דברי תורה בלילה בבית אף שתמיד חשוב יותר ללמוד בבית המדרש אעפ"כ יש לקבוע זמן שישמעו דברי תורה בבית, כי החינוך הכי גדול הוא הדוגמא האישית כשמרגישים את זה, ולכן אף שלומד כל היום בביהמ"ד חייב לקבוע זמן ללמוד בלילה בביתו. (אגרות שני)

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

319

• שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א •

אפשר להתעלות קצת לפי מדרגתו, ובמשך הזמן יוסיף על זה עוד ועוד בדרך המתאימה לפי טבעו עד שיגיע לשלמות.

וכשאדם הולך בדרך הזאת הרי קיימת בו השאיפה להמשיך בדרך המובילה לשלמות, ומשתדל ועושה כל מה שביכולתו, לכן אף על פי שעדיין לא הגיע לשלמות, יש לו כבר מעשיו זכויות על כל העתיד, ומקבל שכר על כל המצוות שעתיד לעשות כאילו עשאן.

ובשערי תשובה (ב, י) הביא על זה מה שאמרו חז"ל כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת שנאמר נעשה ונשמע, וכתב על זה "ביאור הדבר, כי האיש אשר קיבל על נפשו בלב נאמן לשמור ולעשות על פי התורה אשר יורוהו ועל המשפט אשר יאמרו לו היושבים על המשפט, יש בידו מן היום הזה שכר על כל המצוות, על אשר שמעה אוזנו מדברי התורה ותבן להם, ועל הדברים אשר לא גלו אוזנו עליהם עדנה, וצדק לבש, וקנה זכות על הנגלות אליו ועל כל הנעלם מעיניו וכו', ונמצא האיש הזה מעשיו מרובין מחכמתו, כי לא ידע את הדבר והנה שכרו איתו עליו, וכענין מה שאמרו ישראל בסיני נעשה ונשמע, שהקדימו קבלת המעשה על נפשם לפני השמיעה", ע"כ.

ונתבונן מה הם הדברים שאנו יכולים לעשות, דברים קשים אי אפשר לקבל, אבל דברים קלים, שכל אחד יכול לקיים אותם, להתנהג בהתנהגות כזאת – התנהגות קלה וקבועה, שעל ידי זה במשך הזמן לפי דרך הטבע, עם סייעתא דשמיא כמובן, אפשר להצליח ולקבל שלמות כל אחד לפי מדרגתו, לקבל שלמות בכל מה שצריך.

"נחפשה דרכינו ונחקורה" מה צריכים לתקן וכיצד לתקן.

יעוזה רשע דרכו

הנביא אומר (ישעיה נה, ז) "יעוזה רשע דרכו ואיש און מחשבותיו", והזכיר בדבריו שני עניינים: א'. שהרשע צריך לעזוב את "דרכו", וב'. שאיש און צריך לעזוב "מחשבותיו", וצריך ביאור מהו רשע, ומהו איש און, מה היא דרכו, ומה הן מחשבותיו.

ויש לבאר בזה (ויסוד הדברים כתוב במלבי"ם) כי הנה רשע בדרך כלל מתכוונים למי שהוא רע לבריות, שמתנהג במידות רעות, ועל זה נאמר יעוזה רשע "דרכו", כי דרכים זה המידות, כמו שאמרו חז"ל על הפסוק והלכת בדרכיו מה הוא רחום וחונן אף אתה היה רחום וחונן (ענין שבת קלג, ב, וברמב"ם פ"א מהלכות דעות), והרשע שמתנהג במידות רעות, צריך לתקן את דרכו – את מידותיו הרעות.

יש הרבה מידות רעות שאדם צריך לתקן אותם, אף על פי שאינו **אשם בזה שכן הטבע שלו, שנולד עם מידות רעות כאלו, ואינו עושה שום עבירה בזה, אף על פי כן, מכיוון שהוא בעל בחירה ויש לו כוח להתנהג אחרת ולשנות את הטבע שלו, יש עליו תביעה מדוע אינו מתקן את מידותיו להתנהג לפי דרך התורה, וזה הפירוש "יעוזה רשע דרכו" שצריך לתקן את המידות הרעות.**

"ואיש און מחשבותיו" זה ענין נוסף, כמו שמצינו "ואון ותרפים הפצר" (ש"א טו, כג), תרפים זה עבודה זרה, וכך גם הפירוש "און" – מחשבות רעות באמונה וחוסר יראת שמים, שהאמונה אינה בשלמות, וההנהגה לא לפי האמונה, וזה נקרא "מחשבותיו", כי זה שייך למחשבה ולהבנה, שהפנימיות אינה בשלמות, וחוסר אמונה ויראת שמים, ומחמת זה אינו מקיים בשלמות את כל חובות הלבבות שבין אדם למקום.

אלו הם שני דברים עיקריים הכוללים את כל ענייני התשובה, הא' תיקון המידות – שזה גם כן דבר ששייך לפנימיות הנפש, וב' חיזוק האמונה ויראת שמים, וצריכים לחפש דרכים כיצד לתקן דברים אלו,

החיזוק בימי האלול

ידוע שחודש אלול הוא חודש של ימי רצון, שבראש חודש אלול עלה משה רבינו להר סיני לקבל לוחות שניות, ונשתהה שם ארבעים יום, עד יום הכיפורים, שאז נתרצה הקב"ה לישראל ומחל להם על חטא העגל, ואמר למשה רבינו "סלחתי כדברך", ואז זכו לקבל את הלוחות השניות, וכפי הנראה שבאותם הימים הייתה תשובה שלמה של כלל ישראל, ובזכות זה זכו לעת רצון ולקבלת הלוחות השניות.

וכן בכל שנה בימים אלו חוזרת המציאות של עת רצון, ויש על זה רמזים בפסוקים (שיר השירים ו, ג) "אני לדודי ודודי לי" ראשי תיבות אלול, וכן (דברים ל, ו) "ומל' ה' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך" יש בו ראשי תיבות אלול, **והימים האלו הם זמנים המסוגלים ביותר להתעלות ברוחניות ולהתקרבות להקב"ה.**

ובאמת בכל שנה באלול מרגישים התעוררות וחיזוק בכל ענייני התורה, אמנם בשנים קדמוניות היה החיזוק באלול מורגש יותר, וכפי שכתב רבי ישראל סלנטר במכתבו הנודע (אור ישראל יד): "מלפנים כאשר ידעתי כל איש אחזו פלצות מקול הקורא קודש אלול", כשהיו שומעים את המילה 'אלול' היו מרגישים פחד ורעדה!

וכך גם בשנים מאוחרות יותר, סיפר לי אחד שהוא זוכר מצעירותו בחוץ לארץ, לפני יותר ממאה שנה, כי בחודש אלול אפילו האנשים הפשוטים ביותר בשוק, כשהיה נופל סכסוך ביניהם והיו מתווכחים, היה האחד אומר לחברו: הרי היום אלול, וכיצד אתה יכול לומר דבר כזה! כך **אלול הפיל פחד אפילו על האנשים הפשוטים ביותר**, ואמנם באותו הזמן כבר לא הייתה פלצות כפי שתיאר הגרי"ס, אבל הרגישו פחד באלול, ובדורות האחרונים זה נחלש ונחלש.

ובדרך כלל בישיבות בתחילת אלול מרגישים את החיזוק ואת ההתעוררות, שכל הסדרים מלאים בשלמות, ומרגישים רצינות מיוחדת של אלול, אבל במשך הזמן מתקררים, ואפילו באלול גופא, סוף אלול אינו כמו תחילת אלול, כפי הנראה זה הטבע, שבתחילה מרגישים התעוררות, ואחר כך מתרגלים להתעוררות וחוזרים לשגרה, כי ההתעוררות היא רק חיצונית, מחמת דברים חיצוניים, ועדיין הפנימיות לא השתנתה בזה, לכן במשך הזמן חוזרים למצב הקודם.

ויש להתבונן מה היא העצה לזה, כיצד להמשיך את החיזוק, לכל הפחות באלול עצמו, עד יום הכיפורים.

מרן הגר"ד פוברסקי זצ"ל היה אומר עצה פשוטה: **לזכור כל הזמן שהיום אלול. אם אדם לא מסיח דעת מכך שהיום אלול, ממילא כל הנהגתו היא אחרת, כמו שאם לא מסיחים דעת מ"שויתי ה' לנגדי תמיד" כל ההנהגה היא אחרת, כך אם לא מסיחים דעת מאלול, כל ההנהגה מוכרחת להיות אחרת, הנהגה המתאימה לאלול.**

אמנם גם זה לא פשוט, וצריכים חיזוק בזה גופא, לא לשכוח שהיום אלול, וצריכים לחפש איזה סדר עם תכנית קבועה כיצד להמשיך את החיזוק, ולחשוב על דברים המחזקים את כל ענייני התורה.

קבלה – בדרך המובילה לשלמות

והנה כשעושים איזה קבלה על כל השנה, קבלה להתרגל באיזה הנהגות טובות, כתוב בספרים שגם אם לא מגיעים לשלמות עד יום כיפור, מכל מקום כיון שמקבלים את הקבלה לפני יום כיפור, ומשתדלים לקיימה, כל אחד לפי כוחו, נידון בזה על שם סופו, כיון שלבסוף במשך הזמן יגיע לשלמות, ואף על פי שעכשיו עדיין לא הגיע לשלמות, זהו מפני שאי אפשר לקפוץ בבת אחת הרבה מדרגות, רק

ודאי שאי אפשר להשתנות ביום אחד, ולקוח זמן עד שישתנה הטבע, וצריכים לדעת מה הם הדרכים לזה.

תשובה על "דעות רעות"

כתוב ברמב"ם (הלכות תשובה ז, ג) "אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה וכו' אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו כך הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו ולשוב", ומבאר הרמב"ם שם כי "דעות רעות" הכוונה למידות רעות, שאינו עושה שום מעשה אסור, רק בלב יש כל מיני מידות רעות, כגון כעס, ושנאה, וקנאה.

ומזכיר שם בדבריו גם "רדיפת הממון והכבוד ורדיפת המאכלות", שהם דברים שאינם אסורים מצד עצמם, רק הרדיפה והשאפה לזה אינה ראויה, כגון רדיפת הממון, אדם צריך פרנסה, אבל אין להשתדל יותר מדי "לרדוף אחר הממון", וכן צריך לאכול וצריך לשתות, אבל בצורה אנושית, בלי "רדיפת" המאכלות.

וכתב על זה הרמב"ם "ואלו העוונות קשים מאותם שיש בהן מעשה, שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש מהם", היינו שתיקון המידות קשה יותר מעבירות שבמעשה, כי בעבירות שבמעשה אפשר להפסיק את המעשה, אבל במידות צריכים לשנות את הטבע, ושינוי הטבע הוא עבודה קשה מאד. וסיים הרמב"ם וכתב "וכן הוא אומר יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו" – והיינו כמו שנתבאר לעיל, שפסוק זה מדבר על המידות הרעות שצריכים לתקנם.

בראתי לו תורה תבלין

ומה היא העצה לתיקון המידות ולחיוזוק האמונה? חז"ל אומרים (קידושין ל, ב) בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, אם עוסקים בתורה כמו שצריך בשלמות, אזי התורה היא תבלין ליצר הרע, ומקבלים חיוזוק האמונה ותיקון המידות. אמנם זה לא בבת אחת, אלא לאט-לאט, במשך הזמן זה משפיע שינוי הטבע, ומוסיף עוד קצת ועוד קצת, עד שבאים לידי שלמות – על ידי התורה.

אך כאמור זהו בתנאי שהתורה היא כמו שצריך בשלמות, אבל אם יש זמנים של ביטול תורה, זה גורם להיפך, שהיצר הרע מתגבר, כמו שאמרו (ירושלמי סוף ברכות) אם תעזבני יום – יומיים אעזבך. היינו שאם יש ביטול תורה יום אחד, צריכים אחר כך יומיים כדי לחזור למדרגה הקודמת, וכן אם מתבטלים שעה אחת מפסידים כנגד זה שעתיים, ואם יש ביטול תורה בבין הזמנים שהוא כמה ימים, מפסידים כפליים כנגד אותו הזמן, כי ההשפעה של קדושת התורה מסתלקת, והיצר הרע מתגבר, ולפעמים מפסידים את כל השלמות שהתורה נתנה בתוך הזמן ואפילו יותר מזה, וכן בכל יום ויום, אם יש הפסקה מהתורה, כבר אין התורה תבלין, והיצר הרע שוב מתחזק.

מעשיו מרובין מחכמתו

ושנינו בפרקי אבות (ג, ט) "כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת", מי שמעשיו מרובים מחכמתו, היינו שמקיים את כל מה שלמד ואף יותר מזה [עיי' מה שהובא בזה לעיל מדברי רבינו יונה] חכמתו מתקיימת, אבל מי שחכמתו מרובה ממעשיו, שאינו מקיים את כל מה שלמד, ומעשיו אינם כשיעור חכמתו, אין חכמתו מתקיימת, והיינו שכל החכמה שלמד אינה נחשבת, ואין לה קיום.

וצריך ביאור מדוע "כל" חכמתו אינה מתקיימת, הרי יש מעשים שהוא כן מקיים, ומדוע לא תתקיים בו לכל הפחות חלק מהחכמה, כנגד חלק המעשים שהוא כן מקיים. ומבאר שאין הדבר כן, כי חכמה הנזכרת כאן היא תורה, ותורה צריכה להיות בשלמות, לפי דרך התורה, ואם חסר במעשים לפי התורה – שלומד ואינו מקיים, זה גרוע מאד, ולכן אין חכמתו מתקיימת, היינו שכל התורה שלמד אינה נחשבת, ואינה משפיעה עליו, ולא תהיה לו הצלחה בתורה.

וזה מה שרואים הרבה פעמים, שיש בעלי כישרונות גדולים, ויש בעלי כישרונות חלשים, ולפעמים רואים בעל כישרון חלש שמצליח מאד

בלימודו, ומתקדם במשך הזמן, וזוכר את מה שהוא לומד, ומבין, ומדבר לענין, ומצד שני יש בעל כישרון יותר גדול ממנו שאינו מצליח, והסיבה לזה מפני שחכמתו מרובה ממעשיו, כי הוא בעל כישרון גדול, וגם המעשים צריכים להיות בהתאם לכישרונות שלו, ואם המעשים אינם כפי הכישרונות וכפי החכמה שלו, ואינו עושה כל מה שהוא יכול לפי כוחותיו – אין חכמתו מתקיימת.

יש הרבה מעשים שהתורה מחייבת, ובכלל זה גם לימוד התורה, ואם יש ביטול תורה שלא לצורך, הרי הוא כבר נכנס בגדר של חכמתו מרובה ממעשיו, שאינו מקיים מצות תלמוד תורה כמו שצריך. לכן, כדי שהתורה תהיה תבלין ליצר הרע, שהתורה תועיל, צריך שהתורה תהיה בשלמות, שיהיו מעשיו מרובין מחכמתו.

אמנם הרי לימוד התורה עצמו גם כן קשה לפעמים, וצריך לדעת מה העצה, כיצד אפשר להתגבר על הקושי ולעסוק בתורה?

העצה היא להבין את הערך של התורה, וכשאדם יודע את חשיבות הדבר, הרי הוא שמח להתאמץ בשבילו, מפני שמבין שזה כדאי לו, כמו מי שיועץ שאם יתאמץ ירוויח רווח גדול בענייני העולם הזה, הרי הוא רץ בשמחה ומתאמץ כדי להרוויח, כך גם ברוחניות, אם אדם היה יודע בבהירות גמורה ובהכרה עמוקה את חשיבות התורה, ודאי שלא היה מתעצל בזה, והיה רץ בשמחה לעסוק בתורה.

קבלת עול תורה

ובאמת אמרו חז"ל (אבות ג, ה) כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, היינו שצריך להיות "עול" תורה, כמו שאמרו (ע"ז ה, ב) לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשאוי, והיינו שיהיה משועבד לתורה באופן תמידי, בלי היסח הדעת מהתורה, וגם בזמן של הפסקה שאינו יכול ללמוד, יחשוב על מה שלמד כבר, ויחכה לרגע שיוכל לחזור לתלמודו, כי החשק והשאיפה קיימים גם בזמן שאינו לומד. זה נקרא "מקבל עול תורה" שמעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, היינו שזוכה לסייעתא דשמיא גדולה מאד, שלא יהיו לו שום קשיים והפרעות.

ולבני ישיבה יש צורה קלה לקבל עול תורה – בשמירת סדרי הישיבה, שהסדרים הם "עול", שכל אחד משועבד לזה, ואינו יכול לעשות כרצונו ללמוד בזמן שהוא רוצה ולישון בזמן שהוא רוצה, אלא יש סדרים קבועים וצריך לקיימם, והסדרים הם שווים לכל נפש, שכולם יכולים לקיימם, ואין זה קשה כל כך, שהרי יש הרבה זמנים של בין הסדרים, וכן בלילה לאחר סדר שלישי, יש הרבה שעות הפסקה עד תפילת שחרית, כדי שכל אחד יוכל לנוח ולישון לפי צרכו, ומי שיכול להוסיף על הסדרים בודאי חייב להוסיף לפי כוחו.

על כל פנים סדרי הישיבה כפי שהם מסודרים, זהו "עול תורה" שאינו קשה, וכל מי שנכנס תחת העול הזה, ושומר סדרי הישיבה בשלמותם, הרי זה נקרא שמקבל עליו עול תורה, ומעשיו מרובין מחכמתו, ובאופן כזה התורה היא תבלין ליצר הרע.

ולכן, כבר דיברנו פעם, שאם אחד חושב לשנות מסדרי הישיבה ולקבוע לעצמו סדרים אחרים מפני שרוצה להרוויח זמן ללמוד יותר, צריך לדעת שאין בכך רווח, ובדוק ומנסה שלא כך דרך ההצלחה, אף על פי שלא מובן מדוע זה כך [יש גם הסברים על זה] אבל כך המציאות, שלא מצליחים בצורה כזאת, ולפעמים נדמה שמצליחים אך לא מצליחים, וההצלחה היא רק כששומרים סדרי הישיבה.

ואמרו לי תלמידים שבעבר לא היו שומרים סדרי הישיבה, והתחילו להקפיד על זה להתנהג כפי סדרי הישיבה, ומאז הם מצליחים מאד, ומרגישים הרגשה של אושר, אשרך בעולם הזה!

(מתוך שיחה בישיבת פוניבז', אלול תשס"ב)

מוקדש לזכות

יהודית בת לאה שתחי'
לברכה והצלחה בכל העניינים
ברוחניות ובגשמיות

לעילוי נשמת האשה החשובה

מרת יוטא רייזל ע"ה
בת ר' שלמה ולמן בנימין ה"ד
נלב"ע ו' אלול תשס"ג - תנצב"ה

לע"נ הרבנית הצדקנית אמה של מלכות

מרת חנה בת נעמה ויקטוריה ע"ה
אשת חבר להגה"צ רבי משה מלכה זצוק"ל
נלב"ע ש"ק ד' אלול תשע"ג - תנצב"ה

לעילוי נשמת

הר"ר בנימין וייס ז"ל
ב"ר ברוך שלום ז"ל
נלב"ע י' אלול תשע"ג - תנצב"ה

דברי אמת

מאמרי חזק השקפה והדרכה
מזקן המשגיחים
מרן הגר"ד יפה שליט"א

גיליון מס' 49 ■ כי תצא

ירדה תורה לסוף דעתו של אדם

וראית בשביה אשת יפת תואר וחשקת בה ולקחת לך לאשה (דברים כ"א ד').
ידועים דברי חז"ל (מובאים ברש"י על אתר): "לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, אם אין הקב"ה מתירה לו ישאנה באיסור".

והנה, לא מבואר בפירוש במאמר זה, אם התורה התירה יפת תואר בגלל שקשה לו להתגבר, או משום שירדה תורה לסוף דעתו, שלא יוכל להתגבר על יצרו. בין כך ובין כך, אפשר ללמוד ממואמר זה, שאת אותם דברים שהתורה כן אוסרת - הרי זה לאחר שירדה תורה לסוף דעתו של אדם, שהוא כן יוכל להתגבר על יצרו!

בהוצאה שמסר הגאון ר' יחזקאל אברמסקי זצ"ל בפני אנשים המגדירים עצמם מודרניים, אמר שישנם אנשים הטוענים שבלתי אפשרי בדורנו לשמור בשלמות על כל דיני התורה ולהמנע מכל מה שאסרה התורה לעשות.

אך מפרשת השבוע מוכחת טעותם, שהרי מזההיתר של יפת תואר רואים שהתורה לא אסרה את מה שאמדה שאי אפשר יהיה לשמור, ובעל כרחינו שאת אותם דברים שהתורה כן אוסרת - הרי זה לאחר שירדה תורה לסוף דעתו של אדם, שהוא כן יוכל להתגבר בהם על יצרו!

כשהתורה אוסרת דבר-מה - אות הוא שהתוצאות ממנו שליליות

ובאמת גם אחרי שהתורה התירה את היפת תואר זהו ודאי לא לכתחילה, שהרי מהו סופו של הלוקח יפת תואר? אומרים חז"ל: "אבל אם נשאה, סופו להיות שונאה... וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה, לכך נסמכו פרשות הללו".

פירוש הדברים: כאשר התורה אוסרת דבר-מה, לא בכדי הוא אלא משום שיש ממנו תוצאות שליליות. ובאמת יש סיבה לאסור גם יפת תואר בגלל התוצאות השליליות העלולות לצאת מכך, אלא שהתורה לא אסרה את מה שאמדה שלא יקיימו, אך פשיטא שמי שיתגבר וימנע מלשאתה, ירוויח את התוצאות השליליות שהנישואים ליפת תואר גורמים.

והדברים מפורשים בדרשות הר"ן (דרוש יא) וכה דבריו: "אבל נאמין שכל מה שמנעתהו התורה מאתנו, מזיק אלינו ומוליד רושם רע בנפשותינו, אעפ"י שלא נדע סיבתו".

חומרת הוצאת שם רע

כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה ושם לה עלילות דברים... וענשו אתו מאה כסף... כי הוציא שם רע על בתולת ישראל (כב, פסוקים ג, יד, ט).

דינו של מוציא שם רע חמור יותר מדינו של האונס, כי האונס חייב רק קנס של חמישים כסף ואילו מוציא שם רע חייב קנס של מאה כסף.

אומרת על כך המשנה במס' ערכין (טו): "נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה (אונס), שכן מצינו שלא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע, שנאמר 'וינסו אותי זה עשר פעמים'".

יתכן שהחומרה המיוחדת של חטאי הלשון היא, לפי שהאדם משתמש בשכלו כדי לדבר, ונמצא שכאשר הוא מוציא שם רע בפיו הוא נוטל את המעלה המיוחדת שיש בו - אותה מעלה שמרוממות ומבדילה אותו משאר בעלי החיים - ואתה הוא משתמש להוציא שם רע, ובכך הוא פוגם בעיקר מעלתו.

וכעין שפירש הרמב"ם במורה נבוכים (חלק שלישי פרק ח') את הטעם שהרהורי עבירה קשים מעבירה (יומא כט), "מפני שהחוטא בהרהור חוטא בשכל, בחלק המובהק שבו, ואינו דומה מדי של עבד פחות (עבירה שנעשית על ידי הגוף העכור), למדי של שר גדול (שכל)".

ויתכן עוד: המהר"ל אומר שהאדם מורכב משלושה חלקים: שכל, נפש וגוף, וכאשר האדם מדבר הוא משתמש בכל שלושת החלקים. כי לאחר שהוא חושב בשכלו מה ברצונו לומר, הנפש מונעת את כלי הדיבור (דהיינו את הגוף)

ומכניסה לכלי הדיבור את מה שחושב בשכלו, נמצא שכחוטא בלשונו הוא פוגם בכל חלקי האדם.

פגם בחוש השמיעה הרוחני - פגם בכל האדם

ויתד תהיה לך על אזנך והיה בשבתך חוץ וחפרת בה ושבת וכסית את צאתך (פרק כג, יד).

"דרש בר קפרא, מאי דכתיב 'ויתד תהיה לך על אזנך', אל תיקרי אזנך אלא אוזניך, שאם ישמע דבר שאינו הגון יניח אצבעו באוזניו, והיינו דאמר רבי אלעזר... מפני מה אצבעותיו של אדם משופות כיתדות, שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון, יכוף אליה לתוכה" (כתובות ה).

ההפלאה (כתובות ה) כותב, שהחומרה המיוחדת של שמיעת דבר שאינו הגון, לפי ששמיעת דבר שאינו הגון פוגמת בחוש השמיעה הרוחני שבו. וכשם שהמזיק את חברו באופן שגורם לו חרשות, חייב בדמי כולו (בבא קמא, פה, ע"ב) ולא רק בדמי האבר שבו פגע, משום שפגיעה בחוש השמיעה שבאדם נחשבת כפגיעה באדם כולו, כך הפגם בחוש השמיעה הרוחני שלו, כאילו פגם בכל צורתו הרוחנית.

הרמב"ם במורה נבוכים כותב, שאדם ששכלו שלם לא יחשוב שזו כוונת המקרא, ש"יתד" הוא אצבע, ו"אזנך" הם האוזניים, אלא על דרך המליצה הזהיר בר קפרא על מידה טובה, והוא כי כשם שאסור לומר דבר מגונה, כן אסור לשומעו, וסמך זה לפסוק, על צד המשל והשיר.

המהר"ל אומר, שאמנם זהו אינו פשוטו של מקרא, אך גם לא כהרמב"ם שהוא דרך מליצה, אלא הוא רמז שרמזה וכעין אסמכתא.

השכינה נמצאת בתוככי לבו של האדם

בהמשך אומרת התורה: "כי ה' אלוךך מתהלך בקרב מחניך... והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערוות דבר ושב מאחריך" (כג, טו).

מפרש הזהיר (סוף פרשת נח): "כי ה' אלוךך מתהלך בקרב מחניך" - 'בקרב' זהו הלב, שהוא באמצע הגוף ושם שכינה שורה, "והיה מחניך קדוש" - 'מחניך' זהו רמ"ח אבריו. ופירוש הדברים, שהתורה מזהירה שהיות שהשכינה נמצאת בתוככי לבו של האדם, לפיכך הוא מצווה לשמור על קדושת כל רמ"ח אבריו שיהיו נקיים מכל חטא ובפרט מזימה, כי אם תהיה באחד מאבריו ערוות דבר - "ושב מאחריך", הוא מגרש את השכינה מליבו והשכינה תסתלק ממנו.

כפוי טובה אינו ראוי להיות מעם ישראל

"לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' עד עולם... על דבר אשר לא קידמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור לקללך" (דברים כ"ג, ד-ה).

הרמב"ן מפרש, שאמנם עמון ומואב לא קידמו את ישראל בלחם ומים ושכרו את בלעם לקלל את ישראל, אך עיקר הטענה עליהם הייתה על הכפיות טובה שהייתה מונחת במעשיהם, שלא התחשבו בטובות שעשה אברהם אבינו עם לוש אביהם.

וז"ל הרמב"ן: "והנראה אלי כי הכתוב הרחיק את שני אחים אלו, שהיו גמולי חסד מאברהם - שהציל את אביהם ואמנם מן החרב והשבי, ובזכותו שלחם ה' מתוך ההפיכה. והיו חייבים לעשות טובה עם ישראל והם עשו עמהם רעה: האחד שכר עליו את בלעם בן בעור, והם המואבים, והאחד לא קידם אותם בלחם ובמים כאשר קרבו למואל, והם בני עמון".

אמר ע"ז מורנו ר' אלי' זצ"ל, שהסיבה שעמון ומואב נאסרו לבוא בקהל ישראל עד עולם היא לאו דווקא בתורת עונש, אלא משום שהתורה אינה מעוניינת

משאו המרכזי של הגאון הגדול רבי אביעזר פילץ שליט"א ראש ישיבת תפרח

מאיך, הקב"ה שמר עליהם ועמ"י שמר אמונים להקב"ה. בתוך בונקרים, בסיביר ובמרתפי אינקוויזיציה בספרד יהודים זעקו שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד. ד"ד זה בעל הרחמים, "אלקינו" זה בעל הכוחות כולם, היכן אני נמצא תחת יד עריץ כפסע ביני ובין המוות, אקדח שלוף עומד נגדי, מה יהודי זועק באותו רגע, מה יהודי זועק ברגעיו האחרונים כשעומד נגדו עריץ רשע שכל שאיפתו ללכות את עם ישראל, הוא אינו נפרד מבניו מביתו, ברגעי האימה הוא משריש בליבו שמע ישראל, שמע, זה לא רק שמיעת האוזן אלא תשמע ותשריש שד' אלקינו גם כשאתה רואה אכזריות של הגויים ונדמה לך שהקב"ה עזב אותנו, אני לא שוכח שד' בעל הרחמים, אלקינו בעל הכוחות כולם, וברגע יכול להפוך את כל העריצים האלה לעפר ואפר, והוא לא עושה את זה, ואני לא זו מאמונתי וזה מה שאנו אומרים ובכל זאת שמך לא שכחנו, זרים אומרים אין תוחלת ותקווה. יהודים מרקדים ליד תאי הגזים בשירת אני מאמין, מה אתה מאמין, אני מאמין באמונה שלימה, בכל זאת שמך שהוא השם המיוחד של הקב"ה יקוק, בעל הרחמים, זה הכח של יהודי שהיה עד לפני תקופה מסוימת.

והיום שהקב"ה מסתכל על אותה אומה מיוחדת, שכבר כתב על זה רבי משה חגיז זצ"ל שזה הראיה הניצחת איך זה שאומה הנרדפת אלפי שנים כשאומות אחרות חזקות ממנה כבר נכחדו, איפה עם אשור איפה כל האימפריות שהיו אז לא נשאר מאומה, ורק עם ישראל נשאר שלם. והקב"ה אומר אבל איפה הם היום, בני היכן אתם, מליונים של נשמות שעמדו בתחתית ההר בוער באש ושמעו את קול ד' בכת, אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים שהכוונה לא רק מבית עבדים אלא מטומאת מצרים, עם ישראל היה בתוך הגוים עצמם, עם ישראל שמע את כל הכח של תורת ד', נשמות כאלה נמצאים מליונים בשאל תחתית ברפש בטומאה, בטומאת העמים ויהודי כשהוא יורד יורד עד תהום יותר מאשר גוים. היכן המליונים צריכים למלא את הבתי כנסיות. הקב"ה מלך מלכי המלכים כביכול נמצא במצב מצוקה, במסתרים תבכה נפשי, לא רק בית המקדש חרב, אלא גם עם ישראל שהיה עד לפני מאתיים שנה כולו כאחד עבדי ד', והיום נשארו מתי מעט השרידים אשר ד' קורא, במסתרים תבכה נפשי, בני היכן אתם.

והנה כביכול בת קול נשמעת במרומים, רבונו של עולם הבט משמים וראה, בדורות הקודמים אדם יכול היה להיסגר לא ללכת לרחובות הגוים אז הוא לא היה רואה טומאה, ועכשיו שרק מוציאים את הראש מבית המדרש אי אפשר לעבור את הרחוב מבלי להיתקל במראות המסמאות את העיניים, אי אפשר לעבור את הרחוב מבלי לשמוע דברים שמחרישות את האזנים, מטמאות את האזנים.

ובכל זאת אנחנו אומרים להקב"ה, נכון אתה לא מנסה אותנו בניסיונות שניסת את אבותינו ורבותינו, הם למדו תורה מתוך הדחק, בקושי היה פת לחם, איך היה בישיבות לפני מאה שנה, כך ספרו שאצל מרן הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל בברנוביץ לא היה פנימיה כמו היום שיושבים ואוכלים עם ארוחות מסודרות בוקר צהרים וערב, עם חדרים מסודרים עם מיטות ומזרונים וכל הנצרך, באותם ימים מזכיר הישיבה היה לוקח קבוצת בחורים מהלך איתם ברחובה של עיר, פותח דלת של יהודי זורק בחור שיתנו לו ארוחת צהרים, והיהודי עצמו היה עני מרוד איזה בושא. איך מרן הרב שך זצ"ל למד תורה, במלחמת העולם הראשונה נשאר בודד, כולם ברחו לבתי הוריהם והוא לא הצליח לעבור את הגבול, הוא ישב ולמד ולא היה לו מקום לישון ושכב על ספסלים בבית המדרש, בלי שמיכה ובלי מזון, מגבות של בית המדרש שלא נעים להיות בחברתם אלו היו הכיסויים, ומשם צמח גדול בישראל. ומשנה לא זה ממקומה, וכך כל גדולי ישראל מרן הסטייפלר זצ"ל בסיביר מרן הטישביענר זצ"ל בסיביר בקור של חמישים מעלות תחת האפס.

והקב"ה יודע שאותנו אי אפשר לנסות בכאלו נסיונות כי לא נעמוד בהם, ולכן נתן מציאות כזו שכל בן תורה יש לו פחות או יותר את כל הנצרך לחיי הגשם. אבל צריכים עם משהו לעבוד את ד' מלאכי השרת אמרו תנה הודך על השמים, למה אתה נותן

בתפילת המוספין אנו אומרים, נעריץ ונקדישך כסוד שיח שרפי קודש המקדישים שמך בקודש. כביכול שאנו טפלים למלאכים, ומאיך, חז"ל אומרים, שאין רשות למלאכים לומר שירה עד שישאל אומרים קדוש, ואם אכן המלאכים יותר מאיתנו מדוע עליהם להמתין. התירוץ היא הנותנת, לומר קדושה בשמי מרום זו אינה חכמה גדולה, שם רואים את הכל זך, את הכל ברור משרתיו רואים את הכל, איך כל העולם מתנהל בידי מלך מלכי המלכים הקב"ה, אבל להיות כאן 'בעולם' לשון העלמה, לחיות כאן בעולם של שקר שכאילו הכל דרך רשעים צלחה, אנשים הרחוקים מכל עבודת ד' רואים עולמם בחייהם, משה רבינו כבר שאל את הקושיא צדיק ורע לו רשע וטוב לו. לחיות בעולם כזה ולצעוק קדוש קדוש קדוש, בתוך הרפש של העולם, מתוך הסובב של כל מה שקיים בעולם שכביכול מכחיש את האמת הברורה עומד יהודי ואומר קדוש זהו השבח היותר גדול להקב"ה. ורק אז יש משמעות לקדוש שהמלאכים אומרים.

ולכן אני מרגיש, שאף בתוך העולם עצמו יש נעלם בתוך נעלם. כאשר בן תורה נמצא באמצע הזמן, הסובב שלו הוא סביבה של שטייגען, סביבה של עבודת ד' סביבה שמושכת ודוחפת להתקרב להקב"ה, הוא מרגיש מאושר כשהלימוד צולח, מרגיש מאושר כשהתפילה כדבעי, כך זה כשיש עולם רוחני מסביב. אבל כשנמצאים בבין הזמנים זה עולם חדש בתוך עולם, שהוא נעלם בתוך נעלם, שהרי הרוח הסוחפת חודרת גם לבתי המדרשות לפרוקן לעולם הזה, גם אנחנו יודעים שעולם הזה זה עולם ויש לו משמעות. ובתוך עולם כזה - נעלם בתוך נעלם, מתקבצים בני הנעורים בחורים, נערים, עם כל היצרים שהקב"ה נותן לבחור, עם כל המרץ, ואומרים "שבתי בבית ד' כל ימי חיי" אין לך קדוש גדול מזה, כאן הקב"ה כאילו שמח בעולמם המתחדש באלה שעמלים בימי בין הזמנים והופכים אותו לזמן של קדושה".

אולי מותר להזכיר את דברי המדרש, אילו ידע ראובן שהקב"ה מכתוב עליו וישמע ראובן ויצילו מידו אז היה מעלה את יוסף מן הבור היה טוענו על כתפו ומוליכו אל אביו, אילו ידע אהרן הכהן שהכתוב מכתוב עליו וראך ושמח בלבבו היה יוצא לקראתו בתופים ובמחולות, ואילו ידע בועז שהתורה מכתובה עליו ויצבט לה קלי ותאכל שנתן את מעט השעורים לרות, אוזנים פטומות היה מאכיל לה. מה באו חז"ל ללמדנו, וכי אישי התנ"ך אשר זכו להיכתב בספר התנ"ך צריכים כבוד, האם הם זקוקים לאמצעי פרסומת שהקב"ה יפרסם אותם. אלא מפרש המדרש עצמו, שלעיתים אדם עושה מצוה ואינו יודע את ערך המצוה, מה משמעות המצוה, ראובן ודאי הבין שזוהי מצוה להציל את, אבל האם זה ראוי להיכתב בספר הספרים, כל נבואה שלא נצרכה לדורות לא נכתבה, זאת אומרת שמעשה שלי זה לא מעשה של זמן מסוים, אלא מעשה של נצח, כך גם אצל אהרן הכהן כל אחד מבין שאח מבוגר שאחיו עולה עליו במעמדו ודאי שזה משהו נאצל שהוא שמח בלבבו, אבל האם על זה להיכתב בספר הספרים, כך הדבר אצל בועז שנתן לנערה המואביה לצבוט לה קלי שתאכל זה דבר גדול, אבל אם היו יודעים שזה מעשה נצחי שבונים כאן נצח זה מעשה אחר לגמרי. וכך מסיים המדרש שכן לעולם, לא רק פעם אלא גם היום כל מי שעושה מצוה, אליהו הנביא ומלך המשיח כותבים והקב"ה חותם, וזהו מה שכתוב בפסוק, אז נדברו יראי ד' ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ולחושבי שמו.

אני מרגיש שמעמדות האלה שלא רק חוזרות אלא מתגברות מדי כל בין הזמנים, באיכות יותר גבוהה, בכמות יותר גדולה, הן מתנה להקב"ה, ובאמת חז"ל אומרים שיש מקום כביכול להקב"ה שמסתרים שמו וכתוב בפסוק במסתרים תבכה נפשי, הקב"ה בוכה, על מה הוא בוכה, הוא מסתכל היום, איפה עם ישראל איפה המליונים שהיו צריכים למלא את בתי המדרשות, הקב"ה הוציא אותנו ממצרים, גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותכוננה, הקב"ה הוציא אותנו ממצרים ממ"ט שערי טומאה על סף שער הנ' שממנו כבר אין מוצא, בחיפזון הוציא אותנו ממצרים, משום שהיה פחד שמא עם ישראל ישאר בטומאת מצרים ואז לא יהיה עם ישראל, ולאחר מכן הקב"ה שמר אותנו אלפי שנים בגליות תחת שבט עריצים מחד, ופיתוים אחרים

תורה לעם ישראל, הם הבינו שתורה זה מדע עליון זה כל שהקב"ה משתעשע בו, איך אפשר לתת אותם לאנשים קרובים חומר, עם תאוות עם כל הגשמיות, כלי כזה צריך לתת למלאכים, והקב"ה אמר להם אבל אין לכם גניבה אין לכם גזילה. יש להבין מה התשובה הלא המלאכים לא דרשו את הגניבה הם דרשו לקבל את התורה. התירוץ הוא שבשביל לקבל את התורה צריך את הניסיונות, שבביל לזכות לתורה צריך אדם כי ימות באהל, צריך את הפת במלח תאכל מים במשורה תשתה, וזה המפתח שאפשר לזכות לתורה. ואנחנו לא יכולים לעמוד בנסיונות שכאלו, אז הקב"ה דאג לנו שנותן לנו עולם שהוא כולו השחתה, כולו כפירה, כולו היפך מקדושה, אומרים לבחור אתה תגדל בכזה עולם ותתגבר להיות אתה מרן הרב שך זצ"ל של הדור הבא, וזה מה שמלאכי השרת כביכול אומרים, למך שבוכה במסתרים, הבט משמים וראה, תראה עיר בית שמש תראה איזה בית מדרש מלא, מלא במי, לא באנשים זקנים שאין להם כבר כח להתפרק, אלא בחורים צעירים עם כל הכח עם כל המרץ, איפה הם משקיעים את המרץ איפה הם משקיעים את הכוחות "בבית המדרש" בתורתו יהגה יומם ולילה, כמה נחת, אין לנו אזניים לשמוע את קולות הזמר עכשיו שעולות מאותו בית מסתרים, יש שמחה במעונו כשחתן וכלה מתחתנים. אבל ישנה שמחה שהיא לא רק במעונו אלא גם במסתרים ששם הקב"ה בוכה עמי בני היכן אתם, או אז נשמעת בת קול שזועקת הבט משמים וראה, תראה את אותם בחורים בחורי חמד אותם אברכים שמשקיעים את כל עולמם את כל מרצם בלהבין עוד הפעם את לימוד הגמ'.
וזהו זכות עצומה אדם עושה מצוה שעל זה כתוב במדרש שאינו יודע מה הוא עושה נדמה לי שאני לומד בין הזמנים די טוב. לא, זה זכות לעם ישראל זכות נצחית. מי יודע כמה צרות כמה גזירות רעות נשתברו בגלל הקביעות הזו של קהילת בית שמש ושאר הקהילות, ברוך ד' שבכל עיר ועיר בכל עיירה ועיירה קיימות "ישיבות בין הזמנים" שהם בעצם ישיבות של "זמן של עולם בתוך עולם".

וזו הברכה שעולה מתוך האירוע הגדול הזה שהקב"ה שומר, גומל למי שזוכר אותו, אבל מצד שני מחייב גדול, כתוב במשנה בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. אומר החפץ חיים מה זה ה"אוי" ששומעים בעולם, מדוע יש בעולם כל כך הרבה צרות, מדוע יש בעולם כל כך הרב חולאים, אומר החפץ חיים אוי להם לבריות הצרות ששומעים הם קולו של ה"אוי" מעלבונה של תורה. התורה היא לא כשאר המדעים, אי אפשר להגיד שמתמטיקה נעלבת או גאוגרפיה נעלבת, מדעים אלו אינם דברים אמתיים אלא רק נמצאים במוחו של האדם, אבל תורה זה מציאות, והיו הדברים שמחים, תורה נבראה לפני שנברא העולם, אין לנו השגה בענין, אבל זה דברים אמתיים, זו מציאות עומדת לעצמה. והתורה יכולה להיות שמחה ויכולה להיות גם נעלבת, ובמה היא נעלבת התורה, היא אומרת איך זה שמקומי לא פה, וכשבן תורה מפסיק את משנתו בשביל ארוע של הבל, בוקע אותה בת קול שזועקת אני נעלבת ואומרת אתה יודע למה באתי לעולם, הלא הייתי בחיכו של הקב"ה ובאתי בכדי לזכות אותך שתוכל להזדקק להגיע לנצח, ומה אתה עושה. כאשר אתה יושב ולומד ואני נמצאת על ידך, והנה הגמרא פתוחה ואתה רץ בשביל איזה טלפון או ארוע מסקרן, ואז התורה לובשת שק האם זה תחליף למה שאני נותנת לך, ק' אתה פוגע בי, וכשהתורה נעלבת זה סכנה ועליה אומרים חז"ל "אוי".

והנה מצד אחד הנה נתנו לתורה פיצוי לכל אלו שלא שומעים את העלבון של התורה, הנה אנחנו אומרים הנה תראי תורתנו הקדושה, הנה יש לי אפשרות עכשיו ללכת לטייל עם כל השמונה בגדים של הטיילים ככל הגויים בית ישראל, ואני לא עוזב את בית המדרש, נכון אני קצת נח, אבל את הבית מדרש אני לא עוזב, זה מכבה את העלבון של התורה, אבל מתוך זה עלינו להתעורר כמה אנחנו חייבים במהלך הזמן, הבין הזמנים הזה מוכרח להיות זכות ומחייב, היום אני לומד אחרת מבאמצע הזמן, אם היום בבין הזמנים אני יכול להרשות לעצמי שעה קלה של בטלה, לתת פורקן לכוחות הגוף, אבל באמצע הזמן חובתי ללמוד ברציפות, הקב"ה ידאג להצלחה לכל מי ששמע את הבת קול של עלבונה של תורה, והוא לא עזב את מדרשו גם בימי בין הזמנים, ובתנאי שיזכור שהבין הזמנים הזה צריך להיות יסוד ושורש ללימוד של שקיעות בלימוד, לא לשכוח את החובותו בעולמו שאומר המסילת ישרים, שצריך שכל מגמתו תהיה רק

להתענג על ד' שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להימצא. כל העולם מחפש עונג, ועם ישראל לא יודעים כי העונג הגדול ביותר נמצא אצלם להידבק בתורה. כך אמר מרן החזון איש זצ"ל שהוא ראה שני בחורים שדברו ביניהם, אמר להם תדעו לכם שאם אדם לומד שלש שעות ברציפות זה עונג עצום, ואם הוא לומד שש שעות ברציפות זה עונג שאין לנו בכלל השגה, ואם הוא לומד שנים עשרה שעות ברצף זהו העונג הגדול ביותר שישנו בעולם, ומרן החזון איש זצ"ל בודאי ידע זאת משקיעותו העצומה שלו. המחשבות העולות הן שלהתמסר לתורה לגמרי זה נקרא ותרנות ממשוה, זה מדרכיו של היצר הרע, עליו להבין ששקיעות בלימוד זה המתנה שנוכל לתת להקב"ה לא רק בבין הזמנים אלא בכל ימות השנה.

כואב הלב הקב"ה שמר עלינו ומה נשאר מעם ישראל יוצאים לרחוב הרי זה איום ונורא, תקשורת כזו מתוחכמת, פעם כדי להגיע למקומות הטומאה צריך היה לצאת מהגטאות, והיום אתה יכול בתוך הבית מדרש ללחוץ על כפתור על מכשיר קטן, ואתה נמצא בשאל תחתית וזה סכנה עצומה, ואנחנו עומדים בזה, זה השטר שאנו יכולים לבוא לבקש מהקב"ה הבט משמים וראה, חוס נא רחם נא, על שארית הפליטה.

גם בתוך הבית מדרש גופא לפעמים רואים בחורים, שמצד אחד בעלי כשרונות שיכולים ליישב רמב"ם, והם עוסקים בדברים שאין בהם ממש, כל איזה ארוע פוליטי מעניין אותם, והתורה זועקת בחור, הכל לפניך ברוך ד' יש לך את כל הצרכים הגשמיים, יש לך ארוחת בוקר צהרים וערב, יש לך מיטה ומזרון מסודר כמו שצריך, והתורה לפניך כמה כואב הלב.

אני חוזר פעמים רבות: כשאני דופק על הדלת של השכן ומוצא אותו בעיצומה של סעודת השבת עם בני המשפחה מאחר שלא שערתי נכון את זמני היום שלו, אני לא מוצא לי מקום, איך נפלתי כאן, הוא יושב עם בניו ובנותיו, ואני בא לבקר, אני מרגיש מאד לא נעים. ומי מדבר כשהערתי אותו מהשינה ע"י הדפיקה שלי, אני רואה את ריסי פניו אז בכלל אני יודע לאן להיכנס מרוב חוסר נעימות. ואילו מתי אני מרגיש נח, כשאני דופק על הדלת ואני שומע שמאחורי הדלת מתנגן לו הניגון הערב של לימוד התורה עם המנגינה המיוחדת של לימוד הגמרא, והיד שלי לא רועדת ואני דופק על הדלת, מה אתה עושה אתה יודע, אולי זה בעל הבית שזהו שעת לימודו היחיד ביום כ"ש אם זה בן תורה השקוע בלימודו, והוא רוצה להידבק בעץ החיים, ואתה עכשיו דופק על הדלת, וודאי שיפתח לך את הדלת ויקבל את פניך בסבר פנים יפות, כאילו שהוא מחכה לך, אבל אתה יודע את האמת. אני אומר זה נוגע לשכן אבל זה נוגע לי בעצמי מה אני עושה עם הזמן היקר, שהקב"ה זיכה לי, זמן זה המתנה הגדולה ביותר שניתנה לאדם, זמן במהותו דבר חולף ונתנו לבן אדם לקחת את הזמן ולהפוך אותו לנצח, ע"י תורה ומצוות, זה הרי כזה פשע יש לי נהרות של שמן אפרסמון ואני פותח את הברז שישפכו לריק.

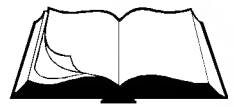
זאת צריכה להיות ההתחזקות שלנו אחרי שזכינו לבנות כזה בית מדרש של בין הזמנים, ושוב אני אומר ברור לי שהשמחה במעונו של הקב"ה. אני עצמי מרגיש התרגשות גדולה לראות כזה ציבור כאלו פנים מאירות. ואנו זועקים לקב"ה עדיין עם ישראל חי, ק' אני מרגיש שזו השירה שמתנגנת במרומים, עם ישראל חי. ק' לשון הגמ' בעירובין אל תביט על ההרים בא אל הכפרים תלמיד חכמים שיושבים ועוסקים בתורה שם אתנה דורן לך, שם נמצאת המתנה להקב"ה.

יזכנו הקב"ה, שכולנו נתהדר בתורה להתחזק ונרגיש את חובתנו בעולמנו, שזו החובה הגדולה ביותר, יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עושה כל ימי חייו. אם נזכור נשריש ונשנן את דברי המסילת ישרים רבינו משה חיים לוצאטו זיע"א נוכל לקוות במהרה שאור חדש לציון תאיר ונזכה כולנו במהרה לאורו ומלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים אמן ואמן.

(נמסר במעמד הסיום שע"י רשת "ישיבות בין הזמנים המרכזית" רמת בית שמש א' כ"ח באב תשע"ז)

מִי יֵרֵא

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

אלול תשע"ז

שאלות המצוות

גליון 321

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א - רב ביהכ"נ צא"ל "דברי שיר" כ"ב

בביתו, האם צריך לפרוס מפה לבנה על השולחן ולסדר את הבית לכבוד שבת?

תשובה: את המקום ששם שוהה בשבת צריך לסדר לכבוד שבת, אבל אם הוא לא נמצא כלל בדירה בשבת, אינו צריך לסדרה, שכבוד שבת הוא חיוב על הדר בבית ולא חיוב על הבית (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

להורות לאחר קידוש

שאלה: מצוי בסעודת שבת שמתעוררות שאלות בהלכות ביטול או בורר, ושואלים את האבא האם מותר לאבא לענות באמצע הסעודה, או שמא כיון ששבת רביעית יין אסור להורות?

יסוד השאלה, דאיתא ברמ"א (יו"ד סי' רמ"ב סעיף י"ג), ויזהר כל אדם שלא להורות לאחר שתיית רביעית יין, ומבואר בט"ז (שם סי' ג') שאפילו דברים פשוטים כגון נותן טעם לפגם או ביטול בשישים, ורק דבר שמפורש בפסוקים מותר, ע"י שם. ולפי"ז אם יש שאלה בשולחן הלכה למעשה בענין מלאכת ביטול או טוחן או בורר שלא מפורש, לא בפסוק, ואפילו לא בשו"ע, האם מותר לענות.

תשובה:

אם שבת פחות מרביעית מותר (רמב"ם ביאת המקדש פ"א הל' ג'), מובא בש"ך (שם), ואפילו שבת רביעית אם יש יין מעורב בו מותר, אבל יותר מרביעית אפילו מזוג אסור (שם).

אם שבת מיץ ענבים מותר, כיון שאין זה דבר המשכר. ויש להוסיף דאולי ביינות שלנו שהם חלשים מפעם אפילו בלא מזיגה מותר להורות (הגר"ר דב לנדוי שליט"א, וכמו שכתב הרמ"א סי' צ"ט סעיף ג' לענין תפילה), דהרי מבואר בגמרא (פ' ערבי פסחים ק"ח:), שישן בלי מזוג לא ראוי כלל לשתות, והרי היום יש הרבה יין שלא מזוג כלל.

מכיון שקידוש הוא יין סמוך לסעודה, הרי זה כמו יין בתוך הסעודה ולא משכר, ומותר להורות אחריו (רדב"ז על הרמב"ם שם, "מגן אברהם" סי' צ"ט ס"ק א' בשם הסמ"ק, ומפ' ב"מחצית השקל" שסבר שהוראה ותפילה דינם שווה, ומשנ"ב סי' תע"ג ס"ק ט"ו, ו"שו"ע הרב" שם סעיף י"א לענין שתיה מיד לאחר כוס שני).

וכל זה בסעודת שבת, אבל בסעודת יו"ט שנחשבת לסעודה גדולה אם שבת הרבה יין אסור להורות ("מגן אברהם" שם).

יש סוברים שרק לענין איסור דרבנן אמרינן יין שבתוך הסעודה אינו משכר, אבל לענין כהן לעבודה בבית המקדש שהוא איסור תורה, אפילו שבת יין בתוך הסעודה, אסור לו לעבוד ("מנחת חינוך" מצוה קמ"ב אות ח'), "שאלת אריה" סי' י"ח אבל הסמ"ק סי' קל"ב מתיר, וע"ע ספר "נאות אפרים" עה"ת פ' שמני. וי"א שאפילו אם שבת פחות מרביעית אסור (פלוגת הרמב"ם והראב"ד שם).

עוגה או פת במלוה מלכה

שאלה: מי שיכול לאכול מזונות מיד לאחר הבדלה, או פת בשעה מאוחרת יותר, סמוך לחצות, האם עדיף לאכול מזונות מיד משום 'זריזין מקדימין'?

תשובה: עדיף לעשות מלוה מלכה מפת אפילו בשעה מאוחרת יותר (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

גוי שטיגן ביצה

שאלה: פיליפיני טיגן לעצמו ביצה במחבת, האם אפשר להשתמש בה?

תשובה: כתוב בשו"ע (יו"ד סי' קי"ג י"ד) ביצה, אע"פ שראויה לגומעה חיה, אם בישלה עכו"ם אסור, ע"י שם. נמצא שהמחבת בלוע בטעם ביצה ונאסרת, והיות שטוגנה בקצת שמן, טעונה ליבון חמור.

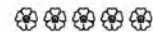
סתירת חור של מזגן

שאלה: האם מותר לסתום את חור המזגן שהיה קבוע בקיר הבית, או יש בו חשש משום צוואת ר"י החסיד?

תשובה: מובא בשם ה"חזון איש" דכל שאינו דומה ממש לנידונים של רבינו יהודה החסיד מותר להקל, ונידון זה אינו דומה ביסודו לנידון חלון או דלת (שו"ת "שבט הלוי" חלק י"י סי' קס"ו ג').

לע"נ אחי, נפש נקיה וטהורה

שמעון בן הגה"צ רבי יוסף צבי הלוי ז"ל
נלב"ע א' בסיון תשע"ז

טעה ואמר תחנון באמצע שמו"ע

שאלה: התפלל שמו"ע בזמן חזרת הש"ץ, וכשגמר החזן את חזרת הש"ץ ישבו לומר תחנון, וגם הוא התיישב ואמר תחנון עמם, ונזכר שעדיין לא אמר ברכת "שים שלום", מה עליו לעשות?

תשובה: מכיון שבטעות אמר תחנון, נחשב עדיין שעומד באמצע שמו"ע, ויאמר "שים שלום" ו"אלוקי נצור" (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

ברכת "שהחיינו" על משקפיים

שאלה: קנה משקפיים יקרות, האם יש לברך עליהם ברכת "שהחיינו"?

תשובה: כיון שיש לו שמחה מזה יש לו לברך, אע"פ שסיבת המשקפיים היא משום חולשה בראייתו, בכל זאת הרי שמח בהן (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

ויש להוסיף שלא להא דכתב במשנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק צ"ט), שחולה שאוכל פרי חדש בין המצרים לא מברך "שהחיינו", שהתם יש איסור לאכול אותו לולא שהוא חולה ויש לו עגמת נפש מכך (וע"ע שו"ת "התעוררות תשובה" סי' שמ"י).

ברכת "הטוב והמטיב" על מזגן

שאלה: אלמנה הגרה לבדה קנתה מזגן, אך כל יום מגיעים הנכדים והילדים ונהנים ממנו, האם לברך ברכת "שהחיינו" או ברכת "הטוב והמטיב"?

תשובה: מסתבר שתברך ברכת "הטוב והמטיב", הגם שהיא הבעלים היחיד, אך מכיון שגם הילדים והנכדים נהנים, והרי הם חלק מהמשפחה הקבועה בביתה, נחשב הנאה לכמה אנשים (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

הגיע לביתו סמוך לעלות השחר ולא התפלל ערבית

שאלה: הגיע לביתו קודם עלות השחר (מטיול או מנסיעה), ונזכר שעדיין לא התפלל ערבית, ואין זמן קודם עלות השחר לקרוא קריאת שמע וגם תפילה שמונה עשרה, מה עליו לעשות?

תשובה: אם היה אנוס כל הלילה כגון שהיה בבית החולים לשמור על חולה, יש להתפלל קודם שמונה עשרה, כיון שלתפלל אינו יכול לאחר עלות השחר, אבל לקרוא קריאת שמע יכול גם אחרי עלות השחר (ע"י שו"ע סי' רל"ה ד', ומשנ"ב סי' ל"ג, וכ"פ החיים" שם ס"ק ל"א).

אבל אם היה מזיד או שוגג (ע"י "לבוש" סעיף ד' ו"דרך החיים" דשכחה ושוגג אינו בכלל אנוס) כגון שהיה בטיול או בחתונה, לא יכול לצאת בקריאת שמע לאחר עלות השחר, אפילו בדעבד. על כן קורא ק"ש תחילה לפני עלות השחר כי זה דאורייתא, ויפסיד שמו"ע (משנ"ב שם ס"ק ל').

תפילת שמירה לאונן ר"ל

שאלה: מי שמת לו מת ר"ל, והוא אונן, האם צריך לומר קריאת שמע על המיטה או תפילת הדרך משום שמירה?

תשובה: אונן פטור מכל המצוות, ופטור מקריאת שמע ומתפילה, ואפילו אסור לו להחמיר על עצמו (ע"י שו"ע או"ח סי' ע"א א'), אבל אם למשל קבורת מתו היא למחרת, הרי צריך שמירה במשך הלילה, ויש לו לומר קריאת שמע על המיטה וכל הפסוקים עמו, שזה מגן עליו שלא יבוא עליו דבר רע (שו"ת "מנחת שלמה" ח"א סי' צ"א אות כ"ה ס"ק טו').

וכעין זה אונן הנוסע ללוויית המת מעיר לעיר, הרי צריך שמירה בדרך, ויכול לומר את הפסוקים הרגילים בלי הברכה (ספר "דרכי יוסף צבי" עמ' קס"ו, בשם בעל "שבט הלוי" צ"ל).

כיבוד בית בשבת כשלא גר שם

שאלה: הנוסע לפני שבת למקום אחר (או לנופש), ולא נמצא

נשים וקטנים באכילת לב העוף או המוח

◀ **שאלה:** האם נשים יכולות לאכול לב של בהמה ועוף?
תשובה: איתא בסוף מס' הוריות: ה' דברים משכחים את הלימוד, ואחד מהם האוכל לב בהמה, ע"י שם, וכתב הש"ך (יו"ד סי' ע"ב ס"ק ב') בשם התשב"ץ שיש להימנע מלאכול גם לב של עוף, וכן ראיתי נזהרים בזה, ע"י שם.

וכתב ב"חיות דעת" (שם ס"ק ב') שרק זכרים נוהגים שלא לאכול משום קשה לשכחה, ע"י שם, וכן כתב ה"בית לחם יהודה" (שם ס"ק ג'), שנשים מעוברות לא יאכלו לב שקשה לשכחה (שמה העובר זכר), אבל שאר נשים אוכלות, ע"י שם, והטעם הוא שאינן מצוות על תלמוד תורה ("ספר זכרון" להגר"ח קניבסקי שליט"א), אבל קטנים אע"פ שלא למדו יש להקפיד על כך משום שדברים אלה גורמים לטבע של שכחה, ויכול להזיק להם אח"כ ("ספר זכרון" שם), וכן ראיתי נוהגים אצל אאמו"ר צ"ל, כשהיה לב של עוף בתוך המרק היו נותנים אותו לאמא ע"י.

יש הרבה בני ספרד שנוהגים לא לאכול מוח של בהמה שיש שם התקשרות של נפש הבהמות (ע"י "כף החיים" יו"ד סי' ע"ב ס"ק ו').

ספר תורה שנפסל ותיקונו

◀ **שאלה:** ספר תורה שנפסל ותיקונו האם יש מקום לכתחילה לא לרשתמש בו?

יסוד השאלה, הרי מבואר ב"ביאור הלכה" (ס' תרמ"ו ס"ב ד"ה עבר), שיש ראשונים שמחמירים בהדסים שהיו שם ענבים שחורים אם היה נראה ונדחה שהוא פסול, משום שאין ממעיטין ביו"ט, ע"י שם, וא"כ אם ספר תורה היה כשר ונפסל, ועברה עליו שבת שאסור לתקן, האם הוי נראה ונדחה שלכתחילה הוא פסול.

תשובה: ספר תורה שנפסלה בו אות, אין זה ספר תורה כלל, ולא שייך בו דיחוי, ולכן לאחר שתקנו כאלו עכשיו נעשה ספר תורה, משא"כ בד' מינים הרי יש כאן עצם ההדס, רק יש עליו פסול, ולכן שייך בזה דיחוי, (ויל"ע באופן שהאות עצמה כשרה רק יש פסול צדדי כגון מוקף גויל).

ועוד י"ל שדוקא בדבר שהוא פעם אחת, כמו כיסוי הדם, או בלולב שאיננו רק פעם אחת, אבל מצוה הנוהגת כמה פעמים בזה לא שייך דין דיחוי, כיון שמצוה נמשכת, ועיקר דין דיחוי לדין מוקפנות, לגבי שחיטה, זריקה והקטרה בבהמה שהוא רק פעם אחת ("אור שמח" ה"ל ספר תורה פרק י' ה"ל א').

ברכת "זוכר הברית" בשעת ברית מילה

◀ **שאלה:** בברכות לאחר ברית מילה אמר "ברוך ד' זוכר הברית" במקום "כורת הברית", האם יצא יד"ח?

תשובה: אלו ב' ענינים שונים, וגם בדיעבד לא יצא יד"ח, ואם לא תיקן תוכ"ד לחזור ולברך (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

רב שחזר מפסקיו

◀ **שאלה:** לפעמים שומעים רב שפסק לאיסור, ולאחר כמה שנים שומעים שחזר בו, איך יש לנהוג עתה?

תשובה: מבואר בגמרא (ב"ב קנ"ז:) וברשב"ם (שם) שרב אשי למד לימודו במשך שלושים שנה ושוב חזר עליו עוד שלושים שנה, וחזר בו מכמה דברים שלמד בפעם הראשונה.

בספר "תפארת ישראל" על המשניות (אבות פ"ב בעוה אות ב') כתב שחובה על כל מחבר לעשות מהדורה בתרא על החיבור, ומי לנו גדול מרב אשי שעשה מהדורה שנייה על השי"ס, והוסיף שנראה שמסכת נדרים, נזיר, ערכין, תמורה, מעילה, תמיד, נחטפה השעה ולא נעשה עליהן מהדורה בתרא, ולכן באמת לשון מסכתות אלו אינו כסגנון שאר השי"ס.

ב"בית יוסף" (יו"ד סי' רע"ט ד"ה ואפילו קרא) כתב בשם מהר"י בירב, כיון שהרמב"ם כתב בתשובה להכשיר אין לומר שחזר בו בחיבורו ופסק לפסול, וב"דברי חמודות" ("הלכות קטנות" ה"ל ספר תורה אות פ"ח) תמה עליו, וכי לא מצאנו להרמב"ם בכמה דברים שחזר בו בחיבורו שכתב בזקנותו ממה שכתב בצעירותו פירוש המשנה שלו, וכמשי"כ ה"בית יוסף" בכמה מקומות, וכמבואר בחכמי הגמרא שרב אשי חזר בו.

וכן כתב המהרש"ק ששמע ממגידי אמת, שה"פרי מגדים" הורה פעם אחת בק"ק ליבוב היפך ממה שפסק בספרו, ושאלו אותו חכמי ליבוב על הדבר, והשיב שאז היה נראה לו כך ועכשיו נראה לו להיפך (ספר "קנאת סופרים" קונטרס השמטות סי' כ'). ומבואר מכל זה שהעיקר הוא כמו שסובר בסוף לאחר שחזר בו.

קביעת מזוזה על ידי סקוטש או מגנט

◀ **שאלה:** האם אפשר לקבוע מזוזה ע"י סקוטש או מגנט, שאם לא נוגעים בו נשאר שם לעולם, ומצד שני אפשר בקלות לסלקו משם?

תשובה: היות שברכתנו "לקבוע מזוזה", והרי 'קביעות' מזוזה משמע שאי אפשר בקלות להורידה, והיות שאת אלו אפשר בקלות למשוך משום אין זה נחשב לקביעות לכתחילה (וע"י לשון השו"ע יו"ד סי' רפ"ט סעיף ד' שכתב לקבוע במסמרים).

שם שיירי החלות במקפא

◀ **שאלה:** כל שבוע עושה בצק בכמות של ק"ג, ונשארת חלה או לחמניה קטנה שמקפאים אותה במקפא, לאחר כמה שבועות נתוספו במקפא הרבה שיירי חלה, האם צריך להפריש מהן חלה?
תשובה: אפילו אם בשעת הלישה והאפייה לא היה שיעור חלה בכל זאת עכשיו מספק המקפא מצרף, ויש להפריש חלה בלי ברכה (ע"י "הבית בכשרותו" הלכות חלה פרק ד' סעיף ר"ו).

ועוד יש להזהר, אם עושה שיעור של ק"ג ורבע, והפרישה חלה בלי ברכה, אם עכשיו בתוך המקפא יש כגון שני קילו ורבע, צריך לחזור ולהפריש בלי ברכה, שמה מקודם לא היה שיעור ועכשיו יש שיעור.

"ואהבת לרעך" על חשבון השני

◀ **שאלה:** בכולל מחלקים ארבע מאות לחם וחלב לאברכי הכולל, וכל הקודם זוכה, ולכל אחד מותר לקחת רק אחד, ויש בכולל חמש מאות אברכים, האם מותר לקחת עבור חבר שעדיין לא הגיע (דסו"ס זה כמו זכיה מהפקר), או שמא אין לעשות חסד לאחד על חשבון השני שיפסיד מזר?

תשובה: כיון שאף אחד עדיין לא זכה בזה, והוא הפקר, יכול לעשות חסד לחברו, ולא נחשב כהפסד לשני כיון שעדיין לא זכה כלום (הגר"ח קניבסקי שליט"א, וע"ע גמרא ב"ב קנ"א), שרב אחדבוי בר רב מתנה ביקש נכסים שכבר מיועד לאחיו לרב טובי מתנה, ע"י שם, וב"קובץ שיעורים" אות תקמ"ט).

גבאי צדקה הלוחץ שלא כדין

◀ **שאלה:** גבאי צדקה לחץ שלא כדין לתת סכום כסף הגון, והנותן לא מצא דרך להיחלץ מזה וכתב צ"ק על הסכום שדרש וחתם בשם אחר, והבנק לא פדה את הצ"ק כיון שלא חתם כראוי, האם מותר היה לו לגנוב דעת רגבאי בזר?

תשובה: איתא בגמרא (ב"ב קס"ח:) באו אנשים לאביי והפצירו על אביו לכתוב שטר על שדותיו, שהיה מן הדין אסור לכתוב, ואמר אביו לסופר שיכין את השטר על נייר מחוק, שהיה פסול, שהאנשים האלו לא יתנו אל לבם שהוא פסול, ע"י שם.

מבואר שמותר להערים כדי להתחמק מאדם הלוחץ שלא כדין לעשות דבר שאינו רוצה בו (הגר"ח קניבסקי שליט"א, וע"ע "חשוקי חמד" פסחים צ"ט:).

תיקון מזגן בדירה שכורה

◀ **שאלה:** שכר בית עם מזגן, לאחר חמש שנים התקלקל המזגן, מי צריך לתקן או לקנות מזגן חדש?

תשובה: הכלל הוא, כל דבר קבוע בבית, על המשכיר לתקן אם נשבר מחמת שימוש רגיל (ולא מחמת פשיעה של השוכר), ולכן על המשכיר לתקן את המזגן (ע"י שו"ע חו"מ סי' שיי"א). אולם אם בשעת תחילת השכירות לא היה שם מזגן והמשכיר הוסיף את המזגן אח"כ בלי התחייבות, יל"ע על מי לתקנו.

שאל מזגן מחברו

◀ **שאלה:** בחור ישיבה שאל מזגן מחברו, והניח אותו ע"ג החלון בחדרו, באה דוח והפילה אותו, האם חייב לשלם?

יסוד השאלה, האם הוא כמו שואל שהוא חייב באונסין, או שמא כיון ששימשו הוא רק ע"י חיבור לחשמל, שמא הוי כמו מחובר לקרקע ואין בו חיובי שמירה.

תשובה: מזגן שמונח ע"ג החלון יש לו דין מטלטל, וחיבור לשקע החשמל לא עשהו לחיבור לקרקע וחייב לשלם.

רכב שבלם בפתאומיות, ונתקע בו רכב מאחור

◀ **שאלה:** ראובן נסע ברכב שלו ובלם בפתאומיות, ושמעון נתקע בו מאחור ושני הרכבים ניזוקו, האם שמעון חייב לשלם לראובן על הנזק שנגרם לרכב, או ראובן חייב לשמעון?

תשובה:

במשנה (ב"ק פ' המניח ל"ב). מבואר שאם הראשון עמד והשני נתקע בו ונשברה חבית של השני, הראשון חייב, וא"כ לכאורה גם בזה ראובן חייב לשלם על הנזק שנגרם לרכב של שמעון.

אולם יש לחלק שהרי ראובן שעמד, הוי מו"ק של 'בור, והרי 'בור' פטור לשלם על כלים, ולמה ישלם על החבית. ומבואר בראשונים, כיון שראובן מחזיק בידו, הוי בטל אליו, וכאילו הוא אדם המזיק שחייב גם על כלים (מובא "בתוספות יו"ט" שם במשנה ה'). אבל בנד"ד שראובן יושב ברכב לא שייך לומר שהרכב בטל לראובן, וא"כ הרי"ז 'בור' והוא פטור.

ויש להוסיף שאפילו בציור של הגמרא, כל זה בזמן הגמרא, אולם בזמן הזה בנוגע לסיעה ברכב, כיון שחוקי התנועה מורים לשני שחייב 'לשמור מרחק', אפילו אם הראשון בולם בפתאומיות עדיין היה צריך להפסיק לעצור ולא להיתקע בו, א"כ הוי כאילו הראשון הזהיר בו, שבכה"ג השני חייב (במשנה שם, ובשו"ע חו"מ סי' שע"ט ס"ב), וא"כ לכאורה בנד"ד שמעון חייב לשלם לראובן על שהזיק את רכבו של ראובן.

דובב שפתיים

מתורתו של רבינו מרן רבי מיכל יהודה ב"ר משה זוז זללה"ה

אלול (1) תשע"ז

גליון מס' 155

דברי מוסר והתעוררות

העבודה לקראת יום הדין

עומדים אנו סמוך לדין ולמשפט של ראש השנה, צריכים בזמן הקצר לחפש איזה התעוררות ליום הדין. כתוב בפסוק במשלי (פרק ט"ז) 'בחסד ואמת יכופר עוון', הדרך לזכות לכפרת עוון הוא ע"י מדת החסד ומדת האמת. מה זה חסד ומה זה אמת, אומר הביאור הגר"א [זה לשונו] כי כאשר האדם רוצה לשוב אל ה' כפי רוע מעלליו, (כי רוע מעלליו הרחיק אותו מקירבת הבורא יתברך, וכשבאים הימים של ההכנה ליום הדין הוא רוצה להתקרב), צריך שני דברים. הדבר הראשון תשובה על העבר על מה שנכשל, וג"כ לקבל על עצמו על להבא לסור מרע.

והמשיך הגר"א ז"ל, שעל חטאי העבר הצריכים כפרה, בחסד ואמת יכופר עון, שהוא גדול וטוב מכל הסיגופים. בעל עבירה שחטא רוצה לעשות תשובה ע"י סיגופים, והקב"ה אינו חפץ בסיגופים, אלא שהאדם יעסוק בחסד ואמת. חסד זה גמילות חסדים ואמת זו תורה.

והמקור לכך הוא מגמ' ברכות (דף ה') שהביא פסוקים לכך שחסד זו גמילות חסדים שנאמר רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. ואמת זו תורה שנאמר אמת קנה ואל תמכור, כי מצות לימוד התורה זה ללמוד וללמד, לכך נא' ואל תמכור, שצריך ללמד בחינם בלי מכירה.

בחסד ואמת – חסד זה גם ברוחניות ואמת – יגיעת התורה

גמילות חסדים אינו דוקא גמילות חסדים בממון ובפעולות של גשמיות, גמילות חסדים שייך גם ברוחניות, בני ישיבה שנמצאים במקום אחד הם עומדים ממש כמו שעמדו הכלל ישראל על יד שפת ים סוף שהקב"ה נתן להם את כל ביזת מצרים, כן הציבור בישיבה יכול לאסוף ממש משאות של גמילות חסדים, באופנים שונים ורבים. להתייחס לשני בין בלימוד התורה בין בחברותות, אם אחד בא והוא רוצה לברר את הסוגיא, רוצה לברר שאלה, לקבל אותו בסבר פנים יפות ולהסביר לו באופן ברור, לא למהר, לתת דעת איך להגיד שההוא יבין את זה, זה החסד הכי גדול במקום רבים.

ואמת זו תורה, - והגית בו יומם ולילה - צריך להיות על ידי עמל, כפי שהביא רש"י את הספרי עה"פ אם בחוקותי תלכו - שתהיו עמלים בה. ועי"ז בחסד ואמת יכופר עוון.

ואח"כ ממשיך הפסוק הנ"ל 'וביראת ה' סור מרע', לסור מרע על להבא זה דוקא על ידי יראת ה'. ומצאנו שיש יראת ד' שעליה

נא' ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה, וזה על ידי שבפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחוק ממני, ולכן לא תבוא היראה אלא על ידי התבוננות באמונה, עד שנחיה בהרגשה זו שאנו עומדים לפני מו"ה. וזה מה שכתב הגר"א, וביראת ה' סור מרע שיש יראת ה' נגד פניו, וידע בלבבו באמונה שלמה שהקב"ה מלא כל הארץ כבודו הוא עומד עליו ורואה מעשיו המגועלים.

כמו שמצינו שריב"ז אמר לתלמידיו, הלואי ותהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. לדוגמא, אחד שיפשוט את הבגדים ומישהו נמצא בחדר, ודאי שיתבייש ממנו. ואם ישים על לבו את היראה שהשי"ת רואה מעשיו המגועלים איך לא יבוש מפניו לעבור על רצונו בפניו. ולכן ביראת ה' יזכה לסור מרע.

ההליכה בדרכי הקב"ה הם לא רק במעשים אלא שכל מהותך תהיה חנון ורחום

דברי הגר"א הקצרים יתפרשו ע"פ מה שאמרה תורה (דברים י'), 'עתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך, ללכת בכל דרכיו'. וביאר הספרי (פי' י"ד) מה הם דרכי הקב"ה שנצטוו האדם ללכת בהם, הם מידותיו של הקב"ה. כשם שנקרא המקום (ז"א הקב"ה שהוא מקומו של עולם) רחום אף אתה היה רחום, לא רק תעשה מעשים של רחמנות אלא היה רחום, תשתדל להיות במעלת רחום, הקב"ה חנון אף אתה היה חנון שנאמר חנון ורחום ה' (תהילים קמ"ה), הקב"ה נקרא חסיד שנאמר בירמיה חסיד אני נאום ה', אף אתה היה חסיד.

ולומדים מהפסוק שראשית דבר היא היראה, - 'מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה', ואח"כ ללכת בכל דרכיו, ואח"כ ולאהבה אותו, ואח"כ ולעבוד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך. על ידי היראה שיהיה בעיניו שה' עומד איתו ממש ורואה כל מעשיו, עי"ז יכול להגיע לידי אהבת הקב"ה ולעבוד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך. בכל הפרשיות - דברים ואתחנן עקב ראה - אנחנו לומדים שם שהעיקר זה בכל לבבך ובכל נפשך. ומסיים הפסוק לשמור את מצוות ה' ואת חוקותיו לטוב לך, לדעת שזה לטוב לך לא רק בחיים הנצחיים לאחר מיתה, אלא לטוב לך גם בחיים חיותו בעוה"ז.

ישראל בטוחין שהקב"ה יעשה להם נס

הרא"ש מביא בסוף ראש השנה את הירושלמי, א"ר סימון כתיב כי מי גוי גדול, ר' חנניה ור' יהושע חד אומר איזה אומה כאומה זו שיודעת אופי' של אלוקיה, [פי', הכלל ישראל יודע את הדרכים של השי"ת], בנוהג שבעולם אדם שיש לו דין לובש

מלכויות ענין שבח והודאה שבזה זוכים לזכרון לטובה

בתפילת מוספין מביאה הגמרא שהקב"ה אומר לכלל ישראל אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות שיעלה זכרונותיכם לטובה, ובמה בשופר. ע"י שמזכירים את מעמד הר סיני יעלו הזכרונות לטובה. ויש חילוק בין תקיעה דמלכויות לתקיעה דזכרונות ושופרות, התקיעות של זכרונות ושופרות זה עניני שבח והודאה להקב"ה כמו שכתוב בספרי פרשת בהעלותך פיסקא י"ט מה ראו חכמים לומר מלכויות תחילה ואח"כ זכרונות ושופרות, אלא המליכו עליך תחילה, ואח"כ בקש מלפניו רחמים כדי שתיזכר לו לטובה, ובמה? בשופר! מה זה שופר? כתוב בספרי שופר של חירות, אין שופר אלא של חירות שנאמר (בישעיה) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול. בזמן התחייה, בשזמן משיח צדקינו, ביום ההוא יתקע בשופר וגו'.

למדים אנו מדברי הספרי שמלכויות זה לא ענין של בקשה, אלא ענין של שבח והודאה, שבחו של הקב"ה לקבל על עצמו את מלכותו יתב"ש מתוך שמחה, מתוך וודאות, ואח"כ תזכו שיעלה זכרונותיכם לטובה, ובמה? בשופר, בשופר של חירות. אפשר לפרש חירות מהיצר הרע, שאם באמת תקבלו מלכותו יתברך, ובהכנעה, כמו שאמרנו תחנונים יבקש רש, אז תזכו לזכרונותיכם לטובה. כפי מה שמורים הפסוקים בזכרונות, אתה זוכר מעשי עולם ופוקד כל יצורי קדם לפניך נגלו כל תעלומות והמון נסתרות שמבראשית, - התחדשות המלכות של הבורא יתברך!, שצריך האדם להגיע לזה על ידי התבוננות וקבלת עול מלכות שמים. הגם שבאמת בכל השנה כולה כל יום ויום אנו מקבלים עול מלכות שמים פעמים ביום, אבל ביום ראש השנה זהו זמן של התחדשות המלכות כאילו שעכשיו נברא העולם. ואנו בבקשה שיעלה זכרוננו לטובה.

כן הענין של שופרות, אין הכי נמי שלכאורה פשטות הפסוקים זה לא כדברי הספרי שביאר ששופרות מורה על חירות, והפסוקים הם משופר של מעמד הר סיני, אבל עכ"פ בזכות שמתבוננים במעמד הר סיני ומקבלים על עצמו - נעשה קודם לנשמע, שזה עבודה גדולה וקדושה, אז זוכים שיעלה זכרונותיו של יצחק אבינו - עקידת יצחק לפני ד' לטובה.

קיום המצוות הם נותנים חיים מטבעם, בכל זאת עלינו לקיים מחמת ציווי הבורא לבד

הראוני בשב"ק דברי הגר"א באדרת אליהו (פ' אחרי מות) על הפסוק ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, אומר האדרת אליהו יסוד גדול בחיים, יסוד גדול בעבודת ה', יסוד גדול בקיום המצוות!, שכשהקב"ה נתן את קיום המצוות ונתן את האזהרות לסור מן העבירות, צריכים לדעת ולהרגיש שזה נותן את החיים זה נותן את הבריאות, לסור מרע נותן בריאות, קיום המצוות נותן בריאות, הכל זה לטוב לך כל הימים. והכתוב בא להשמיענו דאף שהתכונה והטבע של המצוות שהם נותנים את החיים, פירוש הדברים - שמי שחי על ידי קיום המצוות של התורה הוא חי חיים האמיתיים, שהם

שחורים מתכסה שחורים ומגדל זקנו ואינו חותך ציפרניו לפי שאינו יודע איך דינו יוצא, אבל ישראל אינן כן, לובשין לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחים זקנם וחותרין ציפורניהם ואוכלים ושותים ושמחים בראש השנה לפי שיודעים שהקב"ה עושה להם ניסים. ראשית רואים שצריכים להגיע לנסים, לא כולם זוכים לנסים, אבל הכלל בכללות יודעים שהקב"ה עושה להם נסים ומטה את דינם לכף זכות וקורע להם גזר דינם.

מביאים בשם הסבא מקלם ששואל סתירה בין דברי הירושלמי לבבלי, כי הרי בגמרא ר"ה דף כ"ו, כתוב שמצות השופר של ראש השנה ושל יום הכיפורים בכפופין ושל כל השנה בפשוטין, ואמרי' עלה שהטעם בזה כי ב"ה כמה דכייף איניש דעתיה טפי מעלי. א"כ יסוד ראש השנה הוא הכנעה. וכפי שאמר רבי יצחק (דף ט"ז) שיום ראש השנה הוא יום תפילה ובקשה, וכל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה שנאמר מראשית השנה ועד אחרית שנה, הראשית כתיב חסר א', הקרי הוא ראשית והכתיב הוא רשית, ומפרש רש"י רשה בתחילתה - שישאל עושין עצמן רשין בראש השנה לדבר תחנונים ותפילה, כנא' תחנונים ידבר רש. ובירושלמי מבואר שישאל יודעין אופיו של הקב"ה ובוטחים שבדאי יעשה להם נס, וכאן כתוב אדרבא כל כמה דכייף דעתיה טפי מעלי ליה.

אומר הסבא מקלם שזה שני ענינים, מה שנוגע לכלל ישראל בתור כלל, ע"ז אמרו בירושלמי שישאל יודעין אופיו של הקב"ה ובטוחין שיעשה להם נסים, אבל היחיד לעצמו זה חשבון אחר, וכל מה דכייף דעתיה טפי עדיף.

כל יחיד שדבוק עם הכלל בעשיית חסד וטובה, דנים אותו בדין הכללי של ישראל ולא כיחיד

והעצה שיוכל לזכות בדין - אומר הסבא מקלם - היסוד הוא להיות דבוקים בציבור, להיות דבוקים עם הכלל ישראל, ז"א שהכלל ישראל צריך אותו, וזה לא מדובר בדוקא על יחיד הדור על גדולי הדור אלא מדברים על כל אחד ואחד שהוא דבוק עם הטבת טובות לאחרים, אם הוא מזכה את האחרים, זה נקרא שהוא דבוק עם הכלל ישראל. וכאז"א מבני הישיבה יש לו בקלות אפשרות להיות דבוק עם הכלל ישראל, על ידי קירוב הלבבות, על ידי סבר פנים יפות, על ידי מה שהוא עוזר לשני. פעמים שרואה על השני שהוא לא כל כך שמח לא כ"כ מעודד, שישתדל להתקרב אליו ולעודד אותו.

אני מספר כל שנה ושנה את המעשה על אחד הבחורים שעמד בין הסדרים במרפסת של ישיבת פוניבז' על יד המעקה, וראה איך שאחד מסתובב למטה הנה והנה ולא מצא חן בעיניו האופן בו הסתובב, היה ניכר שהוא לא בסדר - שמציק לו איזה דבר, ומיד ירד אליו ונתן לו טפיחה על הגב ואמר לו בא נטייל, הלכו לטייל והתחיל לדבר בענינים חשובים שזה עודד אותו, ואמר אותו בחור שהוא ממש החיה אותו. זהו מה שנוגע לפרש את דברי הסבא מקלם שאם אחד זוכה להיות דבוק בטובתו של חבירו אזי נעשה ממש חלק גדול מתוך הכלל ישראל, והכלל ישראל מובטח שיצאו בדין.

בעצם החיים לאדם, אפילו הכי אומר הקב"ה לא תעשה את המצוה אלא בשבילי שאני ציוויתך ואני ה'.

נמצא שמה שכתוב בפסוק ושמתם את חוקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ז"א שאת הציווי לקיים מצוות צריכים לא רק בשביל עצמו שהחיים שלו יהיה חיים טובים ובריאים כאן בעוה"ז, אלא לקיים את המצוות בגלל ציווי ה' יתברך – בשבילי שאני ציוויתך ואני ה'.

וכן הוא פירוש אשר קדשנו במצוותינו, במצוותיו לבד קידשנו שהם בעצם חיים נצחיים לאדם, וציוונו שציוה אותנו לעשות כן. א"כ מלבד שזה החיים האמיתיים, בכל זאת צריכים להוסיף את הידיעה ואת החיוב למעשה שיש עלינו לשמור הציוויים מחמת ציווי השי"ת. וכן גבי עבירה, אף שהעבירה לאדם כמו סם המוות, ומי רוצה ליטול סם המוות, אפילו הכי נענש בלא זה על מה שלא שמע ציווי השי"ת. וכן בעץ הדעת שאמר ביום אכלך ממנו מות תמות, וכשאכל נקנס כמה קנסות זולת המיתה, כי עצם המיתה זה פשוט מפני שטבע עץ הדעת לגרום מיתה, אבל מלבד זאת שאר הקנסות הם על מה שלא שמר ציווי יתברך.

ואחרי דברי הגר"א נוסף לנו חלק גדול בהבנת קיום המצוות, לדעת שאני מקיים ציווי הבורא יתברך בלי שום חשבונות שזה לטוב לך. אין הכי נמי יסוד היסודות של כל התורה כולה זה לטוב לך, אבל העבודה המוטלת על האדם צריך להיות שיקיים בגלל שזה ציווי הבורא יתברך.

ובזה יש די טוב להבין את המשנה באבות פרק ד' הוא היה אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי

העוה"ב, עולם הבא! הנחת רוח של עוה"ב אין לתאר! כי הרי חז"ל הקדושים אומרים שהסיבה שאין תשלומין של שכר מצוה בעוה"ז, כי בעוה"ז אין כלי קיבול איך לקבל את שכר המצוות, בכדי לקבל את שכר המצוות מוכרח להיות שיהיה נפש נשמה בלי גוף, וגוף עצמו לא יכול לקבל את השכר מצוה.

צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה. העטרות שנעשו על ידי יגיעת התורה, על ידי עמל התורה, על ידם נהנים מזיו השכינה כמו שכתוב ברש"י אטייל עמכם בגן עדן כאדם שמטייל עם חבירו, האם יש לנו תיאור?! ובכל זאת אומר התנא יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז יותר מכל חיי העוה"ב.

לפי דברי הגר"א אפשר די טוב לפרש, כי השכר בעוה"ב זה כבר מן המוכן, הוא כבר איננו בעל בחירה, הוא מקבל מה שהכין בחיים חיותו, ותשובה ומעשים טובים על ידם יש את האפשרות להתקרב להקב"ה לקיים ציוויו, לא רק בשביל השכר, אלא כדי לקיים ציווי הקב"ה, שזהו תכלית האדם בעוה"ז.

שהקב"ה יעזור לנו שנזכה שבחסד ואמת יכופר עוון, שנקיים את החסד בשלימות ואת האמת בשלימות, לעמול בתורה הקדושה, ולבקש מאת הקב"ה על הצלחת התורה, על גדלות התורה, וממילא נזכה לשנה טובה והצלחה בכל עניני הרוחניות, כדי לקיים רצון הבורא יתברך מתוך שמחה.

(שיחת רבינו בהיכל ישיבת בית מדרש עליון 'ערב ראש השנה' תשס"ו. מכתבי הרה"ג ר' ישראל כהן שליט"א).

מעשה רב

קצת הנהגות ועובדות ממה שעולה כעת בזיכרון

עבודת רבינו בימי האלול

כמה וכמה פעמים שמענו מפי רבינו בימי חודש אלול איך שמתמרמר על כך שאין לו זמן פנוי לעצמו לשבת ולהתעורר ולחשב חשבונות של הזמן, להכין עצמו לקראת יום הדין והמשפט, והזיל על כך דמעות רבות שניגרו מעיניו בשטף וקולו נחנק מעוצם הבכיה. והיה נראה שמרגיש שזה עונש גדול עבורו שהוא עסוק וטרוד עם היחידים והציבור הדופקים על דלתו בכל רגע. אולם עם כל זאת לא מנע משום אחד להתקבל אצלו ולא נמלט מהציבור להסתגר ולהתבודד לעצמו, וקיבל כל אחד בסבר פנים יפות ובסבלנות מיוחדת בהרגשה שהוא שמח ונהנה מכך. והיה הדבר לפלא ולמחזה הוד שביטל את עצמו לרצון השי"ת שהעמידו בתפקיד של רב ומורה דרך ואב לרבים, ולא חשב חשבון עצמו, גם כשאמר שנגרם לו ע"י כך הפסדים רוחניים.

כל מציאותו היה של מלאך העושה שליחות יוצרו. וכן הדבר היה בהעמדת התלמידים שחשבו יחיד היה אצלו במה שלימד ובאופן הלימוד וכו', 'תועלת התלמידים'.

וגם בימי הדין עצמם של ראש השנה ויום הכיפורים התעסק בהטבה עם אחרים, וכשעברו להתברך אצלו בליל ראש השנה, כאלו שלפני איזה תקופה של חודשים ויותר באו אליו לקבל עצה על איזה דבר בענינם ומאז לא פגש אותם, הרי מיד שראה אותם התעניין בהם ובעניינם. ודבר זה נשנה כמה וכמה פעמים. ונשתוממו איך לאחר זמן ובעת כזאת ותוך הציבור הגדול שעבר לפניו שם לב על כל יחיד.

והזמן היחיד שהיה מתבודד עם עצמו, היה לאחר מנחה קטנה ביום שבת קודש, שהיה נשאר בחדרו בישיבה יותר משעה, עד זמן מוצאי שבת קודש שאז היה יורד מחדרו להיכל הישיבה למסור שיחה מוסרית, ובשיחות אלו היו בא לידי ביטוי רגשת לבו מנימות דיבורו ומביטויים שהיה מתבטא בדבריו, על חרדת הדין והתענוג העילאי של הקירבה להשי"ת בימים אלו ימי הרצון והרחמים – זגילו ברעדה.

הוראות והדרכות

החזיון של חודש אלול אינו סיבה להפסיק באם החזקת כבר במצוה

מפי בעל המעשה: נוהג הייתי מידי שבוע בכל יום חמישי, ללכת ל"מושב זקנים" אשר בב"ב, בין השעות 21 ל-1 בצהריים, מדובב ומשמח את לבם של הזקנים שרובם ככולם חולים ותשושים. קשה לתאר את החסד הגדול שיש בזה עם הזקנים, בהמתנים בצפייה דרוכה שמישהו ידבר עמם. העניין התחיל כאשר ה"כולל" בו למדתי היה צמוד למושב זקנים, היה לי קשר הדוק עם אחד הזקנים, ובעבורו הייתי הולך לבקר במקום. וכך המשיך העניין עד שנקשרתי עם כל הזקנים, ועד היום ממשיך אני במנהג זה.

לקראת חודש אלול, חודש הרחמים והסליחות, התחלתי להרהר ולחשוש, עלה ברעיוני כי אולי אין כדאי לבטל מצות ת"ת בשביל מצוה זו, והלכתי להתייעץ על כך עם רבינו.

וזה מה שהשיב לי: לכתחילה ההנהגה הטובה והראויה היא שלא לבטל תלמוד תורה בשביל מצוה זו, ורק כיון שכבר התחלת במנהג, יש לך נטייה לזה, ולבך נמשך למצוה זו, וכל שאלתך היא רק שאולי כדאי להפסיק במנהג זה בגלל העיתוי של חודש אלול זו אינה סיבה להפסיק, והיות והתחלת כבר במנהג זה יכול אתה להמשיך בה.

דרך אגב, באותו יום חמישי שקבלתי תשובת רבינו, ארע לי דבר שלא קרה לי מעולם. אחד הזקנים, שכחו להביא לו ארוחת צהריים, וכבר עמדו לקחתו לקומה העליונה לחדר השינה. כשבאתי אליו לדבר עמו ולדובבו אמר לי שעדיין לא נתנו לו אוכל... ואכן התברר שנפלה טעות אצל אנשי המטבח, ואז באו ונתנו לו לאכול. מי יודע מה היה קורה לזקן חולי זה, לו גופו היה נשאר יבש...

חזיון שבא ללא יגיעה לא יחזיק מעמד, לכן אין להתיימשך אלא שוב להתחזק

החזיון וההתעוררות הבא מסיבת הזמן כמו ימי אלול או שבא מחמת הציבור, אין זה בטוח שיחזיק מעמד, כיון שלא בא ע"י יגיעה ועמל, לכן אם מרגישים משבר אחר איזה זמן אין להתיימשך אלא שוב להתחזק בהתמדת הלימוד ובכוונת התפילה. להתפלל מתוך הסידור ובקול נעים ולשמוע הזרת הש"ץ מתוך הסידור, זה יתן לך אפשרות וס"ד על כל מהלך החיים. (מתוך מכתב)

עיקר כובד המשקל בימי האלול - לחזק את ענין התפילה

מדברים ומחפשים עצות כיצד לעלות על הדרך ולהגיע לתשובה. היו גדולים יחידים שהיו מקבלים עליהם "קבלות", וחושבני שמה שאנחנו צריכים לקבל - לחזק את העניין של תפילה. לקבל להתפלל בכוונת הלב. האם שמנו פעם לב לחשוב ולהתבונן כיצד התפללנו...

צריך לתת שימת לב איזו ברכה נאמרה בכוונה ובאיזו ברכה לא היתה כוונה, ולאחר מכן לחשוב עצות כיצד לחזק את הריכוז ואת המחשבה.

זוהי העבודה שלנו במשך חודש אלול, מלבד מה שצריך לחפש ולתפוס מעשים טובים - כמו שהמשיגה מפוניבו' זצ"ל היה אומר שבימים אלו צריכים לחטוף מצוות כפי האפשר - אבל עיקר כובד המשקל צריך להשים על ה"תפילה", להתרגל להתפלל כמו שצריך. (כתבי תלמידים).

'תענית דיבור'

בימי חודש אלול, במקום ה"תענית" שנהגו בימי קדם, יש לקבוע "תענית דיבור" כמה שעות ביום. (ועי' להח"ח בספרו "חובת השמירה" פרק י' ובס' "משנה ברורה" סי' תקע"א סק"ב).

תקיעת השופר בא לפתוח הלב ולעוררו מתרדמתו

עד כמה אנחנו נחרדים כשאנו שומעים תקיעת שופר? ר' ישראל סלנטר באגרות אומר שזה פשוט שהתקיעה באה להחריר ולעורר מי שיש לו היסח הדעת, אבל אנו כל השנה בתרדמה, ולכן העבודה בחודש אלול היא לפתוח את הלב, וזה - הוא אומר - ע"י המוסר, ואם לא מרגישים שפותח את הלב צריך ללמוד בשפתיים דולקות, עד שיפתח הלב, ואז התקיעת שופר תעזור.

תפקידו של השופר!

בנוגע לעבודת ימי חודש אלול, אמר רבינו את הדברים הבאים:

אין התפקיד של השופר להפחיד על מנת להתמרמר ולהתיימשך, אלא לדעת להתחזק בעבודת ה', לחפש להשים לב כיצד עושים אנו את המעשים שלנו, לבדוק האם כל מעשה שעושים נעשה בשלימות, להתפלל כמו שצריך, ללמוד יותר טוב, להתקרב אל הקב"ה, לדעת שיש לנו הזדמנות לשוב אליו ולהתחיל הכל מחדש.

אבל מי שמפחד ומתמרמר, זה גורם לו לעצבות ולהתיימשך, ואז אינו עושה את מה שצריך לעשות, ומפסיד את כל העבודה של החודש. וזו עצת יצר הרע כדי שלא ננצל את החודש. וזה מה שאומר רבינו יונה ז"ל בראש ספרו "שערי תשובה", עיין עליו. (מרשימות הרה"ג ר"א קרביץ).

נפשו גחלים תלהט

גליון 153 כי תצא תשע"ז

ניצוצות ממשנת הגאון הצדיק ר' ישראל אליהו וינטרויב זצוק"ל
לתרומות והנצחות, הוספת מנינים, הצעות והערות יש לפנות ובטלפון: 0527697944 ולמייל: shneiderav1@gmail.com

דבר המערכת

ממשיכים במאמרי הכנה לראש השנה. לא זיכנו שיהיה המאמר הראשון למראה עיניו של מו"ר זצ"ל אך בהיות שמבוסס על הרבה יסודות שקיבלנו ממנו. והביא תועלת ללומדים לא נמנעו מלהביא שנית בימים אלו. המאמר השני דורש העמקה יתרה כי הרבה גזוזות נמצאות בו למשתדלים להשיגם.

בשורה טובה. בזמן האחרון הושק קו טלפוני להחדרת לימוד הספר הקדוש נפש החיים לפי חלוקה יומית [כדוגמת ח"ח היומי]. במסגרת המדורים הנפלאים יש מדור של תמצית הלימוד היומי עם הוראות למעשה היוצאות מדברי נפש החיים [שכתב ספרו כספר הדרכה ע"ן בפרקים] עפ"י משנת רבינו הגר"א וינטרויב זצ"ל [כל שיעור כ-5 דקות] מספר הקו 0772263941 שלוחה 4 ואח"כ 2. כמו כן בשלוחה 1 לקראת סוף השבוע ימסרו עיקרי העלון השבועי של נפשו באדיבות מנהל הקו. שמעו ותחי נפשכם

הבהרה: מחמת סגנונו היחודי שאינו שווה לכל נפש דברי תורתו של רבינו זצ"ל עוברים עריכה ועיבוד לשוני כפי שנעשה בספר "נפשו גחלים תלהט" על עקבות דמשיחא שי"ל בעדודו. על כן כל שגיאה וטעות נא לתלות אך ורק בעורך. נשמח על כל הערה והארה.

המערכת

עקבית לתוכו. ההכנה השניה היא לקבוע בליבנו שלא באנו לצבור ידיעות חדשות אלא לחנך את עצמנו.

כמה כללים בסיסיים.

א- הכלל החשוב ביותר שהיא לא ללמוד מוסר על השני [היינו לזהות מה שקורא אצל אחרים] אלא על עצמו. ואף שנראה פשוט אך דורש אומץ ומוכנות להכנס לנקודות לא נעימות אך מאידך מי שפניו מועדות לכך כבר נכנס בשער הראשי של עבודת המוסר "ליסר עצמו" ויפיק ודאי תועלת. הדרך להגיע לכך לדעת שרבינו יונה או הרמח"ל **מדברים אליי כפשוטו**. לא לגדולים ממני בעלי דרגות, ולא לפושעים או פוקרים אלא כביכול ניצב מולך ואומר לך לבדך את הדברים. ומה שהם נאמרים גם לכל אחד ואחד לא מגרע מאומה מכך שנאמרים אליך דווקא.

ב- לקחת קטע ש"מדבר" אליי [מתוך היכרות של ספרי מוסר, או מתוך התקלות בקטע בסדר בקיאות] ולחזור עליו במתינות כפי שיתבאר. אין זה הזמן לרכוש בקיאות וידיעות מוסריות.

ג- להיות מרוכז מאוד בדברים, כאשר הדבורים אינם מיועדים לשכל אלא כאילו מדבר לילד קטן שלא יודע כלום. וממילא נדרשת גישה פשוטה וציורית יותר לדבריהם.

ד- צריך מאוד לשים לב שה"ניגון" שרגילים להשמיע בסדר מוסר לא יהיה מטרה בפני עצמה אלא נובע מהשתפכות הנפש ופעמים לעורר הנפש אבל לא לחפש להנעים לסובבים בקולו הערב. שהרי לימוד המוסר הוא חוויה אישית. כבר אמר המשגיח ר' יחזקאל לוינשטיין ז"ל ששניים יכולים ללמוד מוסר זה לצד זה עשרים שנה. זה משתנה וזה לא זז. כי "זה למד מוסר וזה ניגן מוסר".

ד. דוגמא לסדר מוסר

קעת נתלזה לסדר מוסר. לדוגמא לימוד תחילת השערי תשובה תוך שימת דגש כיצד להוליך המחשבה.

"מן הטובות אשר הטיב ה' יתברך עם בראיו כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מעשיהם ולנוס מפח פשעיהם לחשוך נפשם מני שחת ולהשיב מעליהם אפ". תחילה יש לקרוא הקטע במתינות ובעיון רב מה אומר כאן רבינו יונה. עד שנמצאת כל מחשבת הלומד בתוך המאמר הנ"ל. ואחרי שהעמיק מה אומר להפנים שהדברים מכוונים אליי. לא מדובר לחדש חידושים רק להתבונן היטב בדברים. אין מטרת ההעמקה להדפיס חידושים

שני המבט על המציאות

כידוע שבימים אלו אף אלו שרחוקים מלימוד המוסר כל השנה מבינים נחיצות סדר זה לעבודת אלו. נעמיק קצת בעומק עצה זו של הגר"ס זצ"ל. לימוד המוסר הוא העצה הנפלאה שנמסרה לנו על ידי הגר"ס ותלמידיו להחדיר ידיעות השוכנות בשכלו של האדם לתוך לבו. וליתר דיוק **לשנות את המבט על המציאות**. תחת להשקיף על העולם מצד כח המדמה [היינו חושי האדם] להשקיף כפי האמת לאמיתה כפי שמצטיירת בשכל. ניטש מאבק באדם "מי בראש", מי יקבע צורת חיי האדם. האם כח השכלי או החלק הבהמי. הסבא במקלם [ימים נוראים מאמר להחכים את האויל עמ' ס'] הגדיר זאת שהנפש שהיא כאויל ואין רבוי החכמה משפיע עליה כלל ורק בדבור פשוט, בחזרה ובניגון הדברים נחקקים בנפש וז"ל עיקר עבודת האדם להתחכם ללמד חכמה את האויל כי הוא צריך לתחכם מאוד מאוד באשר הוא בער מכל וכל והוא אינו מבין כי הוא אויל. ולהסביר לו דבר מה נצרך גודל הסברה וכמה פעמים ואז כולי האי ואויל. וזו עבודת האדם כל ימי חייו להחכים את האויל עיי"ש כל דבריו. וממילא יכול האדם לשמוע הרבה דרשות ועדיין לא חי כלל מה ששמע באזניו. והוא משום שלא דיברו כלל למי שמרגיש. כאמור העצה שגילו לנו חכמי המוסר היא לימוד המוסר.

א. השער פתח

לימוד המוסר נראה כפעולה מאוד פשוטה. אבל זו טעות גדולה. הרבה התחכמות, מחשבה ודמיון יש להשקיע בלימוד הקצר הזה כדי שביא להשפעה שאנו מבקשים לחולל בעזרתו, שנוי אדיר בכל תפיסת עולמנו. שכל הידיעות שאנו כל כך מיקרים ומרוממים יהפכו לחלק מאורחות חיינו. נדמה שאין לך בן תורה שלא חפץ בכך באמת. השער פתוח לרווחה. רק צריך להכנס דרכו.

ב. מאבק עם הנפש הבהמית

הכלל הראשון בלימוד המוסר הוא שאין בזה כללים ונציע רק מה שהוכה למעשה עפ"י הדרכות ידועות. וכמובן שלא כל העיתים שוות וצריך האדם להיות ערני למצב הנפש עד היכן יכול. הנסיון להדריך כיצד צריך להראות סדר מוסר חי הוא קשה ביותר כי עיקרו הוא עבודת המחשבה והלב המתלזה לקריאת הספרי מוסר. ולכן הדברים שיאמרו כאן הם הצעה לקוי מחשבה שיש לתפוס. אבל זאת עלינו לדעת שהמחשבה נעה בלי הפסק ולכן הדברים למעשה פחות מסודרים רק שאם יודעים את הכיוונים יכולים להוליך חזרה את המחשבה לכיוון הרצוי. הסיבה לכך משום שהנפש הבהמית ["האויל"] מתנגדת לשמוע הדברים. כי הם לא נעימים לה. האדם ניצב כמחנך ילד [את עצמו] עם בעיות קשב וריכוז. ולכן עליו להכין את עצמו מראש לכך שזה לא קל. שיש עליות וירידות. שצריך תחבולות להחזיר הריכוז כפי שיתבאר בהמשך יותר.

ג. ליקר סדר המוסר

ההכנה הראשונה היא ליקר בליבו עד מאוד את הסדר הזה ועד כמה שייקר אותו כך תרבה השפעתו. יש כאן מכרה זהב שאת פירותיו נקצור בתפילת מעריב שתבוא אח"כ. כי עד כמה שנצליח לחרוש את הלב כך תתראה התוצאה בתפילה שהיא "עבודת הלב".

כשלוקחים את הספר מוסר מהמדף ניגשים לקיים חובת האדם בעולמו להשיב את כל הידיעות ללב בעזרת חדירה איטית אך

על "שערי תשובה" אלא כאשר מתעמק בדבר תורה זוכה ללבות את האור הרוחני הנמצא בו [כדכתב הרמח"ל בתחילת מאמרו דרך עץ חיים עיי"ש].

כל הבנה שרוכש כאן אינה ידיעה בעלמא אלא מבט חדש על העולם. להרכיב משקפי ראייה אשר בעדם רואה עולם ברור. עולם של אמת.

יש כאן טובה שהכין ה' לברואיו. זהו הצעד הראשון למי שניגש לתשובה. ה' הפץ באדם והכין עבורו טובה.

ומה הטובה. "כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מעשיהם ולנוס מפח פשעיהם". רבינו יונה מדבר אליי. והוא אומר לי שירדתי על ידי פחת מעשיי. מאוד נקל לאדם לדמיין נקודה זו אם אמיתי הוא. ואין כלל חשש שיכנס לעצבות שהרי עד כמה שיבין פחת מעשיו יבין הטובה הגדולה שהיטיב עמו ה' יתברך להכין לו דרך ואדרבה יקום מסדר המוסר בהשתוקקות עצומה לעשות תשובה אמיתית כי מבין מצבו ולאן יכול להגיע.

ולכן כשחוזר על המילים "לעלות מתוך פחת מעשיהם". יראה את עצמו למשל בבור [משם יכול לעלות] של עוונות [כל אחד כפי הדמיון ומה שעובד על הרגש שלו]. "ומתוך פח פשעיהם" כל הפשעים שנכשל בהם.

מיסודי עבודת המוסר שלא לשקר את עצמו. להסכים בליבו שפשע בכך ובכך. ולהרגיש נוראות פשיעה זו. מצד חסרון הכרת הטוב. מצד הטפשות לנהור אחרי תאוות ליבו וכו'. אפשר לצרף דברי רמב"ם אמש היה זה משוקץ וכו'. ואחרי שעשה תשובה אהוב.

זוהי תמונת העולם האמיתית. מסלול מכשולים בו מועד האדם ומצד שני אפשרות בכל שלב להתרומם מעל הכשלון ולהתקרב לקב"ה.

לדמיין את המסלול הזה שמוכן לפניו. לעלות מבור חשוק ומלא טחב, מוקף באנשים זולים וריקים ולהכנס לתוך פלטרין של מלך ולהיות שם יושב ראשונה במלכות. שהרי המלך מוחל הכל למי שיעשה התשובה. מחכה שנעלה אליו שהרי הכין הדרך הזו למרות שמובילה מתוך מצב של חטא. להרגיש שאני בידיים אוהבות. המצפות לרפאות אותי מחליי הנפש.

כח הדמיון מאוד נחוץ כאן ובעיקר לצייר "את עצמו" – עליו מדברים. כי הרי רוצים שהנפש תקלוט הדברים.

הנפש מתפעלת מציורים בהירים. ומסרים קליטים וחיים. ולכן יכולים להכניס פירוש זה של המציאות לתוך החיים. להתמקד בכשלון פלוני ולזהות שאין כאן יותר מאשר קרש קפיצה לחזור אליו ית'. "כי הכין להם הדרך". לבחון מצבים שנראים חסרי תקוה ולהפנים שגם בהם יש דרך מוכנה כבר. וכך לרוץ הנה

והנה במסלול חייו להביט עליהם במבט חדש. מבט של אמת. כמה תקוה שואב אדם מכך. טל תחיה על רגעי חיים שנראים כחסרי פתרון.

ה. שימוש נכון בכח הניגון

נחזור לענין הניגון. זוהי תחבולה נפלאה להחדיר הדברים פנימה כי כן היא סגולתו. וגם כאן צריך להיות **בעירנות תמידית** שלא להסחף אחר עצם הניגון השובה לב ולפספס השפעתו. כידוע שיכולים זמרים לנגן ברגש רב פסוקים ומילים מעוררות ולהיות רחוקים מהם מאוד כי מרוכזים רק ברובד החיצוני של אמנות הניגון אף אם מפעילים קול מרגש וסוחף [כמה בעלי מנגנים יכולים לשיר ברגש "אשריכם תלמידי חכמים וכו'"] והפלא שאחרי ההופעה לא רצים מיד לבית מדרש להצטרף לאותם ששרו עליהם בכזו התרגשות שאשריכם].

ולכן לזכור שהניגון נועד להחדיר הרעיון לנפש. המדידה שאכן זה פועל כאשר **משמעת המילים מורגשת יותר** בזכות הניגון ביתר עוצמה והניגון נעשה טפל ולא שמרוכז בניגון והמילים טפלות.

לא לעבור לקטע נוסף כל עוד שמתפעל מקטע מסוים [אחרי שכמובן השקיע בו מחשבה ועיון]. ואפשר אף כמה ימים להיות באותו קטע. כאמור אין כאן סדר בקיאות.

אפשר גם לדלג לקטעים אחרים שגם "מדברים אליי". אם נכשל באיזה ענין מסוים. או שתוך כדי לימוד נזכר בעוון מסוים ויש קטע שמדבר על זה.

מאוד חשוב לא להיות מקובע אלא לחוש את זרם המחשבה ולנתב אותה לכיוון מתוך ידיעה שהמחשבה כל הזמן עוברת מענין לענין. אין להתיאש מכך אלא במתינות לחזור לתלם הרצוי.

התנודות נובעות מהנפש הבהמית שהיא ממש כדוגמת ילד קטן שכל הזמן קופץ מענין לענין. והדעת מוליכה אותו בחכמה רבה חזרה לשמוע את הדברים שלא נעימים לשמוע.

כאשר משיג רגש בדברים ידע ברורות שהנפש "קלטה את המסר" כי היא בעלת הרגש. חקיקה זו בנפש מחוללת פלאות ממש. אף שהיא חקיקה בודדת ואולי נדירה. אבל כך הדרך לחדור פנימה בסבלנות, בעדינות ובריכוז גדול.

רבות החקיקות יוצר רושם שאח"כ מהדהד בשעת מעשה. האדם נהיה אדם אחר.

לא רחוקה היא בפך ובלבבך לעשותו.

תן לחכם ויוסף לקח. ישים אותנו הבורא ית' מעובדי ה' השמחים ומבקשים פניו תמיד.

פניני אליהו [מתוך אגרות דעת]

בהיות ימים אלו ימי הרחמים וימשכו עד יוהכ"פ הבעל"ט וממילא יכולים להשיג בימים אלו לחיי הנפש מה שצריך בזמנים אחרים עידן ועדנים, והרי זה מסחר דיום השוק ממש שיכולים לקנות סך עצום של סחורה בזמן קצר, על כן חשבתי להעיר אוזן קשבת שלך לקול הקורא שובו אלי ואשובה אליכם. וכפי התגלגלות העוה"ז בשנים אלו ראינו כמה אי – יציבות נמצא במצביה. אנשים שדימו בנפשם שמעולם לא יוכלו לירד ממרום החיים בעשירות עוה"ז נהפך הגלגל עליהם פתאום ונהפכו לעניים מרודים, א"כ הרי זהו התעוררות מן השמים להשקיף על כל העוה"ז, שהעוה"ז כקליפת השום ורק דבר אחד הוא יציב וקיים לעד והוא הפיכת כל עוה"ז לחיי כבוד שמים, וזה א"א להזיז אפ"י ע"י כל רוחות שבעולם. [אג"ד ק"ס"]

אכתוב שורות אחדות לך קודם בא ר"ה שהוא מצד אחד יום הדין הגדול, אבל ג"כ יכולים לזכות בו ברחמים לעליות ולהצלחות גדולות בזכות השופר בו. חז"ל אמרו לנו (עיי' זוהר ח"ג רל, ב) כי בתקיעות מתעורר זכות האבות הק' אברהם יצחק ויעקב והם מלמדים עלינו זכות לפני כסא כבודו ית"ש. כעת שאנו בניהם, כי הננו הולכים בדרכיהם, יש לנו מגע ושייכות עמהם כי זה היה כל עבודתם ורצונם בעולמם לפרסם שם שמים ע"י האומה שיצא מהם. וכשאנו ממליכים השי"ת עלינו – וממילא נעשה זה על כל העולם – בתקיעתנו הרי אנו המשך אבותינו הק'.

ועיקר הדרך הוא האחיזה בתורה להתחזק בה מאד ולהשתדל בתמימות לקיימה, אז אנו דבקים ביעוד היותר גדול בבריאת כל העולמות, והאבות הק' מתפארים מאתנו. והייתם לי סגולה מכל העמים היה ע"י קבלת התורה דוקא כי היא הפרסום היותר גדול בעולמות על קיום מלכותו ית"ש. קבלת תורה שלנו היא קבלת מלכויות והיא עוצם הצלחתנו בזה ובבא. עמוד והתחזק בה והיא תנחה אותך בזה ובבא לכל אושר הנצח שלנו [אג"ד ק"ס]

א. ר"ה כמה אדם עומדת להבנות

הר"ן [ר"ה] מבאר מה שאומרים בנוסח התפלה "זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון" על פי מה שאמרו בפסיקתא שבכ"ה אלול התחיל מע"ב ויום ו' היה א' תשרי שבו נברא האדם, ולכן נקרא תחלת מעשיך ולכן הוא זכרון ליום ראשון. למראית עין נראה שמה שיום ר"ה הוא יום הדין היינו שכל אדם עומד בדין כיצד ובאיזה אופן תתחדש לו השנה הבאה, אבל האמת היא שלא מדובר על דין שנעשה לאדם קיים [מה יהיה איתו בשנה הבאה] אלא מדובר כאן על עצם חידוש האדם, בדיוק כמו שביום הראשון נברא האדם, כך ביום ר"ה מתחדש אותו מהלך שהיה ביום הראשון [זכרון ליום ראשון], ונושא הדין הוא כמה "קומת אדם" [יתבאר בהמשך יותר ענינו] תכנס באדם וכמה תבנה הצורת אדם שלו, אם הוא נכתב בספר החיים נגזר עליו להתחדש בהרבה מובנים של חיים, ואם ח"ו נכתב בספרי מתים אות היא שלא מתחדש קיומו והוא אינו קיים. זהו יום הדין דה"ז זכרון ליום ראשון" חוזר אצלנו בשיעור של כמה 'אדם' יבנה במשך השנה.

ומכיון שכן היא צורת היום, בריאת האדם כיצירתו לפני החטא, ממילא בהכרח שקשור לענין זה המצוה המרכזית של ר"ה שהיא התקיעות שופר. יש בתקיעות סגולה לקשר את האדם לכח העמוק שבנפשו שלא נפגע בחטא. כיצד? בפסיקתא (בחודש השביעי ה) אמר להם הקב"ה אוה"ע אין להם זכות אבות לתלות בהם כשהם נידונים אבל אתם בזמן שאתם נכנסים לפני בדין אפילו אתם מתחייבים מן הדין אני מסתכל בזכות אבות ומזכה אתכם בדין. אמרו לו והרי בר"ה אנו נידונים אמר להם בואו וראו שבו בפסוק הזכרתי את האבות, באחד לחודש בזכות אברהם שנא' בו אחד היה אברהם, זכרון תרועה בזכות יצחק למה, בשופר זכר לקרני איל, מקרא קודש בזכות יעקב שנא' שמע אלי יעקב וישראל מקראי, ע"כ. נמצא שמרומז בפסוק "בחודש השביעי באחד לחודש כו'" זכות אבות, כביכול אומר הקב"ה לישראל בבואכם לדין חידוש האדם קחו עמכם זכות אבות. והסיבה לכך משום שאחרי חטא אדם הראשון בו נתקלקלה צורת האדם [היינו האדם שכולו מסור וכפוף אך ורק לרצון ה' ולכן התפתחו אז דורות של מרידה עצומה בדור המבול ודור הפלגה] עד שבאו האבות הק' והתחילו להחזיר את צורת האדם למצב של לפני החטא, שהיה יציר כפיו של הקב"ה. ואחרי שעמדו בכך נתחדשה ברית עם האבות הק' וידוע מן המפרשים שברית לא תופר פירושו שלעולם לא יתקלקל שוב לגמרי הבנין אדם שיבנה כאן.

כן הוא בכל נפש פרטית בישראל, שישנה אפשרות להחזיר את בנין אדם למצב של לפני החטא. היכן מונחת אפשרות זו? בנקודת ה"אבות" שבכל אחד. היינו שכל אחד אומר אלקי אבותינו ויש לו מגע עם כח אבות. ביום ברוא אדם נבנה האדם מחדש בטהרתו עם כח האבות כנ"ל. כח האבות מתעורר בזמן תקיעת השופר.

ב. התקיעה חכמה היא

בתחילת פ"ד דר"ה כתוב אחד אומר "שבתון זכרון תרועה" וכתוב אחד אומר "יום תרועה יהיה לכם", מתרצת הגמ' שאין כאן סתירה ביו"ט שחל להיות בשבת זכרון תרועה כי לא תוקעים בשופר וביום טוב שחל להיות בחול יום תרועה כי תוקעים בשופר. מקשה רבא שתקיעת שופר אינה בכלל המלאכות האסורות ומדוע היה צריך למעט שלא תוקעים בשופר ביו"ט שחל בשבת ומביא על כך ראייה מתנא דבי שמואל שאומר כל מלאכת עבודה לא תעשו יצתה תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה, עיי"ש בהמשך הסוגיא ואינו נוגע לענינו. וצריך להבין הרי אין בכלל ל"ט מלאכות שבת מלאכת תקיעה, ומה באו להשמיע לנו ש"חכמה היא" ואינה מלאכה. אלא שלימדו אותנו כאן חז"ל שתקיעת שופר שייכת לכח החכמה.

ג. אשר יצר את האדם בחכמה

נחזור בקצרה על מה שנתבאר כבר כ"פ שיצירתו של האדם בכח החכמה כנוסח הברכה "אשר יצר את האדם בחכמה". ואמרו קדמונים שמה שאומרים במטבע ברכה "אשר יצר את האדם בחכמה" אין הכוונה לחכמת הבריאה שרואים באדם שזה נמצא גם ביתוש קטן, שהרי אם יתאספו כל באי עולם לברוא יתוש לא יעלה בידם, ומהי החכמה המיוחדת שיש באדם. אלא ביאורו הוא שנקודת פנימיות האדם נקראת בלשון מקרא "חכמה", והיא שרש כל האדם, כמו שכל הבריאה נכללת במאמר בראשית ותרגם יונתן בחכמתא. מהו ענין החכמה. ענינה של החכמה הוא ברירות כידוע (סנהדרין ז) אמור לחכמה אחותי את אם הדבר ברור לך כאחותך שהיא אסורה לך אמור. כי בחכמה אין מעורב שום דבר זר ומעורפל, זהו שורש מציאות האדם שיש בו בהירות עצומה על תכליתו, מעמדו וכו'. ומדוע נזכר ענין הרכבת החכמה באדם בזמן ברכת על הצרכים. משום שמכח החכמה שבאדם יכול

ה. אוזן שומעת תוכחת חיים

איתא בשע"ת (ש"ב) במעלת כח השמיעה כי האוזן נכבד משאר האיברים, כדינא דגמ' חרשו נותן לו דמי כולו, ולשון הרשב"א שם חרשו הרי הוא כמת, וביאר רבינו יונה מהי חשיבותו של כח השמיעה, היות והאדם נברא להיות עבדא דמלכא מלכו של עולם, ועבד בלי כח השמיעה לשמוע צוויי רבו אינו עבד, וכשנמנע מן האדם כח השמיעה לא נחסר ממנו פרט מסוים, אלא עיקר מהותו נחסרה, והביא על כך ראיות מן הכתובים "אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין" פי שהחכם שומע את החיים שיש בתוכחה, כי 'האוזן שומעת' שייכת לחכמה. עוד אמר הגביא (ישעי' נה) "הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם" - אם יכוף אזנו לשמוע הִקְזָה את עצמו.

למדנו שכח שמיעת האוזן שייך אל 'החכמה תחיה בעליה' לכן מוטל על האדם לכופף אזנו אל השופר לשמוע את תפקידו בעולמו, ולקבל עליו עול מלכות שמים, וכשפִּוְרָה את אזנו לשמוע מיד הוא משתייך אל ה"יצר את האדם בחכמה" שלו, וביום ברוא אדם שמשתמשים עם כח החכמה שבאדם, לכן מצות היום **שמיעת האוזן**, שפת החכמה "די לחכימא ברמיזא", רמז יש בו, שזה מספיק לנקודת החכמה שבאדם. וזהו שכתב הר"מ דברי תוכחה שנכנסים עם השופר, ומן התוכחה ישוב בתשובה.

כשכופה האדם אזנו לשמוע, כפוף הוא למלכות שמים, וזה הצינור אל ה'יצר את האדם בחכמה', כי א"א להגיע לנקודה זו רק בשפת החכמה ברמיזא, ואז האדם כפוף למלכות שמים בהחלט, ואין כאן אפשרות לב' צדדים, אולי זה כדאי? צריך לחשוב על זה! [א.ה. כאמור בהערה לעיל דאין משום למשא ומתן] אלא רק להתכופף תחת עול מלכות שמים, "עשה אזנך כאפרכסת ושמע דברי חכמים". זוהי קבלת המלכויות, וכל אמירת המלכויות היא תמליכוני **עליכם**, ועתה צריך אוזן שומעת לכל ציוויי התורה.

ו. הרגשת האדם ביצירתו החדשה

איתא בירושלמי ר"ה בכל קרבנות המוספין נאמר והקרבנתם ובר"ה ועשיתם, ואמרו כיון שעמדתם לפני בדין ויצאתם בשלום מעלה אני עליכם כאילו עשיתם את עצמכם, פי' שהרי הוא יום ברוא אדם כנ"ל, אלא שצריך לעשות עצמו בשמיעה חדשה והשקפת חיים חדשה ואז נהיה אדם חדש. אלו הם התקיעות והתפלות המצטרפות אליהם, המגיעות עד נקודת החכמה כח יצירת האדם, "שמעו ותחי נפשכם" "החכמה תחיה את בעליה" כשהאדם מרגיש בר"ה רוממות, יכול לחשוב שזה דבר טבעי, מפני ההתעוררות שבציבור נשאר רושם בנפשו, אבל כל זה הוא במי שרק נמשך אחר הציבור, ולאחר זמן יפוג הרושם. משא"כ במי שחי את הר"ה, התקיעות קרו את אזנו לשמוע, ועתה הוא מקשיב למה שיצו אותו, ורואה עולם אחר משטותא דהאי עלמא שראה עד עתה.

הוא להפטר מן הפסולת שבו [א.ה. הוצאת הפסולת היא פעולה של בירור טוב מרע וזה אפשרי רק מכח הברירות שמסוגלת להבדיל בין טוב לרע, ברובד הגשמי של האדם ניכרת יכולת הבירור בהוצאת הפסולת מגופו]. ביום זה כאמור עוסקים ביצירתו של האדם לכן מעורב כאן כח החכמה שהיא שורש מציאות האדם.

ראינו עד כאן שביום ר"ה נברא האדם מחדש. ומשום שבריאת האדם היא "בחכמה" לכן מעורב ביום זה שופר המוגדר "כחכמה ולא מלאכה" להורות על ענין זה. אך עדיין הדברים סתומים. נראה איך נהיית היצירה אצלנו למעשה.

ד. השופר רמז יש בו די לחכימא ברמיזא

כתב הר"מ בפ"ג מהלכות תשובה אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב רמז יש בו, כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן, ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם, ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה, עכ"ל.

בראשונים נתנו טעמים למצוות על מנת להטעים וליישב על הלב את ענין המצוות, וגם הר"מ בכ"מ מסר טעמים כאלו כשזה נוגע להלכה. אבל כאן נוסח דבריו "רמז יש בו" מה פשרו ומה ביאורו.

בשיחתן של חז"ל אמרו כ"פ **די לחכימא ברמיזא**, היינו שיש לחכמה שְפָה מיוחדת, שפת הרמז. ואין זה רק כדי לומר בדרך קצרה כי אין צריך להאריך כשהשני מבין ברמז, אלא פעמים החכם יכול להבין ברמז יותר מן הדיבור, כעין מה שאמרו (עירובין יג:) אמר רבי, האי דמחדדנא מחבראי, דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה, ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחדדנא טפי. פי' שאם היה רואה פניו היה מבין דברים שלא הבין מאחוריו, היינו שלא נאמרו מפורש אלא ברמיזא [א.ה. ביאורו שכל שיותר נזקק להרחבה והסבר כך מונחת גם אפשרות של משא ומתן על פרטי ההסבר וממילא חסרון בהירות וכאשר דבר ברור ובהיר ניתן לתמצת אותו בנקודה קצרה שבה הכל מרומז].

הרמב"ם לא נתן טעם למצות שופר אלא בא לבאר שזוהי שפת השופר – שפת הרמז, היינו שהתקיעה אינה זועקת במפורש באזני הַיָּשׁוּן, אלא כנה עורי נא התעוררי נא! אלא בדרך רמז ברמז לשוגה בהבלי הזמן להיטיב דרכיו. א"כ צריך להיות חכם כדי להבין את הרמז. מכיון שבר"ה עוסקים בבנין האדם שיצירתו היא בכח החכמה ממילא יכול ביום זה להבין שפת החכמים שהיא ברמזים.

אך עדיין עלינו לבאר איך יתחבר האדם אל תקיעת השופר, כדי שיכנס בו כח החכמה הנ"ל?

פנינים

משולחן רבינו

הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצלה"ה

- פרשת כי תצא תשע"ז -

לבעלים.

אלא נימא דימחול על תנאי שלא תחזיר, וכך יהא פטור מהלחזיר האבידה, דנמצא דאין בזה השבת אבידה, דהרי אם יקחנו, יחזור החוב למקומו, ואז האבידה יהא גוביינא, ואם לא יקחנו חל מחילה על החוב, ונמצא דלא הועיל כלום בהחזרת האבידה. וצריך עיון.

תשלום עבור השבת אבידה

הנה ילפינן בגמרא בבא מציעא (ל' א') 'והתעלמת מהם', פעמים שאתה מתעלם, כגון זקן ואינה לפי כבודו.

ואמרין בגמרא (שם ל' ב') דהכל תלוי היאך עושה בשל עצמו, דאם לעצמו היה מתבזה כדי לקחתו, אם כן גם לאחרים חייב.

והנה אין לקחת כסף על השבת אבידה לבעליו, דהרי מדינא חייב להשיבו. אבל אם אינו לפי כבודו להרימו, ומכל מקום מוכן להרימו עבור כסף, לענ"ד יכול לבקש כסף, שהרי פטור מלהחזיר, ואם כן עושהו בתור פועל.

ויש לעיין בהאי דינא בכמה אנפי:

א. היאך משכחת לן

הנה יש לשאול היאך משכחת לן נידון הנ"ל בהווה, הרי אע"פ דאינה לפי כבודו להרים האבידה, מכל מקום אם איירי באופן שאם נאבד לעצמו אבידה היה מרימו, אם כן חייב להרים גם אבידת חבירו. אלא על כרחך איירי דגם לעצמו לא היה מרים אע"פ שהיה מפסיד האבידה.

ואם כן היאך משכחת לן שמוכן להחזיר האבידה ולהתבזות משום שכר פועל, הרי איירי שהיה מוכן להפסיד ערך כל האבידה כדי לא להתבזות.

וכי תימא שיבקש מהמאבד שכר יותר מערך האבידה, הרי זה לא שייך כלל, ואם כן היאך משכחת לן הנידון.

ויש לומר דשפיר משכחת לן כגון שמוכן להתבזות רק בשביל לקבל כסף מזומן, ולעצמו אינו מרים דאינו יכול למכור הדבר כדי לקבל כסף מזומן דאין קונים, ולכן רוצה כסף מזומן מהבעלים.

ב. בלאו הכי חייב ליכנס שם

הנה באופן שאינו לפי כבודו מבחינת מקום האבידה, אך בלאו הכי חייב ליכנס להמקום כדי לקיים מצוה, דהרי בשאר מצוות אינו נפטור מחמת אינו לפי כבודו, יש לעיין האם יוכל לדרוש כסף על האבידה.

ולכאורה אינו יכול לדרוש כסף, דהרי אם נמצא שם בלאו הכי, הרי בלאו הכי יתבזה, ואם כן יתחייב בהשבת אבידה דמה יפטרנו, ואם כן לא יוכל לדרוש כסף.

וכמו כן אם בלאו הכי הוא פועל בעד כסף ונמצא שם ויש גם אבידה, גם כן חייב להחזיר, שהרי בלאו הכי מתבזה.

ג. לא יקח כסף כמו פועל

חזינן דאם בין כבר מתבזה, כבר אינו יכול לדרוש כסף על החזרת האבידה. ואם כן בציור דלעיל, למה ידרוש כסף כמו פועל, הרי במקצת כסף כבר מסכים להתבזות, ואם כן על השאר חייב בהשבת אבידה.

ד. שני אבידות

נמצא להאמור, במביא שני בקבוקים ממקום מבוזז, יוכל לדרוש כסף רק על אחד מהם. ואם הביא לשני אנשים, צריך עיון היאך ידרוש משניהם. וכל זה צריך תלמוד ועיון.

גונב נפש

כי ימצא איש גנב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא וגו' (כ"ד ז')

הנה יש לעיין מהו בגונב איש ומכרו, ובהיות האיש אצל הקונה הציל שם נפשות, האם יפטר הגנב ממיתה.

א. צדדי הספק

וצדדי הספק, מי אמרינן דחייב מיתה, דהרי בשעת הגניבה היה מעשה איסור, או דילמא פטור ממיתה, דהרי נתברר למפרע דעל ידי הגניבה הציל נפש, והרי שרי לגנוב רופא על מנת שהרופא יציל נפש. [אך צריך עיון דמכל מקום הרי איירי שגנב איש ומכרו, והרי היה יכול לקחת הרופא בלי לקחת דמים].

ב. עוד נידונים כהנ"ל

כעין זה יש לדון בגנב חפץ ואחר כך שימש בהחפץ לצורך פיקוח נפש, האם חייב כפל, כד נימא דהגונב לפיקוח נפש חייב רק בתשלומי נזיקין אבל פטור מלשלם קנס. [עין מה שהבאנו בפרשת בהר תשע"ז בשם הגאון ר' אהרן קוטלר שחייב בקנס].

וכמו כן נפקא מינה באמר לנכרי לעבור על איסור דרבנן בשבת, דמיתסר מדרבנן, אבל אחר כך החליט להשתמש בה לדבר מצוה, האם נימא דיהא שרי למפרע.

[אמנם מ"מ יקבל מכת מרדות, דגם על חישוב לאכול בשר חזיר ואכל בשר טלה לוקה מכת מרדות, כמבואר במשנה בנזיר (כ"ג א'), וברמב"ם (פי"ב הל' נדרים הי"ח)].

ג. לימודי רשם

הנה בספר לימודי השם (לימוד ר"ג) דן היכא דהיה לו היתר של פיקוח נפש, אבל הוא לא ידע מהפיקוח נפש אלא עשה להנאתו, כגון שבישל בשבת להנאת עצמו, ואחר כך אדם נעשה חולה והיה מוכרח לאכול התבשיל משום פיקוח נפש. ודן נימא דהותר למפרע. ואם כן הוא הדין בכל האמור נימא דהותר למפרע.

המאבד חייב לו כסף

לא תראה את שור אחיד או את שני נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיד (כ"ב א')

הרואה בהמת חבירו שנאבד בדרך, וטריחא ליה להחזירו להמאבד, והנה המאבד חייב לו כסף אך אינו משלם לו החוב, האם בכהאי גוונא חייב להשיב לו האבידה.

א. לכאורה אינו חייב להחזיר

הנה אם יקח הבהמה בידיו, יזכה בה בחובו ופטור מהשבת אבידה, ואם כן יאמר למה לי לזכות. ואם כן באמת יש לומר דכך הוא הדין, דכיון שאם יקחנה יפטר מלהחזיר אינו חייב לקחתה.

ב. אינו חייב לקחתה מחמת החוב

וכי תימא חייב לקחתה לעצמו בשביל שהלוח יפטר מהחוב, אך אי משום הא, פטור מלקחת במדבר, דהרי אם הלוח לו מעות בעיר אינו חייב לטרוח ללכת למדבר כדי לקבל החוב.

ג. השבת אבידה שלא יפסיד שניהם

אך אם באמת אינו חייב לקחתה, אם כן יש השבת אבידה, דהרי בעל האבידה גם יפסיד אבידתו וגם עדיין חייב להחזיר חובו. ואע"פ דכשכבר יקח בידיו, יאמר שזה עבור החוב, הרי גם זה השבת אבידה שיפטר מלשלם חובו, ואם כן נמצא דחייב לקחתה.

ד. ימחול על תנאי

וכי תימא אם כן ימחול החוב, אך הרי אז ודאי חייב להחזירנו

ה. עוסק במצוה

ואגב, יש לדון במקבל כסף עבור ההשבה, האם יפטר ממצות עשה מדינת דעוסק במצוה. והנה המוכר ציצית פטור ממצוה אחרת אע"פ שמקבל כסף. אך יש לחלק דשאני התם דהיא מצוה, משא"כ כאן הוא פועל רגיל. ועדיין צריך תלמוד.

ו. משטה אני בך

תו יש לדון, מהו אם המוצא אינו מסכים להחזיר האבידה רק אם המאבד ישלם לו כסף, האם יכול לדרוש הכסף בחזרה. והנה במעבורת שיכול לומר משטה אני בך, כתב הרשב"א (תשובות ח"א סי' אלף ר"מ) דאם כבר שילם אינו יכול להוציא, אבל יש לחלק דהכא שאני שאינו חייב לשלם כלל.

שומר של נכרי

וכן תעשה לכל אבדת אחיד אשר תאבד ממנו ומצאתה וגו' (כ"ב ג') הנה בגמרא בבא קמא (ק"ג ב') ילפינן דאין מצות השבת אבידה באבידה של נכרי, דדרשינן 'לכל אבדת אחיד', לאחיד אתה מחזיר, ואי אתה מחזיר לנכרי.

ודן הגרע"א (בבא מציעא כ"ב ב' ד"ה אבידת) מהו בישראל שהיה שומר של נכרי וקבל עליו אחריות שמירה, ונאבד ממנו חפץ ומצאו ישראל אחר, האם יש בזה חיוב השבת אבידה.

וכתב הגרע"א דהיה נראה בסברה בפשיטות גמור דהמוצא חייב בהשבת אבידה, דאע"פ דגוף החפץ הוה של נכרי, מכל מקום הרי הוא מציל הישראל מן ההפסד שלא יצטרך לשלם לנכרי, והרי זה כמו ברואה מים הבאים לשטוף שדה חבירו דחייב לעצור המים כדי להצילו מהפסד. [ולא מביעא לר' שמעון דאמר דבר הגורם לממון כממון דמי אם כן הוי החפץ ממון הישראל, אלא אפילו לרבנן, היינו שאין זה החפץ של השומר, אבל מכל מקום הוא מציל הנכסים של ראובן שלא יתחייבו לשלם]. אמנם הביא הגרע"א דר' ישראל ורשנער זצ"ל פקפק בדבר, דמכל מקום יש לומר דאינו חייב בהשבת אבידה, דהרי הך חפץ לא מקרי אבידת אחיד, דסוף סוף הוה ממון נכרי.

ויש לדון מהו הסברה של הר' ישראל ורשנער:

א. דנין על גוף החפץ

הנה יש לבאר סברת ר' ישראל ורשנער, דדנין על גוף החפץ, והרי הוה אבידת עכו"ם, ואם כן אינו חייב להחזירו.

ב. חפץ של המשאיל

הנה דיינינן בגמרא בבא מציעא (נ"א א' ד"ה קרא) דאם כהן מוצא אבידה בבית הקברות, נימא דעשה דהשבת אבידה ידחה לא תעשה דטומאת כהנים. [ונחנין בגמרא דאינו דוחה, דלא דחין איסורא מקמי ממונא]. והקשו קמאי הרי אף אם האבידה היא בפתח בית הקברות מכל מקום לא הוה בעידיניה, שהרי הלאו דטומאה עובר מיד כשנכנס לבית הקברות, והעשה דהשבת אבידה אינו מקיים אלא אחר כך כשמחזיר האבידה לבעלים.

[ותירץ רמב"ן (שם) דאין הכי נמי הוה מצי לאקשווי הכי. והר"ן (שם) תירץ כיון דחייב כבר משום ראייתו, הוה עוסק בהשבת אבידה כבר בשעת ההרמה, וכמו לענין מילה בצרעת. ובנימוקי יוסף (שם ט"ז א' בדפי הר"ן) פליג דמכל מקום הוי רק מכשירי מצוה. ועיין מה שכתבנו בזה בפרשת תרומה תשע"ו].

והגרע"א (בבא מציעא שם) כתב ליישב בשם רבי ישראל קאליש זצ"ל, דמשכחת לן בעידיניה, בנאבד פקדון מיד שואל, וחייב השואל לשלם להמשאיל, והמשאיל שהוא כהן מצא חפץ זה בבית הקברות, דבזה מיד שהגביה האבידה נפטר השואל מתשלומים והוה השבה, ודפח"ח. [ועיין שם מה שדחה הגרע"א].

ולהאמור דסברת הגרע"א בשם ר' ישראל ורשנער, דדנין על גוף החפץ והרי הוה אבידת עכו"ם, אם כן הכא נימא דלא כדברי רבי ישראל קאליש, דהרי דנין על גוף החפץ דהוה חפץ של עצמו, ואם כן ליכא בזה מצות השבת אבידה.

ג. מפסיד לעצמו

אך יש לבאר סברת ר' ישראל ורשנער באופן אחר, דאע"פ שאידך יפסיד, מכל מקום אמאי לא יקח את האבידה לעצמו.

והרי למשל באופן שיכול לעשות אחד משני דברים, או למנוע הפסד מחבירו כגון שיש מים הבאים לשטוף שדהו, או יכול לקחת דבר של הפקר לעצמו, האם מחוייב לעצור את המים ולהפסיד מעצמו אבידת הפקר. והיינו דיש לעיין האם חיוב השבת אבידה הוה גם כאשר אצל המשיב הוא במקום מניעת ריוח.

ומעתה הא יש לו זכות באבידת הנכרי ומאי איכפת לו שחבירו יפסיד. והנה לפי זה אין הכי נמי בנידון רבי ישראל קליש שפיר חייב.

ד. נכרי התייאש

[א"ה, במקום אחר כתב רבינו זצ"ל לדון בנידון באות הנ"ל גם לדעת הגרע"א].

הנה שאל הגאון רבי בצלאל פכטהאלט שליט"א היאך יהא כאשר באמת הנכרי התייאש מהאבידה, ואם כן שייכא למוצא, ואם כן האם גם נימא דיצטרך לוותר המוצא על אבידה ידידה כדי למנוע חיוב תשלומין מהשומר.

ומסברא נימא דאינו חייב לוותר עליו, דהרי אין חיוב השבת אבידה כאשר על ידי ההשבה מפסיד כסף ואפילו מניעת רווח.

אך יש לומר לא כך, דהרי מכל מקום כיון דהאי אבידה גופא היא מניעת הפסד, שוב חייב בהשבתה. [א"ה, אמנם כל זה לדעת הגרע"א, אמנם באות הקודם ביאר רבינו בדעת רק ישראל ורשנער שגם הכא פטור]. [הנה שאלו מהו כשיש דבר המונע מאנשים להכנס לחנות לקנות אם יש חיוב השבת אבידה למנוע דבר זה, דזה רק מניעת רווח. וצריך תלמוד].

נעשה שלו למפרע

הנה יש לדון עוד בפלוגתת הגרע"א ור' ישראל ורשנער, דהנה לכאורה אין נפקא מינה בפלוגתא זו, שהרי אמרינן בגמרא בבא מציעא (ר"ש המפקיד ל"ד א') דאם השומר שילם למפקיד, החפץ נעשה שלו למפרע, ואם כן אם ישלם השומר לנכרי, הרי אישתכח דהוה אבידת ישראל, ואם כן בלאו הכי חייב להשיבה.

א. אם יחזיר הוה אבידת נכרי

אך באמת יש לעיין, דיש לדון דלא כהנ"ל, דהרי אם יחזיר האבידה לשומר הרי הנכרי לא יקנה לו, ואם כן אמאי יחזירנו, הא הוי אבידת נכרי.

אך יש לומר דאם לא יחזיר יעבור על י"א תוכל להתעלם' דאז תהא אבידת ישראל.

אך יש לומר לא כך, דהרי הלאו קשור עם העשה והרי הכא ליכא העשה ואם כן ליכא גם הלאו. ולכן בעוסק במצוה יש לומר דפטור מהשבת אבידה, אע"פ דאם אינו לוקח האבידה עובר גם בלאו, מכל מקום מכיון דפטור מעשה פטור גם מהלאו. וצריך תלמוד.

[ונטענו דיש כאן מצוה השתא אלא דאי אפשר לקיימה. ולעני"ד צריך עיון דיש לומר דחשיבא כאין לו מצוה].

ב. אבידה מקנה רק בשעת תשלומין

תו יש לעיין, דהרי בריטב"א (שם) איתא דדוקא בגניבה אמרינן דנעשה כהקנה לו מעכשיו, אבל באבידה דכל היכא דאיתא מצי מקני לה, מקנה לה דוקא בשעת תשלומין.

ולפי זה הכא דאיירי באבידה אמאי יחזיר עכשיו.

אלא דיש לעיין באבידה שעתידה להיות של ישראל, האם חייב השתא להשיב כדי למנוע היזק בעתיד.

[ונטענו דהכא נמי חייב להקנות קודם שיגבנה דאחר כך האי אבידת עכו"ם לא יוכל להקנות כיון שהיא של המוצא].

ג. התייאש מהאבידה

בעיקר הטענה דאין נפקא מינה מכיון דמקנה לו מעכשיו, היטב השיבני הגאון רבי בצלאל פכטהאלט שליט"א, דנפקא מינה כאשר השומר נתייאש מהאבידה, דהרי כיון דחיילא ההקנה למפרע, חייל יאוש ידידה, ואם כן אין חיוב מפאת הא להשיב לו, וכל הנידון להשיב לו היינו כדי למנוע את התשלומין.

ד. הטרחו לבוא לבית דין

תו יש לומר דאיירי שהנכרי תבעו בבית דין, ובזה קיימא לן (בבא מציעא ל"ד א') דאינו מקנה לו כיון דהטרחו לבוא לבית דין.

ה. הנידון גם במפקיד ישראל

הנה שייך פלוגתת הגרע"א והר' ישראל ורשנער גם כשהמפקיד ישראל, והיינו האם יש חיוב השבת אבידה כלפי השומר שלא ינזקו נכסיו, ואע"ג דבלאו הכי חייב בהשבה כלפי המפקיד, אך נפקא מינה כשהפקדון פחות משוה פרוטה, דכלפי המפקיד פטור, אך כלפי השומר יתחייב, כגון ידיעין שכלפי המפקיד האי שומר כבר חייב חצי פרוטה, אם כן האי אבידה תשלם חיובו, משא"כ כלפי המפקיד אינו חייב להחזיר, דכלפיו הוא רק פחות משוה פרוטה. [א"ה, רבינו אויל הכא כביאור הראשון בדעת ר' ישראל ורשנער, שהבאנו לעיל בסימן הקודם].

ו. נאבד חפץ של נכרי

הנה לדעת הגרע"א יש לדון מהו באופן שלנכרי נאבד חפץ, ובהיות החפץ תחת יד הנכרי בעל חוב ישראל יכול לגבותו, האם נימא דיש חיוב השבת אבידה כדי שישאל לא יפסיד את חובו.

וכמו כן יש לעיין, מהו אם הנכרי היה נותן את החפץ במתנה לישראל והדבר עומד לכך, אם נמי איכא חיוב השבת אבידה דהוה אבידת ישראל. אך בפשוטו זה לא נימא, דהרי אכתי הישראל לא הפסיד.

וירקה בפניו

וְנָגְשָׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו לְעֵינָי הַזָּקֵנִים וְחָלְצָה נַעַל מַעַל רַגְלוֹ וַיִּרְקֶה בַּפְּנָיו וְגו' (כ"ה ט')

הנה איתא בקרא שהיבמה יורקת בארץ כנגד פני היבם.

ואמרינן בגמרא יבמות (ק"ה א') יבמה שרקקה דם שפיר נתקיימה המצוה, ואע"פ שדם אינו רוק, מכל מקום אי אפשר לדם בלא צחצוח רוק.

והקשה במרדכי (סוף חולין ס"י תשל"ז) שאע"פ דאיכא צחצוח רוק, מכל מקום הרוב הוא דם, ואם כן נימא דהרוק בטל ברוב דם, דהרי קיימא לן (זבחים ע"ח א') דרוק בטל בדם.

ותירץ במרדכי דליכא למימר ביטול ברוב אלא בדבר שהיה תחילה ניכר בפני עצמו ורק אחר כך נתערב, אבל בדבר שתחילת ביאתו לעולם מעורב ליכא למימר דבטיל.

ולכאורה מצאנו סתירה בדברי המרדכי במקום אחר, ויש לעיין בזה בכמה אנפי:

א. גיגית יין

הנה איתא בשולחן ערוך (או"ח ס"י ש"כ סעי' ב') דמשקין שיצאו מעצמן בשבת מזיזים וענבים אסורים, גזירה שמא יבוא לסחוט לכתחילה.

אמנם אם יש יין בגיגית שהענבים בתוכה, אף על פי שהענבים מתבקעים בשבת בגיגית, מותר לשתותו בשבת כאשר יש ששים ביין שבגיגית, דהרי כל יין היוצא מהענבים מתבטל מיד ביין שבגיגית, ואע"פ דהוה דבר שיש לו מתירין, מכל מקום בטל משום דנולד בתערובת.

וכן איתא בשולחן ערוך ביורה דעה (ס"י ק"ב סעי' ד') דכל איסור שלא היה ניכר קודם שנתערב, הוא בטל, אף על פי שהוא דבר שיש לו מתירין. ומקורו במרדכי (שבת פ"ק ס"י רנ"ט).

והקשו רבנן בתראי דדברי המרדכי סתרי אהדדי, דלגבי רוק קאמר דנולד בתערובת לא בטיל כלל, משא"כ בגיגית יין קאמרינן דנולד בתערובת בטל טפי.

ב. נודע ביהודה וחוות דעת

תירצו רבנן בתראי (נודע ביהודה תניינא י"ד ס"י נ"ד נ"ה, חוות דעת ס"י ק"ו ביאורים סק"א) דהיכא דהיתר עמד בפני עצמו, ורק האיסור נולד בתערובת, אם כן אדרבה חשוב ההיתר מאוד, וודאי ההיתר יבטל האיסור, וגם עדיפא מהיכא דהיה האיסור לחודיה ואפילו בדבר שיש לו מתירין בטל, וזהו דינא הנ"ל דגיגית יין.

אבל אם המבטל לא עמד שום פעם בפני עצמו אלא בא על ידי תערובת, כהאי דיבמה שהדם לא עמד בפני עצמו לפני שהגיע הרוק, אם כן אין ההיתר חשוב, וזהו קאמר המרדכי דנולד בתערובת ליכא ביטול ברוב, ומשום הכי הדם אינו יכול לבטל הרוק. [ולא יכול לבטל אפילו איסור שאין לו מתירין].

ג. מנחת חינוך

אך במנחת חינוך (מצוה ג' סק"ה) נחלק עליהם, ואייתי ראיה מהא (נדרים נ"ח נ"ט) דגידולי היתר מעלים את האיסור, אף על פי דנולד בתערובת, והרי הכא ההיתר לא היה לחודיה.

על כן כתב במנחת חינוך, דסברת המרדכי דהרוק אינו בטל משום דנולד בתערובת, היינו דוקא מכיון שבאו שניהם יחדיו לעולם בבת אחת על ידי תערובת, אבל אם בא אחד קודם חבירו, אפילו אם הנתבטל בא קודם, [היינו אפילו האיסור קודם להיתר], כיון דלא באו על ידי תערובת שפיר בטל, דכך הוא גזירת הכתוב גבי רוב.

ד. אחר כך נתערבו

הנה צריך להבין, הא תחילה הדם שבתוך הפצע שבפה היה נפרד ולא היה בו רוק, ורק אחר כך כשמוציאה לתוך פיה נתערב ברוק, ואם כן אכתי ליבטיל ברוב. [ואין נראה כלל לומר שכל מה שבפה חשיבא כחלק מהגוף].

ויש לומר דבפרישת הדם עדיין ניכרים, ורק אחר כך נתערבו.

אך אין התירוף מחזור, למאי דביארנו בדעת הנודע ביהודה והחוות דעת, דאם קודם היה המבטל בפני עצמו, אם כן יכול לבטל האיסור, והכא נמי הרי הדם היה קודם בפני עצמו.

ורק לביאור המנחת חינוך יהא ניחא. [א"ה, אולי כוונת רבינו דלא נתערב אחד בתוך השני אלא שניהם נתערבו ביחד].

ה. הדם בתוך הורידים בטל לגוף

עוד יש לתרץ, דהדם בתוך העורקים והורידים בטל לגוף, ובא לעולם רק כשפורש, ואז בא בתערובת, ולכן אינו יכול לבטל את הרוק שהיה מקודם.

וזה ניחא לדברי הנודע ביהודה וחוות דעת, דהרי כל שהמבטל לא עמד בפני עצמו אינו מבטל המיעוט.

אבל לדעת המנחת חינוך לא אתי שפיר, דהרי אע"פ דהדם נולד בתערובת, אבל הרוק לא נולד בתערובת אלא עמד קודם בפני עצמו.

ו. מעשר שני יתבטל ברוב

הנה כשהיתה חבית יין והיתה כולה מעשר שני וחיללו ממנה לפרוטות חמורות, ועכשיו הרוב חולין, ואם כן נימא דהמעשר שני בטל ברוב.

הנה להנודע ביהודה וחחוות דעת לא יתבטל, דהרי מתחילה היתה כולה מעשר שני ולא קדם ההיתר להאיסור, אמנם להמנחת חינוך יתבטל, דהרי האיסור היה מקודם, ולא באו שניהם לעולם בבת אחת. [ועוד עיין באורך בתשובות באר יצחק (או"ח ס"י כ"ד) ותשובות עין יצחק (ח"א י"ד ס"י י"ד אות י') באורך בהני נידונים].

ביטלו באנוסה

וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עָנָה לֹא יוּכַל שְׁלָחָה כָּל יָמֶיהָ (כ"ב כ"ט)
הנה איתא בקרא לא תעשה שלא יגרש אנוסתו. ואמרינן בסוגיא במכות (ט"ז א') דלא משכחת לן מלקות בהאי לא תעשה, דהרי מכיון דהוה לא תעשה הניתק לעשה ד'ולו תהיה לאשה', אם כן אינו לוקה אלא בביטול העשה, והרי לא שייך לבטל העשה, דהרי תמיד יכול לקיים העשה על ידי שיקח אותה בחזרה.

וכי תימא דיבטל העשה על ידי שיהרוג אותה, הא אם כן חייב מיתה, ולא ילקה משום קם ליה בדורבה מיניה. וכי תימא דיאסרנה בקונם, הא יכול להשאל, ואפילו בנדר על דעת רבים, הרי לדבר מצוה יש לו הפרה.

ויש להקשות דלכאורה איכא כמה גוונים דיכולים לבטל העשה:

א. קושיית הג"ר אברהם מטשעכנוב

הקשה הג"ר אברהם מטשעכנוב (חיידשויו על מכות שם) הא משכחת לן שאסור מאכל בקונם על תנאי שאם יקח האנוסה בחזרה, יהא אסור לו המאכל למפרע, ואכלו, נמצא דאם יקח האנוסה ייאסר המאכל למפרע, ומתברר שעבר למפרע על איסור קונם. [ולהשאל השתא אי אפשר דקיימא לן אכלה כולה אין נשאלין עליה].

ד"ה (זהו) בהא דאמרינן דמילתא דליתיה בשליחות ליתיה בתנאי, דאם כן היכי מהני תנאי בנזירות הא נזירות ליתיה בשליחות. ותירצו תוספות משום הקרבנות, דמכיון שאחרים יכולים להביא קרבנות תחתיו נחשב כאילו כל המעשה יכול לעשות על ידי שליח. והקשה הגרע"א (קמא ס"י מ"ח) הרי בנדרים מאי איכא למימר, דהרי מצאנו במשנה בנדרים (ע"ט א') דמהני תנאי בנדרים, אע"פ דליתיה בשליחות וליכא קרבנות.

ותירץ בחזון איש (אה"ע נשים ס"י נ"ו סק"ג) דבנדרים מהני אע"פ דליתיה בשליחות, דנדרים חשיבא דיבור, והתנאי הוה ליה כפירוש הדיבור, משא"כ נזירות חשיבא מעשה דהוה קדושה קמון, ובעינן לבטלה על ידי תנאי, ובהו בעינן שיהא איתיה בשליחות, ודוקא בזה הוצרכו תוספות להא דאיתא בשליחות בקרבנות.

ג. תריס

יש להקשות דמשכחת לן ביטלו באופן דהרג האנוסה, ואע"פ דבזה אמרינן דאינו לוקה משום דחייב מיתה וקם ליה בדבריה מיניה, מכל מקום משכחת לן בהרגה על ידי זריקת החץ, באופן דבשעת זריקת החץ היה תריס לפניו, ואחרי שזרק לקח התריס, וכך החץ פגע בה והרגה, דבכהאי גוונא לא חשיב רציחה ואינו חייב מיתה אבל חשיב מעשה שלו, ואם כן חשיב שביטל העשה ולוקה.

א. רציחה ונזיקין

הנה איתא בגמרא סנהדרין (ע"ז ב') בזרק חץ ויש תריס ואחר כך לקח התריס, דפטור משום רוצח, משום דבעידנא דשדיה ביה מיפסק פיסקיה גיריה ולא חשיב כחו.

וכן מבואר לענין נזיקין, דאיתא בגמרא בבא קמא (כ"ו ב') הזורק כלי מראש הגג, והיו תחתיו כרים או כסתות, ובא אחר וסלקן, או קדם הוא עצמו וסלקן, פטור, דבעידנא דשדיה פסוקי מפסקי גיריה, חזינן דלענין רציחה ונזיקין לא חשיב כחו.

ב. לענין כל התורה כולה

אך יש לומר דזה דוקא לענין רציחה ונזיקין, ולא בכל התורה. וראיה לזה, דהרי חזינן לענין שחיטה דחשיב כחו והוה שחיטה כשרה, דהנה אמרינן בגמרא חולין (ל' ב') דרבא זרק חץ ושחט ציפור באויר ואכלו, שמעינן דמהני השחיטה אע"פ דכיוון החץ ופגע בציפור בעת מעופה, ובעת זריקת החץ העוף עדיין לא היה באותו מקום שאחר כך נשחט, והרי כתבו תוספות (ביק ל"ג א' ד"ה והוציא) דאם הוציא ראשו לאחר זריקת החץ דמי לתריס דפסוקי מיפסקי גיריה.

ג. להאמור משכחת לן ביטלו

לפי זה משכחת לן כהנ"ל ביטלו באנוסה, שזרק עליה חץ כמו שרבא שחט צפור, דבכהאי גוונא לא הוה רוצח, אבל ביטל איכא, דהרי להנ"ל הא דאמרינן דפסוקי מפסקי גיריה הוה דין מיוחד לענין רוצח ונזיקין. [ואין לומר דהוה רודף דנימא דאייירי ביכול להצילו באחד מאבריו].

עניני שבת

אך הוה כשכח, ואע"ג דרצונו היה בכיס במעיל, אבל לא בכיס קרוע. אך יש לעיין אם דמי להא דנסתפקנו (עין מה שהבאנו בעניני שבת פרשת אחרי מות קדושים תשע"ז) ברצונו שהבסיס ישמש כבסיס להיתר, ואחר כך נעשה בסיס למוקצה, כגון בהניח שעון על שולחן ונעצר השעון, כד נימא דהשעון נעשה מוקצה, מי אמרינן דהוה בסיס דהא הנחתו מדעת, או דילמא אמרינן דלא הוה בסיס, דלא היה בדעתו שישמש למוקצה. אך יש לחלק, דהכא שאני דקודם היה חלק מהבגד.

ויהא ראיה דאינו בסיס מהא דציצית דנפסלה דהנידון רק משום הוצאה ולא מפאת טלטול מוקצה. [כמבואר בשולחן ערוך ס"י י"ג סע' א'].]

ג. טלטול מוקצה

אך עדיין קשה הא כשמטלטל הבגד רצונו גם בטלטול המוקצה, והוה ליה טלטול לצורך דבר האסור, וכמו בסיס לאסור ולמותר ורצונו בשניהם דבפשוטו אסירא.

ונצטרך לומר דעיקר רצונו בבגד והציצית ממילא קא אתיין, אע"פ שרצונו בהם למוצאי שבת. וצריך עיון בכל זה.

א. ספק דהגרע"א

לכאורה יש ליישב, דהנה הגרע"א (פ"א א' ד"ה מסופק) מסתפק באופן דשחט קרבן שלמים ולא זרק הדם, ואחר כך שחט את וולד הקרבן דהיה חולין, מי אמרינן שלא יקיים המצוה דזריקת הדם כדי שלא יעבור על הלא תעשה דאותו ואת בנו, [דאם אינו זורק הוה שחיטה שאינה ראויה ואינו עובר באיסור אותו ואת בנו], או דלמא אמרינן דהשתא איכא עליו המצווה דזריקת הדם, ומה שעל ידי מצוותו יתברר למפרע שעבר על איסור אין זה סיבה לפוטרו השתא ממצוותו.

ודן הגרע"א דמכל מקום יזרוק, דיעשה המצוה שלפניו ולא איכפת לן שבהו יעבור על לאו למפרע. ונשאר הגרע"א בצריך עיון.

ואם נימא כצד זה, מיושבת קושיית הג"ר אברהם מטשעכנוב, דהרי באמת יקח האנוסה אע"פ שבהו יעבור על לאו למפרע.

ב. ברשב"א מבואר לא כך

אבל באמת אין התיורץ מספיק, דהנה כתב הרשב"א (גיטין פ"ג א' ד"ה מתנה) דאם גירש את אשתו על מנת שפלוני לא יאכל מצה בליל הסדר, והאי פלוני נשאה, אסור ליה לאכול מצה, דאם יאכל יתבטל הגט ונמצא דעבר על איסור אשת איש למפרע.

חזינן דאסור לקיים מצוות אכילת מצה אם על ידי זה גורם שלמפרע היה עבירה. [ותיקשי מהרשב"א על הגרע"א דמסתפק בזה].

ג. כרות חמור

ויש לחלק דעריות דכרת חמירי מלאו דאותו ואת בנו. ואם כן בכגון איסור קונם דאינו בכרת, אין הכי נמי נימא דיקיים המצוה לקחת האנוסה אע"פ שלמפרע יעבור על האיסור קונם.

ב. יתברר שעבר על כרת

ואכתי תיקשי דמשכחת לן כהנ"ל באופן דיהא איסור כרת למפרע, ובזה הוכחנו דודאי נימא דאסור לקיים מצוה אם על ידי זה יגרום למפרע שיהא איסור כרת.

וריינו בגוונא שאחד גירש את אשתו על מנת שפלוני לא יחזיר האנוסה, והשתא אם יקח פלוני את הגרושה ייאסר להחזירה האנוסה, דבזה יתבטל הגט ונמצא דקא עבר על איסור אשת איש למפרע. ודו"ק.

א. יכול לבטל התנאי

יש לומר דכיון דאידיך יכול לבטל תנאי הגט, [וכמבואר בשו"ת הרא"ש (כלל ל"ה ס"י טז), ובשולחן ערוך (אה"ע ס"י ל"ח סע' ל"ח)], לא חשיב ביטול.

מעתה גם באופן הנ"ל דקונם, נמי נימא דלא חשיב ביטול, דהרי יכול לבטל התנאי, ואז יחול הקונם בכל ענין ויוכל להחזירה.

ב. בקונם אינו יכול לבטל

אולי יש לחלק דרך בגט יכולים לבטל התנאי משא"כ בקונם, דשאני בקונם דהתנאי הוה בכלל הקונם. וצריך תלמוד.

ג. סברא הנ"ל לענין ליתיה בשליחות

הנה סברא זו מצאנו בעוד מקום, דהנה הקשו תוספות בנזיר (י"א א')

נקרע כיס מעילו

עובדא הוה שנקרע מעילו בשבת ועל ידי זה הכיס מבפנים נקרע ונפל כלפי מטה אך נשאר מחובר במקום אחד.

ויש לדון האם יש בזה איסור הוצאה ומוקצה.

א. הוצאה

הנה לכאורה כמו בציצית שנפסלו, אם דעתו שאחר כך יחברם הוי משא, [עין שולחן ערוך ס"י י"ג סע' א' ומשנה ברורה שם, וע"ע שולחן ערוך ס"י י"א סע' ל"ח], אם כן הוה הדין בנידון דידן הוה משא בשבת.

ואכתי יש לדון בכיס שנעשה בו חור והלכך אי אפשר להשתמש בהכיס, מי נימא דהוה משא. ובפשוטו אכתי הוי חלק מהבגד.

ואם כן בנידון דידן דהכיס נקרע ונפל כלפי מטה מאי שנא. אך יש לומר דהכא גרע דאיבד את תמונת הכיס.

ב. מוקצה

יש לעיין דהשתא הוה ליה הכיס מוקצה ואם כן ליהוי הבגד בסיס, ויהא אסור לטלטל כל הבגד.

"שלמים מציון"

דברי תורה בפרשת השבוע בהלכה ובאגדה מתורתו של מדרג ורבנו
הגאון הגדול רבי שלו' בן ציון פלמן זצוק"ל

פרשת כי תצא

השב תשיבם לאחיד

"לא תראה את שור אחיך או את שני נדחים והתעלמת מהם, השב תשיבם לאחיד. וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה לא תוכל להתעלם". (פרק כ"ב פסוק א'-ג').

מהבעלים הרי הוא כבר הבחין בזה והתייאש. ומבואר בזה בפשיטות שהמוצא מעות מפוזרות, ההלכה היא שהרי אלו שלו, שהבעלים בוודאי התייאש מהם ואין צריך לחוש לשום חשש.

ולכאורה לפי סברת הגאון רבי יצחק אלחנן קשה מאוד, הרי עדיין אנו צריכים לחשוש שמא הכסף נפל מהאשה שהכסף אינו שייך לה אלא לבעלה, ועדיין לא נודע לבעלה אובדן הכסף ולא התייאש ממנו. ואפילו שהאשה התייאשה, מכל מקום כיון שהכסף הזה אינו שלה ממילא היאורש של האשה לא מועיל מאומה. ואם כן איך אנו יכולים לפסוק שהכסף שייך למוצאו, הרי עדיין יש חשש שמא זה לפני יאוש שאולי לא נודע לבעלים אובדן הכסף ולא התייאש ממנו. ובפרט לפי המצוי היום שהרבה מהקניות עושות גם הנשים, ממילא יש חשש סביר אולי נפל הכסף, ואם קשה איך אנו מכריעים שהכסף שייך למוצאו אולי זה עדיין לפני יאוש.

וכן הרבה פעמים אדם שולח את בנו או בתו לקנות דבר מה, והכסף שייך לאבא ולא לילדים, וגם בזה כשהכסף נאבד מהם והאבא עדיין אינו יודע מזה, הרי דין הכסף כדין אבידה לפני יאוש. ולדברי הגר"א צריך להיות שבכסף כזה נוהג בו דין השבת אבידה.

ומעתה לפי המציאות כהיום שנשים וילדים הולכים הרבה לשוק כדי לקנות, צריך להיות שלא נוכל לומר במוצא מעות מפוזרות הרי אלו שלו, שיש לנו לחוש אולי נפל מאשה או מילד ועדיין לא נודע לבעל או לאב, ולא היה בו עדיין יאוש. וצ"ע שבהלכה נפסק בפשיטות שהרי אלו שלו, ולא מצאנו בפוסקים אף אחד שחולק על ההכרעה הזו, וצ"ע.

*

פירות מפוזרים

הנה במשנה באלו מציאות (דף כ"א א') כתוב "אלו מציאות שלו, מצא פירות מפוזרים". שהמוצא פירות מפוזרות שהם בוודאי נפלו ונאבדו מהבעלים, ולא הניחם שם מדעת, הרי זו אבידה שהבעלים מתייאשים ממנה, ועל כן הרי הם כהפקר והרי אלו שלו.

והנה הכלל באבידה הוא שכדי שנפסוק את ההלכה שהרי אלו שלו - שהאבידה כבר אינה מוגדרת כאבידה שהיא ברשות הבעלים אלא כהפקר, חייב להיות שהבעלים ידעו מהאבידה הזו והתייאשו ממנה. אבל כל זמן שעדיין דבר האבידה לא נודעה לבעלים ולא התייאשו ממנה, אינה מוגדרת כהפקר, אלא היא נחשבת כבעלותם וברשותם, והמוצא חייב להשיבה לבעלים.

ולהלכה קי"ל כאביי שיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, וממילא אפילו אבידה כזו שאם יודע לבעלים שהיא נאבדה הוא בוודאי יתייאש ממנה, בכל זאת כל זמן שלא נודע הדבר לבעלים אינה נחשבת להפקר, וממילא המוצא לפני יאוש מתחייב להשיבה לבעלים.

ומעתה כדי לפסוק את ההלכה שהמוצא פירות מפוזרות הרי אלו שלו, חייבים לומר שדבר האבידה נודעה לבעלים וכבר התייאשו ממנה, שאם עדיין היא לא נודעה לבעלים הרי זה לפני יאוש, ומחוייבים בהשבת

ידוע המעשה שהיה בתקופת הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל, היתה אשה שנסעה ליריד עם סכום כסף גדול, כדי לקנות בו סחורה לכל השנה כולה, את הסחורה היו מוכרים במשך כל השנה בחנות שהיתה ברשותם בעיירה. באחד מימי היריד אבד לאשה כל הכסף, כל החיפושים אחר הכסף העלו חרס, הכסף לא נמצא בשום מקום. האשה שנבחלה מאוד מאובדן הכסף הרב, וגם פחדה מבעלה שיקפיד על כך שלא שמרה עליו כראוי, החליטה לפנות אל הרבנים שיפרסמו קריאה שכל מי שמצא את הכסף יזדרז לקיים בו מצוות השבת אבידה ולהשיב אותו לבעליה. ואכן הרבנים עשו כדבריה והוציאו כרוז על האבידה. לא עבר זמן רב, והגיע אדם אל הרב ואמר שהוא מצא את הכסף, אבל לדעתו הכסף הוא שלו, כיון שהעיר הזו רובה עכו"ם ממילא דינו כדין מצא אבידה בעיר שרובה עכו"ם שהדין הוא שהרי אלו שלו, כיון שהבעלים מתייאשים מהם. וממילא טען שיבררו לו את הדין, ואם באמת על פי הדין חייבים להחזיר את האבידה הרי הוא מחזיר תכף ומיד. אבל אם על פי הדין אינו מחוייב להשיבה ומבקשים ממנו להחזירה בתור רחמים על האשה הזו, הרי אינו מעוניין להשיבה מאחר שהוא בעצמו איש עני ואביון והכסף הזה יכול להצילו ממצבו הקשה, ואילו האשה הזו גם לאחר אובדן הכסף נשאר לו עוד די והותר כדי לחיות ולהתקיים בו.

הרבנים שלחו את השאלה אל הגאון רבי יצחק אלחנן, ופסק שחייב להשיב את הכסף מעיקר הדין, משום שכל הסיבה במוצא מציאה במקום שרובו עכו"ם שהרי אלו שלו הוא מפני שהבעלים מתייאשים ממנו, אבל אם אובדן הכסף לא נודע לבעלים הרי לא שייך הטעם שמתייאשים ממנו, וממילא דין האבדה הזו היא ככל אבידה שצריך להחזירה לבעליה. ולהלכה קי"ל כדעת אביי שסובר (בבא מציעא, דף כ"א ב') שיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, ועל כן אפילו אם כאשר יודע הדבר לבעל הוא מיד יתייאש ממנו, אבל כיון שעתה בפועל הדבר לא נודע לבעל, אם כן הרי זו אבידה לפני יאוש, שחלים בה כל דיני השבת אבידה. ומחמת כן פסק להלכה למעשה שחייב המוצא להחזיר את הכסף לאשה מעיקר הדין, שכיון שבעל האשה לא יודע מאובדן הכסף ולא התייאש ממנו, על כן חלים באבידה הזו כל דיני אבידה ומחוייב בהשבת האבידה.

מעות מפוזרות

ולכאורה קשה, דהנה במשנה בתחילת פרק אלו מציאות (דף כ"א א') מובא כל המציאות שדינם "הרי אלו שלו", וכתוב במשנה שהמוצא מעות מפוזרות הרי אלו שלו. ופרש"י, שהטעם הוא משום "הואיל ואין להם סימן ניכר איאוש מיאש והווי להו הפקר". ובגמרא (דף כ"א ב') מבואר שאפילו לדעת אביי שיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, בכל זאת במוצא מעות אין אנו צריכים לחוש אולי עדיין לא נודע לבעלים אובדן הכסף ועדיין לא התייאש מהם, אלא כיון שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה, ממילא אנו אומרים שמיד כשנפל הכסף ונאבד

אבידה. והגמרא מקשה לדעת אביי שיאוש שלא מדעת לא הרי יאוש, מדוע המוצא פירות מפורזות הרי אלו שלו, הרי אולי לא נודע לבעלים האבידה ולא התייאשו ממנה. ומיישבת הגמרא, "אמר רב עוקבא בר חמא במכנשתא דבי דרי עסקינן דאבידה מדעת היא". ופרש"י, "במכנשתא דבי דרי, בשעת אסיפת גרנות, וכאן דשן בעליהן ונשאו את העיקר ונתורו אלו. דאבידה מדעת היא, שלא נפלו ממנו ומדעת הניחם הפקר". מבואר בזה שכל ההלכה שהמוצא פירות מפורזין הרי אלו שלו, נוהג דווקא במכנשתא דבי דרי, שכאשר מונח שם פירות מפורזין זה לא סתם פירות שנפלו מהבעלים שיתכן לומר שעדיין הם לא נודעו להם ולא התייאשו מהם, אלא הפירות הללו הם פירות שהבעלים השאיר אותם במקום הזה מתוך כוונה להפקירם, ועל כן דינם כהפקר וכל מי שמוצאם הרי אלו שלו. אבל המוצא פירות מפורזין בשוק אין אלו שלו, משום שיתכן שלא נודע לבעלים דבר נפילתם ממנו ועדיין לא התייאשו מהם, וכל זמן שאין בהם יאוש הרי הם ברשות הבעלים והמוצאם מחוייב להשיבם לבעליהם.

עוד מובא בגמרא, שאם הפירות הם חשובים שהבעלים תמיד ממשמש בהם, אז אפילו המוצא פירות בשוק, הרי אלו שלו. שמתוך זה שהבעלים תמיד ממשמש בהם ובודק אם הם קיימים כבר נודע לו דבר אבידתו, ומתייאש מהם.

מצא הפוחים מפורזים

יש להסתפק מה הדין במוצא תפוח או כמה תפוחים בודדים מפורזים ברחוב, האם מותר לו לקחתם לעצמו או לא, שהרי בפשוטו הם נפלו למאבד והוא לא הבחין בנפילתם, ובסתם פירות אין את הסברא שאדם עשוי למשמש בהם בכל שעה ושעה, וממילא מיד כשאבדו ממנו התפוחים אין סברא לומר שמיד הבחין בהם, אלא יתכן מאוד שלא יבחין באבידתם עד שעה שיבוא לביתו ויראה בחסרונם. ולפי זה דין התפוחים הללו כאבידה לפני יאוש, ועדיין הם שייכים לבעלים, והמוצאם בשוק אסור לו ליטלם לעצמו.

והגר"ק קרלין שליט"א הוסיף, שאפילו אם הפירות הללו חשובים והם בגדר פירות כאלו שאפשר לתלות עליהם שהבעלים ממשמש בהם בכל שעה לבדוק שהם ברשותו, עדיין יש לדון שיהיה אסור לקחתם על פי

*

אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה – לצאת בערב שבת עם חשכה ומעות בכיסו

שבמשך הזמן אדם מבחין במעות שחסרים לו בכיסו, אלא היא סברא שקובעת שתכף ומיד כשאבד הכסף הוא הבחין בזה. שהרי לולי זה לא היינו יכולים לקבוע להלכה שהמוצא מעות הרי אלו שלו. ומעתה אם הסברא הזו כזו מוכרחת עד כדי כך שאנו קובעים מכך הלכה בדיני ממונות, אם כן צריך להיות שגם לענין שבת יהיה מותר לאדם לצאת בערב שבת עם חשכה בשעה שמונחים לו מעות בכיסו, ולא נחשוש שמה ישכח ויצא בהם לרשות הרבים, שכיון שעשוי למשמש בכיסו הרי הוא זוכר אותם ולא ישכחם.

קבלת עול מלכות שמים

ונראה לומר דהנה בריטב"א בשבת (דף י"א ב') מקשה לגבי ההלכה שמותר לצאת בתפילין בערב שבת עם חשכה שכיון שאסור להסיח דעת מהתפילין וחייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה ושעה, ממילא אין חשש שישכח שהוא לבוש בתפילין ויבוא לצאת בהם בשבת. והקשה דלכאורה מסברא יש לדון להפך, וי"ל שכיון שתפילין לובשים רק בחול ולא בשבת, אם כן יש לחוש שמתוך זה שהוא ממשמש בתפילין בכל שעה ושעה ואינו מסיח דעתו ממנו, הוא יבוא לחשוב שהיום הוא יום חול ולא שבת, שהמצב הזה של לבישת התפילין שהוא מצב שנוהג בחול ולא בשבת יגרום לאדם לחשוב שהיום יום חול, וממילא גם כאשר תכנס שבת, לא יוריד את התפילין. וז"ל, "וא"ת תינה הכא, אבל לקמן דאמרנן בתפילין שמתוך שממשמש בהן מדכר דכר, היכי אתי שפיר לרבא דאדרבה המשמוש גורם שכחת שבת שהרי רואה את עצמו כענין שהוא עומד בחול".

וכתב ליישב, "י"ל דכיון שהוא חייב למשמש בהן בכל שעה מפני קבלת עול מלכות שמים, זה יגרום לו שיזכור את יום השבת לקדשו". ופירוש דבריו שהאיסור שאין להסיח דעת מהתפילין ומשום כן צריך למשמש בו בכל שעה ושעה, יסודו הוא שאסור להסיח דעת מהתפילין שבו כתוב

המשמוש הזה אינו משמוש כדי לקבל עול מלכות שמים, אלא משמוש כדי לבדוק שהכסף נמצא בכיסו. אם כן אין שום סברא לומר שהמשמוש הזה יגרום לאדם לזכור כשמגיעה שבת, שעתה באה שבת ואסור לצאת עם המעות שבכיסו. משום שרק בתפילין שהמשמוש מביא לידי קבלת עול מלכות שמים או אומרים שהקבלת עול מלכות שמים הזו תגרום לו לזכור את השבת ולא לצאת עם התפילין, אבל בכסף שאין כאן קבלת עול מלכות שמים, הסברא היא להפך שהמשמוש בכיס שיש בו כסף יכול לגרום לאדם שישכח את השבת, ויחשוב שאם מונח לו כסף בכיסו סימן שהיום הוא יום חול ויכול לצאת בזה לרשות הרבים. ועל כן אע"פ שבתפילין הסברא שחייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה ושעה מתירה לאדם לצאת עם תפילין בערב שבת סמוך לחשיכה, בכל זאת במעות הסברא שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה, אינה מתירה לאדם לצאת לרשות הרבים כשמעות מונחים לו בכיסו.

קבלת עול מלכות שמים, והיינו שקדושת התפילין מחייבת שבכל שעה ושעה שאדם לבוש בהם יקבל על עצמו עול מלכות שמים שכתוב בתפילין. וההלכה שצריך למשמש בתפילין גורמת לאדם לזכור את התפילין המונחים עליו, ומתוך כך יקבל על עצמו עול מלכות שמים. ומעתה לפי זה כותב הריטב"א כיון שעיקר המשמוש בתפילין הוא לא סתם כדי לזכור שיש לו תפילין, אלא כדי לקבל עול מלכות שמים, אם כן כשאדם עומד בכל שעה ומקבל עליו עול מלכות שמים מכח התפילין אין חשש שזה יגרום לו לשכחת השבת. אלא אדרבא להפך, קבלת מלכות שמים שמקבל על עצמו מכח התפילין יעזור לו לזכור את יום השבת לקדשו, וממילא מיד כשתגיע השבת יזכור להוריד את התפילין, ולא לצאת בהם לרשות הרבים.

ולפי זה פשוט שסברא זו שייכת רק בתפילין, אבל בכסף כשמונחים לאדם מעות בכיסו ואדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה, הרי

לא תלבש

"לא יהיה כלי גבר על אשה, ולא ילבש גבר שמלת אשה וגו'". (פרק כ"ב פסוק ח').

נכלל שאסור לאיש לגלח את שער הפנים.

*

לא תצא אשה בכלי זיין

בגמרא בנזיר (דף ג"ט א') איתא, "רבי אליעזר בן יעקב אומר, מנין שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה, ת"ל לא יהיה כלי גבר על אשה".

וביאור הדבר דהנה במלחמה הגמרא (קידושין, דף ב' ב') אומרת שדרכו של איש לעשות מלחמה ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה, וממילא חרבות וכלי זיין שהם כלי מלחמה הם כלים שמוחזקים לאיש ולא לאשה. וממילא לכן דורשת הגמרא שאשה שיוצאת בכלי זיין למלחמה עוברת על האיסור של "לא יהיה כלי גבר על אשה", כיון שהם כלים שמוחזקים רק לשימוש של איש, ולא לשימוש של אשה.

והנה רש"י בנזיר מביא את דברי התרגום בשופטים (פרק ה' פסוק כ"ו) שמבאר שמשום כן כאשר יעל הרגה את סיסרא לא הרגה אותו בחרב, אלא כתוב בפסוק שהרגה אותו על ידי יתד האוהל, ולשון הפסוק הוא (פרק ד' פסוק כ"א) "ותקח יעל אשת חבר את יתד האוהל ותשם את המקבת בידה וגו' ותתקע את היתד ברקתו ותצנח בארץ, והוא נרדם ויעף וימות". ומבאר שהסיבה שלא הרגה אותו בחרב הוא משום האיסור "לא יהיה כלי גבר על אשה", שחרב הוא מלבוש של איש ולא רצתה לעבור על האיסור. וז"ל התרגום על המשך הפסוק "תבורך מנשים יעל וגו'", וכתב "טבתא יעל אתת חבר שלמאה דקימת מה דכתיב בספר אורייתא דמשה, לא יהוי תקון זין דגבר על אתתא ולא יתקן גבר בתקוני אתתא, אלהן ידהא לסכתא אושית וימינא לארזפתא דנפחין למתבר רשיעין ואנוסין וכו'".

ובתרגום יונתן כתב, "לא יהיה גוללין דציצית ותפילין דהיגון תקוני גבר על איתא, ולא יספר גבר בי שיחיא וערייתיה ובי אנפוי לאיתחמאה היך נשא וכו'".

מבואר בתרגום יונתן כמה חידושים, ראשית דבר באיסור "לא יהיה כלי גבר על אשה", שמפרש שנכלל בזה איסור לאשה ללבוש ציצית ותפילין, שהם נחשבים בגדר "כלי גבר" וממילא חל על זה האיסור "לא יהיה כלי גבר על אשה".

ודבר זה הוא חידוש דהנה בגמרא בעירובין (דף צ"ו א') מובא על מיכל בת שאול שהיתה מניחה תפילין בכל יום, ואיתא בגמרא "דתניא מיכל בת כושי (בת שאול, רש"י) היתה מנחת תפילין ולא מיחו בה חכמים וכו'". ומבואר בזה בפשיטות שאין בזה איסור של לא יהיה כלי גבר על אשה, שאם דבר זה אסור מעיקר הדין בוודאי שלא היתה עוברת על לאו מפורש בתורה, וכן חכמים היו מוחזין בידה. וכל הנידון בגמרא הוא כלפי מצוות עשה שהזמן גרמא אם מצוות תפילין הוא מצוות עשה שהזמן גרמא או לא, ואם מותר לנשים להוסיף ולקיים מצוות עשה שהזמן גרמא אפילו שאינה מצווה בזה או לא, אבל בעיקר הדבר רואים מהגמרא שאין איסור לאשה ללבוש תפילין.

והתרגום יונתן סובר שיטה אחרת שלא כדברי הגמרא בעירובין, ולשיטתו האיסור של "לא יהיה כלי גבר על אשה" כולל איסור לאשה ללבוש ציצית ותפילין, וממילא מעיקר הדין נאסר על האשה ללבוש תפילין. [א"ה, עיין בתוספות בעירובין (ד"ה מיכל) שמביא שבפסיקתא מובא דעת ר' חזקיה בשם ר' אבהו שחכמים מיחו במיכל בת שאול. ויתכן שהתרגום יונתן סובר כדעת ר' אבהו, וסובר שהסיבה שמיחו בידה חכמים הוא מפני שהיא שזהו אסור מצד "לא יהיה כלי גבר על אשה"].

עוד חידוש כתוב בתרגום יונתן שבאיסור "לא ילבש גבר שמלת אשה",

לא תשים דמים בביתך

"כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך, ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו". (פרק כ"ב פסוק ח').

אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. והיינו שכל הפטור של נשים במצוות שהזמן גרמא נאמר דווקא על מצוות עשה, אבל במצוות לא תעשה לא נאמר הפטור של זמן גרמא, וממילא כיון שבמצוות מעקה, אבידה ושילוח הקן נאמר בזה גם לא תעשה, אם כן אפילו אם המצוות הללו היו זמן גרמא, הנשים היו חייבות בזה מצד הלא תעשה שנאמר במצווה הזו. ומעתה תמוה דברי הברייא שאומרת שהטעם שנשים חייבות במצוות הללו הוא מחמת שהם מצוות עשה שלא הזמן גרמא, הרי במצוות הללו אפילו אם הם היו זמן גרמא גם היו חייבות מצד הלא תעשה שנאמר במצוות הללו. וכתב התוספות ליישב, "ואומר ר"י, דבכולהו משכחת בהו עשה בלא לאו, ובמעקה אין שייך לא תשים דמים אלא בבונה בית מתחילה על מנת שלא לעשות מעקה, אבל אם היה בדעתו לעשות מעקה ולאחר שבנאו נמלך, או שעשה ונפל, אין שם אלא עשה דועשית מעקה ואז נשים פטורות וכו'". ועיין בהמשך דברי התוספות שמבאר גם בשאר המצוות את האופנים שיש בהם עשה ואין בהם ל"ת.

במשנה בקידושין (דף כ"ט א') תנן, "כל מצות עשה שהזמן גרמא, אנשים חייבין ונשים פטורות. וכל מצות עשה שלא הזמן גרמא, אחד האנשים ואחד הנשים חייבין. וכל מצות לא תעשה בין שהזמן גרמא בין שלא הזמן גרמא, אחד האנשים ואחד הנשים חייבין וכו'". ובברייא בגמרא (דף ל"ד א') מובא, "איוזיה מצות עשה שלא הזמן גרמא, מזוזה מעקה אבידה ושילוח הקן". והיינו שבמצוות הללו מזוזה, מעקה, אבידה ושילוח הקן, הסיבה שנשים חייבות בהם הוא מפני שזהו מצוות עשה שלא הזמן גרמא, וכל הפטור של אשה במצוות עשה נאמר דווקא במצוות עשה שהזמן גרמא, ואילו המצוות הללו הם בגדר מצוות עשה שלא הזמן גרמא ומטעם זה הנשים חייבות בזה כאנשים.

והקשה התוספות (ד"ה מעקה), "מעקה אבידה ושילוח הקן, תימה לרבי בכל הני כתיב לאו, במעקה כתיב לא תשים דמים בביתך וכו', ובאבידה נמי כתיב לא תוכל להתעלם, ובשילוח הקן כתיב לא תקח האם על הבנים, וא"כ איך יהיו נשים פטורות אפילו הם זמן גרמא, והא הוה הכתוב

מעקה ולבסוף חזר בו או בית שבנה בו מעקה ונפל אין בו את האיסור לא תעשה, אם כן הוא הדין גם במי שקונה או יורש בית שאין בו מעקה אין עליו את האיסור לא תעשה. שכיון שהאיסור נאמר רק על בונה בית שלא על דעת לקבוע בו מעקה, אם כן מי שלא בנה את הבית, אלא מקבל את הבית כשהוא שלם לאחר בנייתו, אין עליו את האיסור לא תעשה. ונוהג בו רק המצוות עשה של ועשית מעקה, אבל אין בו לא תעשה.

לקח ירש ונתן לו במתנה מנין

ולכאורה תמוה שדברי התוספות הללו נסתרים מדברי הספרי בפרשה, וז"ל הספרי "כי תבנה בית חדש, אין לי אלא בונה, לקח ירש ונתן לו במתנה מנין, תלמוד לומר ולא תשים דמים בביתך מכל מקום". מבואר בספרי שדורש מהפסוק "ולא תשים דמים בביתך" שהוא האיסור לא תעשה, שגם מי שלקח או ירש או ניתן לו בית במתנה גם כן יש עליו איסור לא תעשה. וזהו מפורש שלא כדעת התוספות, שלדעת התוספות באופנים הללו צריך להיות שאין בהם לא תעשה, אלא רק מצוות עשה של "ועשית מעקה", אבל האיסור לא תעשה לא נאמר בו כיון שלא בנה את הבית הזה, אלא קיבלו מן המוכן.

אבל באמת מצינו כמה גירסאות בספרי הזה, שהגירסה הזו שהספרי דורש את ההלכה הזו שיש חיוב עשיית מעקה בקונה בית מהפסוק "ולא תשים דמים בביתך" זוהי גירסת הגר"א. אבל בשאר הגירסאות הפסוק שהספרי דורש שיש בזה חיוב מעקה הוא מפסוק אחר, ולשון הספרי הוא "כי תבנה בית חדש, אין לי אלא בונה, לקח ירש ונתן לו במתנה מנין, תלמוד לומר בית מכל מקום". והיינו שלא דורש את זה מהפסוק של הלא תעשה, אלא ממה שכתוב בפסוק "כי תבנה בית חדש", ודורש מהמילה "בית" שנכלל בזה כל האופנים שיש לאדם בית.

ומעתה י"ל בדעת התוספות שגרס בספרי כגירסה הזו, וסובר שכל מה שלומדים מהפסוק "בית מכל מקום" שיש חיוב מעקה בקונה בית, נאמר דווקא כלפי המצוות עשה של "ועשית מעקה", אבל כלפי הלא תעשה אין שום ראיה מהספרי שיש בזה לא תעשה, אלא בזה אין איסור לא תעשה, ובאמת אין בזה איסור לא תעשה.

ובדעת הגר"א שגורס בספרי שהלימוד הוא מהלא תעשה של "ולא תשים דמים בביתך", מוכרח לומר שסובר שלא כדעת התוספות, אלא כדעת הראשונים החולקים שהאיסור לא תעשה נאמר בכל בית שאין בו מעקה, ולא דווקא על בונה בית. ולכן גם קונה או יורש או מקבל בית במתנה, יש בו את האיסור לא תעשה שמחייבו לבנות בו מעקה.

מבואר בתוספות דבר חידוש שבמצוות מעקה אע"פ שנאמר בהם עשה ולא תעשה, מכל מקום גדרי העשה שונים מגדרי הלא תעשה, ולכן ישנם מקומות שהמצוות עשה של "ועשית מעקה לגגך" נוהג בהם, ואילו הלא תעשה של "לא תשים דמים בביתך" אינו נוהג בהם. ומבאר התוספות שהלא תעשה נאמר דווקא באופן שמלכתחילה בעת שבונה את הבית אין בדעתו לעשות בו מעקה, אבל מי שבנה בית ובעת הבניה היה בדעתו לעשות בו מעקה, אלא שלבסוף לאחר גמר בנית הבית חזר בו ואינו רוצה לקבוע בבית מעקה, אין בזה את הלא תעשה. וממילא אפילו שעתה עומד הבית ללא מעקה, אינו עובר בזה על לא תעשה. וכן מי שבנה מעקה בבית והמעקה נפל, ועתה אינו רוצה לשוב ולבנות בו מעקה, אינו עובר על לא תעשה. ויסוד הדבר שכל איסור לא תעשה של "לא תשים דמים בביתך", נאמר אך ורק על שעת בנית הבית, שאסור לבנות בית בלא מעקה. אבל בעצם הדבר שקיים בית ללא מעקה, אין בזה איסור לא תעשה, אם בעת הבניה היה בדעתו לקבוע בו מעקה.

אבל כל זה דווקא ביחס לאיסור לא תעשה, אבל המצוות עשה של "ועשית מעקה לגגך", בזה המצווה היא בכל בית ובית שאין בו מעקה שיש מצווה לקבוע בו מעקה. ואין המצווה הזו שייכת דווקא לעת בניית הבית, אלא אפילו אם בשעת בניית הבית בנה בו מעקה, אלא שלבסוף נפל, חוזרת עליו המצווה עשה של "ועשית מעקה". ועצם המציאות שקיים בית ללא מעקה, זה מחיל מצוות עשה של בנית מעקה. ולא משנה לנו מדוע אין בו מעקה, אלא כיון שלמעשה אין בו מעקה הרי חל עליו המצוות עשה.

ומעתה מיישב התוספות שבאופן כזה שבנה בית על דעת לעשות בו מעקה ולבסוף חזר בו, או בית שהיה בו מעקה ונפל המעקה, בזה יש בו מצוות עשה ואין בו איסור לא תעשה, וממילא אם נשים פטורות ממצוות עשה היה צריך להיות שבאופנים הללו יהיו פטורות ממעקה, שכאן אי אפשר לחייבם מצד הלא תעשה שהרי למעשה אין בזה לא תעשה. וכל החיוב הוא רק מצד מצוות עשה, ונשים פטורות ממצוות עשה. ובה אומרת הברייתא שכיון שזוהי מצוות עשה שלא הזמן גרמא נשים חייבות, שכל טעם החיוב בציורים הללו הוא רק מכח דין זה שנשים חייבות במצוות עשה שלא הזמן גרמא, שאילו היו פטורות מכל מצוות עשה היה צריך להיות שגם באופנים הללו יהיו פטורות ממצוות מעקה.

קנה או ירש בית

הנה לפי דברי התוספות, שאיסור לא תעשה של "לא תשים דמים בביתך" שנאמר כלפי חיוב בניית מעקה נאמר דווקא במי שבונה בית ומלכתחילה אין בדעתו לקבוע בו מעקה, אבל אם בדעתו לקבוע בו

ביומו תתן שכרו

דמי שדכנות
כאשר אחד מבניו של הגר"צ התארס בשעט"מ, קבעו מיד שהווארט ביחד עם התנאים יהיו בשעות הצהריים. מטבע הדברים התארכה השמחה, וכאשר ראה הגר"צ שמתקרבת השקיעה שאל "היכן השדכן?", והשיבו לו שעדיין לא הגיע והוא אמור להגיע בדקות הקרובות.
כאשר עבר עוד זמן ניכר והגיעו קרובי משפחה וידידים נוספים לשמחה, שאל הגר"צ "האם השדכן הגיע כבר?". וכך כל כמה דקות בעת שבאו ציבור חדש התעניין שוב, האם השדכן כבר בא, והיה ניכר שחשוב לו מאוד לפגוש.
וכאשר השדכן הגיע ניגש מיד אל הגר"צ, והגר"צ לפני הכל נתן לו מיד את שכרו, דמי השדכנות, כדי להספיק לפרוע לו לפני השקיעה ולקיים את המצווה בזמנה.

500 לירות

יש להוסיף בענין "שדכנות גאלט - דמי שדכנות", מה שמספר אחד השדכנים של אחד מבניו של הגר"צ, שכאשר הגר"צ רצה לתת לו את דמי השדכנות, סירב לקחת.

אמר לו הגר"צ, בוא ואספר לך מעשה, מרן החזון איש זצ"ל היה השדכן של גסי הגאון הגדול רבי פנחס שרייבר זצ"ל, לאחר השידוך שלח החזון איש שליח אל המחזות - הגה"צ רבי חיים אברהם יצחק רוטשטיין זצ"ל שיאמר לו בשמו, "מגיע לי שדכנות גאלט 500 לירות" (שזה היה הסכום המקובל בימים ההם עבור דמי שדכנות).

והוסיף החזון איש, "למה אני מבקש ממך את הכסף, מפני שזה מועיל לצינורות של הזוג". אמר הגר"צ לאותו שדכן, החזון איש לא היה צריך לעצמו את אותם 500 לירות, זה לא היה חסר לו, ובכל זאת שלח לבקש דמי שדכנות כיון שזה מועיל להשפיע טובה וברכה בעבור החתן והכלה, וכדי להיטיב להם שלח לבקש את דמי השדכנות. ממילא - אמר הגר"צ - לכן אני מבקש ממך מאוד שתקח את הכסף.

"ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואילו הוא נושא את נפשו, ולא יקרא עליו אל ה' והיה בך חטא". (פרק כ"ד פסוק ט"ו).

הנה ההלכה הזו של "ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש", נאמרה על כל פועל שגמר את עבודתו ביום לפני שקיעת החמה, שהמצווה היא "ביומו תתן שכרו" שצריך לפרוע לו את התשלום על העבודה ביומו" באותו יום קודם שקיעת החמה, ואם עבר ודחה את התשלום לאחר ביאת השמש עבר על הלאו של "ולא תבוא עליו השמש". ועיין בספר "אהבת חסד" (פרק ט'), שביאר בהרחבה את כל פרטי הדינים בזה.

בכל כוחו

בעת שהגר"צ פלמן זצ"ל עבר דירה ל"רמת אלחנן", הזמינו לביתו נגר כדי שיתקין את הארונות ויעשה עוד כמה עבודות נגרות. הנגר הגיע בבוקר ועבד במשך כל היום בבית בעבודות הנצרכות, לקראת סוף היום סיים הנגר את פעולתו, והגר"צ היה אמור לחזור בתוך כמה דקות כדי לתת לו את שכרו. אבל הנגר מיהר מאוד וכיון שהיה גר בקרבת מקום החליט ללכת מיד לביתו, ולשוב מאוחר יותר כדי לקבל את הכסף.

בנתיים חזר הגר"צ לביתו, וכשראה שהנגר הקדים וסיים את כל עבודתו קודם לזמן המצופה והלך בלא לקבל את שכרו, נבחל מאוד מה יהיה על המצווה של "ביומו תתן שכרו", הרי בעוד דקות ספורות כבר שוקעת השמש והוא לא קיבל את שכרו. ומיד בלא להתמהמה בירר את כתובתו המדויקת של הנגר, ורץ בכל כוחו לביתו כדי להספיק לשלם לו לפני השקיעה.

סיפר הנגר, שממש כ-2 דקות לפני השקיעה דפק הגר"צ בביתו, כשניכר עליו המאמץ הגדול של הריצה, וכשראהו כך חשב שבטח קרה איזה דבר לארונות וצריך בדחיפות לחזור כדי לתקנם, ומיד שאל "מדוע הרב רץ כל כך מהר, האם קרה משהו?".

אמר לו הגר"צ, "לא קרה כלום, רק רציתי להספיק לשלם לך לפני השקיעה". ומיהר לשלם לו את שכרו קודם שתשקע השמש.

שיחת חיזוק מפי הגאון הצדיק רבי יעקב גלינסקי זצ"ל

נקדים את דברי החפץ חיים מה שדיבר בפני שלש מאות תלמידים בישיבת ראדין במשך שלש דקות בלבד וכך אמר שבפולין לא גדלו אתרוגים והיו מביאים אותם מהארצות רחוקות, רבים מן האתרוגים נפסלו עד שמתוך אלף חמש מאות אתרוגים נמצא אחד מהודו, ומכיון שכך הסוחרים מכרו אתרוג בהון רב ומחיר האתרוג היה יכול להגיע לכחמש מאות דולר של ימינו, ומכיון שכך היה הרב המקומי קונה את האתרוג והשאר כולם היו לוקחים ממנו את האתרוג, וביום הראשון היו קונים הקהל מהרב את האתרוג במתנה על מנת להחזיר מכיון שהמצווה מדאורייתא הוא רק ביום הראשון כפי שכתוב בתורה ולקחתכם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכו' וא"כ רואים שמצוה אחת שווה חמש מאות דולר הבא נחשוב הרי ידוע בחז"ל שכל מילה בתורה מקיימים מצות עשה של תלמוד תורה ובכל דקה אפשר לומר מאה עשרים מילים נכפיל אותו בשעה כמה אלפים של מצוות אפשר לקיים ע"י לימוד תורה ואם אתם זכיתם ללמוד שלשה סדרים איזה זכות גדולה ובודאי זה צריך לחזק אותנו לא לדבר באמצע הסדר, והסיפור ממשיך שלאחר הדרשה ניגש בחור מבוגר לחפץ חיים ושאלו מדוע הרב חוזר שוב ושוב על אותו דרשה כבר שמענו זאת בשנה שעברה ענה לו החפץ חיים שנה שעברה קבלתי חתן תורה בשמחת תורה ושנה לפני כן גם קבלתי חתן תורה מדוע עוד פעם וכי התגרשתי באמצע השנה מן התורה אלא התשובה שבשנה שעברה הייתי אדם אחר שלמדתי תורה והייתי שווה שבע מאות מיליארד דולר ועכשיו אני אדם אחר ששווה מאה עשרים וחמש מיליארד דולר וא"כ ה"ה בדרשה של שנה שעברה אין לה ערך לעומת השנה הזאת השנה הינכם שומעים מאדם ששווה יותר וממילא השפעה של דברי יותר חזקים.

שלמה המלך אומר בקהלת שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל ובגמ' סנהדרין דף כ' מובא שקר החן זה דורו של משה ויהושע והבל היופי זה דורו של חזקיה יראת ה' היא תתהלל זה דורו של רבי יהודה ברבי אילעאי שהיו ששה מתכסין בטלית אחד, הבא ונסביר דברי הגמ'.

דורו של משה זה שקר החן, תעשו חשבון נמצאים במדבר חם אין איפה ללכת, יש מים בזכות מרים, ואכלו מן, ראש הישיבה זה משה רבינו שהיה בשמים ארבעים יום וזהו חן אבל שקר החן מדוע התשובה משום שהקב"ה רוצה מהאדם שיתן משהו, מה אתה האדם הפשוט והמסכן נותן הרי הכל מגיע בחינם. דורו של חזקיה זה הבל היופי בזמן שהכריזו מלחמה עליו, לא עשה גיוס אלא נעץ חרב בבית המדרש, העמיד טנק ואמר כל מי שלא ילמד תורה ידקר בחרב ושאלתי את מרן הסטייפלר מדוע עשה כן בבית המדרש היה צריך לעשות כן בכיכר דיזנגוף בתל אביב שם לא לומדים מיד ענה לי מרן הסטייפלר שהיצר הרע מגיע במסירות נפש דוקא לבית המדרש כי זה לעומת זה עשה אלוקים. דורו של רבי יהודה ברבי אילעאי זה אשה יראת ה' היא תתהלל שהיו ששה מתכסין בטלית אחד והיו לומדים תורה מתוך הדחק, רוצים מהאדם שהוא יתן וכפי שמרן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל מסביר איך יתכנסו ששה בטלית אחד היתכן, ותיירץ שכל אחד אמר שהוא אינו צריך להתכנסות כי חם לו וכך הטלית כלל לא היתה כלל בשימוש וזהו היסוד שהקב"ה רוצה מהאדם שיתן משלו.

מה אדם מרויח בזה שהוא בן תורה ובחז"ל מובא יותר שאדם צריך ללמוד במקום של רבים ואמשיל לכם משל על עצמי כשאבוא לשמים מתי שהקב"ה יחליט, ויגידו הבית דין תביאו את התיק של יענקלה ואז מביאים ורואים שאני קצת לא בסדר הלכת ברחוב וראית דבר שלא צריך לראות וחז"ל אומרים ברוך אתה בבואך ברוך אתה בצאתך כשם שבאת בלי חטא כך תחזיר בלא חטא ואז אני אומר הרי נוח לאדם שלא נברא ואינני רציתי לבוא לעולם וא"כ אני שומר או שומר חינם או שומר שכר אבל עכ"פ על אונס אני פטור ואם הייתי עוצם את עיניי הייתי עלול להידרס תחת גלגלי האוטובוס וע"ז עונים לי הינך שואל וכפי שדוד המלך אומר בתהילים אינני רוצה להיות מלך אחת שאלתי מאת ה' ואחת מרמז על הנשמה בחלק הגבוה שלה כפי שיש נפש רוח נשמה יחידה וא"כ אומר דוד אחת שאלתי הריני שואל על ה"אחת" שהרי כולנו יודעים שהקב"ה הראה לאדם הראשון את כל הדורות והוא רואה שיש ילד בן ישי שתכף שנולד ימות אז אדם הראשון מבקש מה' שיקח ממנו שבעים שנה ויתן לדוד ובאמת אדם הראשון היה צריך לחיות אלף שנה וחי בפועל רק תשע מאות שלושים שנה ולכן אומר דוד שהוא שואל שקיבל מאדם הראשון וחייב באונסין א"כ מה עושים איך ניתן להיפטר מן החיובים של שואל ע"ז מבקש דוד המלך "שבתי בבית ה' כל ימי חיי" אני רוצה להיות אברך כולל שהרי יש דין בעליו עמו פטור בכולל הקב"ה בעל הבית א"כ נמצא שכולל זה ענין של הצלה וזהו הענין של מקום תורה והוא רווח גדול

בפרשת כי תצא כתוב כי תצא למלמה על אויבך וכו' וראית בשביו אשת יפת תואר וכו' ולקחת לך ומובא בחז"ל שמי שהיו לו עבירות לא יצא למלחמה א"כ מדברים ביחיד נקי מעבירות ועליו נאמר ונתנו ה' אלקיך בידך בן ישיבה יחיד קיבל ניצחון אף שלא החזיק סכין מעולם ובכל זאת כתוב ושבית שביו וראית בשביה אשת יפת תואר נשאלת השאלה היתכן שנכשל בדבר חמור כל כך וקשה יותר שהנה מצינו בחז"ל שאמרו להקב"ה למה אתה מתיר לו את היפת תואר ענה הקב"ה אם אני לא אתיר לו בהיתר יעשה באיסור וכאן נשאלת השאלה ונסביר דרך משל כאן בבית שמש יהודי הגיע לרב והזמינו לסדר קידושין ושאלו הרב מי הכלה המיועדת ענה לו הגרושה פלונית נזעק הרב הרי אתה כהן איך אתה נושא אשה גרושה ענה לו אם אתה לא תסדר קידושין אמצא מישהו אחר האם הרב יבוא לחתונה וודאי שלא א"כ מה הפשט בזה שאם לא נתיר לו את האשה הזו יעבור על איסור איזה היתר זה, התשובה

בזה שהרי חז"ל אומרים מי שנמצא במקום של עבירה הוי רץ למצוה אל תישאר כאן אתה עלול להיתקלקל אבל הבחור הזה נעשה יחיד אבל אסור לו לצאת מן המלחמה וא"כ כאשר יש את ה'כי תצא' כשיוצאים מכותלי בית המדרש אז א"א לדון את האדם אף בדברים גרועים שכאלה וכיון שיצא בציווי אלוקי ואסור לו לחזור הותר לו להינשא לאשת יפת תואר.

חז"ל אומרים עשרים וארבע תלמידי רבי עקיבא מתו מפסח ועד העצרת שלא נהגו כבוד זה בזה נשאלת השאלה וכי בשביל זה הורגים התשובה שמה שלא נהגו כבוד שחשב האחד שהוא יותר טוב מחבירו והוא לא צריך את חבירו א"כ הוא יחיד, יחיד מקומו בשמים.

אחרי החורבן חז"ל מספרים שבאו כל חכמי ישראל ביבנה וכולם פסקו עתידה תורה שתשתכח תורה מישראל ואחרי החורבן באמת הלכו מיליונים אבל עמד רשב"י ואמר ח"ו שכבר נשבע הקב"ה שלא תשכח מפי זרעו היוצא מכאן שמי שלומד תורה דואג שמתקיים השבועה של הקב"ה וא"כ בן תורה נעשה שותף להקב"ה וזה הפשט ברבי עקיבא שאמר אשריכם ישראל מדוע לא אמר אשרינו ישראל התשובה כי רבי עקיבא הוריו לא עמדו על הר סיני ורק כל יהודי שעמד על הר סיני יתחתן עם הקב"ה ועליו נאמר כי לא תשכח מפי זרעו, ונראה שעל חתן אנו מברכים שהשמחה במעונו אבל יש חוק הגנת הדייר שא"א להוציאו אחר שבעת הימים ומהו הגנת הדייר התשובה זהו ישיבה בכולל שבזה ממשיך את השמחה במעונו.

אספר לכם סיפור. מרן הגאון ר' ברוך בער ראש ישיבת קמניץ היה לומד סדר מועד עם התלמידים שהיו נשאים בבין הזמנים בישיבה כשהגיעו למסכת סוכה דף כ"ח שם מובא בגמ' ת"ר שמונים תלמידים היו להלל הזקן שלושים מהן ראויים שתשרה עליהן שכנה כמשה רבינו ושלושים מהן ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון עשרים בינונים גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי, אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא משנה וכול"י דבר גדול ודבר קטן דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הויות דאביי ורבא, אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל שבשעה שהיה יושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח מיד היה נשרף עכ"ל

הקשה מרן ר' ברוך בער זצ"ל שמופיע בגמ' שהקטן שבבינוני זה שידע דבר גדול והוא מעשה מרכבה וידע דבר קטן והוא הויות דאביי ורבא ושאל מה הפרוש האם הויות דאביי ורבא זהו דבר קטן, ענה מרן ר' ברוך בער זצ"ל ואני אסביר זאת בדרך משל אברך נסע לים ורואה ילד קטן עומד להיטבע בים הלך והצילו, למחרת היה אדם מגבעתיים שבא לקנות בשמיטה בבני ברק והמוכר לא נותן לו הסחורה כי רוצה לשלם בציק משום שרוצה שישלם לו במזומן, הלך ומצא אדם שישכים לפרוט לו את הציק אף שלא ברור שהציק טוב באו ונשאל שאלה מהו דבר גדול ומהו דבר קטן התשובה היא דבר קטן זה ההצלה וכי היה לך ברירה לא להציל הרי התורה מחייבת אולם לפרוט את הציק אפשר לומר אולי משהו אחר יכול לפרוט וא"כ זהו דבר גדול הנמשל מעשה מרכבה זה דבר גדול כי לא כל אחד יכול ללמוד אבל ללמוד תורה הויות דאביי ורבא וכי יש לך ברירה לא ללמוד הרי כולנו מחויבים בזה וכמו שיש תרופה שצריך לקחת בשביל לחיות אף שזה מר ולכן זה נחשב דבר קטן זהו היה הראשי ישיבות של פעם וכך הבין בפשטות מרן ר' ברוך בער זצ"ל

[אספר סיפור. הרב שלום שבדרון היה דורש בליל שבת בירושלים והיה פעם בלילות החורף בשעה מאוחרת שהקהל נרדם התחיל הגר"ש לומר נתחיל עתה בסיפור מיד שמע שמישהו מעיר את חבירו יוסל יוסל זה לא דרשה זה סיפור]

נסיים בבאור דברי חז"ל שלעתיד לבוא הקב"ה ישחט את היצר הרע וצדיקים ידמה להם כהר רשעים ידמה להם כחוט השערה מדוע כל אחד רואה בצורה אחרת יש בזה שני אופנים לבאר האופן האחד שהגוף ונשמה צריכים להיות שווים שזהו כל ענין הבחירה שיש לאדם ובלי זה אין בחירה לאדם, שהרי ודאי ימשך לטוב א"כ כאשר אדם עושה מצוה הנשמה שוקלת יותר, מיד הקב"ה מעלה את הגוף דהיינו היצר הרע ממילא הצדיק שעשה הרבה מצוות היצר הרע שלו גדול, אולם הרשע שלא עשה מצוות היצר הרע נשאר כפי שהוא הגיע לעולם, ממילא לרשעים נראה כחוט השערה, האופן השני שדרכו של יצר הרע כחוט השערה להגיד לאדם הינך לומד כ"כ הרבה, חצי שעה פחות לא יזיק לך וכך הוא מצליח עוד ועוד עד שמוציאו מן התורה לגמרי, וזהו הבאור צדיקים נדמה להם כהר שהם מסתכלים לעומק מה רוצה היצר הרע אולם הרשעים נדמה להם כחוט השערה שהם מסתכלים שרוצה כביכול היצר הרע לבטלם רגע אחד בלבד, וזהו הגמ' בנדרים שמספרת שהיה אחד שלא אכל מקרבן נזיר חוץ מפעם אחת שסיפר שאכל והוא שראיתי בחור שהיה לו שערות יפות והקריב קרבן באתי איליו ואמרתי לו איך אתה מוריד את השיער היפה שלך אמר לי הלכתי להשקות את הצאן וירדתי לבאר ופחז עלי יצרי וביקש לטורדני מן העולם מיד אמרתי לו במה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך, וזה הקרבן שכן אכלתי שזהו קרבן של אדם שרואה את המטרה הסופית של היצר הרע וכבר בתחילה הבין וע"כ בא להביא קרבן ולגלח את שעריו אף שהיה לו ניסיון גדול בזה. הקב"ה יעזור לנו שנזכה לשמוע שופרו של משיח במהרה וימינו אמן.

(נמסר בבית המוסר רמת בית שמש כשנה לפני פטירתו)

יחי ראובן

מתוך הספר "יחי ראובן" מאוצרותיו של הגאון הצדיק רבי ראובן קרלנשטיין זצ"ל

אני ראיתי וישבתי על קברו

כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה אֵינֶנּוּ שְׁמֵעַ בְּקוֹל זָבִיב וּבְקוֹל אִמּוֹ...
וְרִגְמָהוּ כָּל אֲנָשִׁי עִירוֹ בְּאֶבְנִים וּמֵת... וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיָרֵאוּ (כא, יח-כא)

יש להבין: הגמרא (סנהדרין ע"א) לומדת מהפסוק "איננו שמע בקול זבבי ובקול אמו..." להיות בן סורר ומורה, צריך שקולם של האבא והאימא יהיה שווה, וכיון שהדבר לא יתכן, מגיעה הגמרא למסקנה כי "בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב - דרוש וקבל שכר".

ולכאורה קשה, הרי גם לו יחיה גבר שגין אלפיו, לא יספיק לדרוש את התורה שהיא "אֶרְכָּה מֵאֲרָץ מִדָּה וְרִחְבָּה מִנִּי יָם". מה צורך יש, אפוא, בעוד פרשה, שלא הייתה ולא עתידה להיות, כדי לדרוש ולקבל שכר?

עוד יש להבין: הגמרא (ס) ממשיכה "אמר רבי יונתן אני ראיתי, וישבתי על קברו". נמצא, שיש כאן עדות נאמנה, של עד אחד נאמן, שראה במעניו קבר של בן סורר ומורה. כיצד אפשר, אפוא, לומר "לא היה"?

זאת ועוד: כיצד רבי יונתן ישב על קברו, והרי לפי המבואר בשולחן ערוך (י"ד הלכות אבלות סימן שס"ד ס"א) אסור לשבת על קבר? אמנם אפשר לומר שרבי יונתן לא התכוון לומר שהוא ישב ממש על הקבר, אלא בסמוך לו, ומכל מקום צריך להבין מה כוונתו באומרו "ישבתי על קברו", למאי נפקא מינה אם הוא ישב, עמד או שכב? העיקר שראה קבר של בן סורר ומורה!

הגמרא ממשיכה: "עיר הנידחת לא היתה ולא עתידה להיות, ולמה נכתבה - דרוש וקבל שכר". הסעם לכך הוא משום שבעיר הנידחת נאמר (דברים י"ז) "וְאֵת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תוֹךְ יַחְבָּהּ וְשִׂרְפָתָהּ בָּאֵשׁ" ותנאי זה אינו יכול להתקיים, שהרי אין עיר שאין בה מזוזה, ואסור לְשִׂרְפָהּ. ושוב, גם כאן, אומר רבי יונתן: "אני ראיתי, וישבתי על תִּלָּה".

ולכאורה דבר פלא הוא איך "יצא" שבדייק רבי יונתן שראה את קברו של הבן סורר ומורה, הוא זה שראה את תִּלָּה של עיר הנידחת?

שיטת העבודה של היצר הרע

כדי לבאר את העניין נקדים הקדמה. שנינו במשנה (סנהדרין ע"א ע"א): "בן סורר ומורה נדון על שם סופו, ימות זכאי ואל ימות חייב". ובגמרא (שם ע"ב ע"א): "הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלססם את הבריות. אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב".

התבוננות בפרשת בן סורר ומורה מביאה את האדם להכיר את דרכו של יצר הרע, את שיטת העבודה שלו:

הוא מתחיל עם מנה קטנה של בשר, עם כוסית קטנה של יין. "מה זה בסך הכל", הוא טוען - משכנע!

אבל זה ממשיך ומתקדם... לתרשימר בשר, לחצי לוג יין איטלקי. והסוף? - עומד בפרשת דרכים ומלססם את הבריות!

אם לא עוצרים אותו בהתחלה, בכוסית הקטנה - הסוף הוא: שודד הרוצח אנשים ברחובות!

התורה מדגישה: "וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיָרֵאוּ" - כל אחד ואחד, לא רק הבנים, צריכים ללמוד מפרשת בן סורר ומורה את דרכי הפעולה של יצר הרע, כדי ללמוד ולדעת כיצד להילחם בו. היצר הרע מתחיל עם "דברים של מה בכך", אך אם אדם לא עֲרֵנִי, ולא נלחם בו מיד - התוצאות תהיינה נוראות!

מעתה, אומר המהר"ל, כך הוא ביאורם של דברים:

בן סורר לא היה ולא נברא. רבי יונתן לא חולק על זה. "אני ראיתי וישבתי על קברו" פירושו, שלמדתי והתבוננתי בפרשת בן סורר, וראיתי בְּשִׁקְלִי את כוחו של היצר הרע ואת דרכי פעולתו. "אני ראיתי" - אינה ראייה פיזית, רבי יונתן לא ראה בפועל את קברו. הִרְאִיָּה עליה הוא מְדַבֵּר היא ראייה שכלית.

גם "ישבתי על קברו" אין הכוונה לישיבה פיזית, שהרי באמת אין כל נפקא מינה אם הוא ישב או עמד ליד הקבר. "ישבתי על קברו" הכוונה ליישוב הדעת.

נתיישבתי לעיני, להתבונן ולראות: הנה בן זה יוצא להיחרג. מדוע? וכי מפני שאכל תרשימר בשר ושתה חצי לוג יין האטלקי, אביו ואמו מוציאים אותו לסקילה?

אלא הגיעה תורה לסוף דעתו: זה מתחיל מבשר ויין. כי כך יצר הרע מתחיל. ואם לא עוצרים אותו שם - זה ממשיך ומתגלגל במהירות במדרון התלול, "סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא, ועומד בפרשת דרכים ומלססם את הבריות".

ללמדנו, שאם נותנים ליצר הרע 'אצבע' - סופו שִׁיקַח את 'כל היד', דרוש דבר זה - וְקָבַל שְׁכָר!

בן סורר כענין אבשלום

במהלך דומה נוקט גם רבינו בחיי בביאורו על פרשת בן סורר ומורה, שם הוא כותב:

"ושמא הא דרבי יונתן, 'אני ראיתי וישבתי על קברו' - לא היה בן סורר ומורה גמור, אלא כענין אבשלום, אבל לא היה בן סורר ומורה גמור כדין תורה שנגמר לסקילה".

בדרשות ה"חתם סופר" הרחיב לבאר את דברי רבינו בחיי, שבאמת גם לפי רבי יונתן, בן סורר ומורה גמור, שבית דין הוציאו להריגה - לא היה ולא נברא. רבי יונתן ישב על קברו של אבשלום, ודרש דרשה:

ישנם הרבה הדיוטות המרגנים ומערערים על משפטי ה' באומרים: מה עשה הַקָּלָם הזה? למה יומת? מי באמת יכול לרדת לסוף דעתו, ולדעת שסופו לעמוד על פרשת דרכים וללססם את הבריות? אולי אדרבה, הוא ייטיב דרכיו! אבל כאשר רואים המון העם את אשר אירע לאבשלום, שיצא לתרבות רעה, ביקש להרוג את דוד אביו, עשה כמה מחלוקות בישראל ונהרגו על ידו אלפים ורבות מישראל - מה הבריות אומרים? טוב היה אלו היו הורגים אותו בקטנותו, ולא היה מגיע להיכן שהגיע! ורואים כל העם אמיתות תורתנו הקדושה, שירדה לסוף דעתם של בנים לא אמוץ במ.

כשרבי יונתן אמר "אני ישבתי על קברו" כוונתו הייתה שהוא ישב על קברו של זה שראוי היה למות זכאי, ובגלל שלא הרגו אותו, הוא מת חייב!

מתוך ישיבה על קברו של אבשלום, קורא לנו רבי יונתן לדרוש, ולקבל שכה, מה עולה בסופו של מי שראוי להיות בן סורר, ומשום מה בית דין לא הורגים אותו בתחילת דרכו, שסופו מר ונמהר!

ישבתי על תִּלָּה של עיר הנידחת

ה'חתם סופר' ממשיך ומבאר את אותו מהלך גם לגבי עיר הנידחת: כוונת רבי יונתן באומרו "אני ראיתי וישבתי על תִּלָּה", היתה, שהוא ישב על תִּלָּה של שומרון, וְאֵלּוּ היו דנים אותה כעיר הנידחת, בתחילת התדרדרותה - לא היו עשרת השבטים גולים מארצם, ולא הייתה נהפכת לתל עולם, בעוד כל סביבותיה מטעי כרמים!

אך מאחר ולא דנו אותה כעיר הנידחת, ולא עצרו את התדרדרותה מבעוד מועד, היא המשיכה להתדרדר, עד לחורבנה המוחלט.

אותו רבי יונתן "התיישב" על קברו של בן סורר ועל תִּלָּה של עיר הנידחת ודרש את אותו מוסר השכל העולה מתוך התבוננות בשתי פרשיות אלו: דרכו של יצר הרע להתחיל מדברים קטנים, ואש אש הוא נועץ את שלפיו עוד ועוד, עד לסוף המה.

תקן עצמך ותשפיע על כל ישראל!

וּבִעֲרַת הָרָע מִקִּרְבְּךָ וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיָרֵאוּ (כא, כא)

רבי אברהם אחי הגר"א, בספרו "מעלות התורה" כותב, כי יהודי הרוצה לעשות מעשה איסור, כגון לדבר לשון הרע, והוא מתגבר ונמנע מלדבר - מקיים בכך מצות עשה של "ובערת הרע מקרבך".

כן, בכל עת שכובש את יצרו הרע - מקיים מצוה זו.

הוא מעמיק ומביא על כך א' געוואלדיגע רמז בפסוק: "ובערת הרע מקרבך - וכל ישראל ישמעו ויראו", ונקדים.

ה"חפץ חיים" זצ"ל סיפר על עצמו: בהיותי בחור צעיר, אש הקודש בערה בקרבי. לבי אמר לי: מה אתה יושן, הרי צריך להציל את כל העולם - שכולם יחזרו בתשובה ויהיו יהודים טובים!

אבל בשלב מסוים התבוננתי במציאות וחשבתי - וכי יכול אני להציל את כל העולם? הרהרתי והגעתי למסקנה שאכן את כל העולם אינני יכול. כיון שכך - החלטתי - לכל הפחות את אנשי המדינה בה אני חי אציל.

אבל המדינה גדולה מאד, ואחר כמה ימים הגעתי למסקנה כי הדבר אינו מעשי ולכל הפחות אציל את אנשי המחוז של עירי ראדין.

שוב התבוננתי ושאלתי את עצמי - וכי אפשרי הדבר להצליח בשטחים כל כך נרחבים, עיירות ומחוזות?!

טוב - נכנעתי - אם זה לא יצליח, לכל הפחות אחזיר בתשובה את אנשי העיירה בה אני מתגורר - ראדין.

פעלתי רבות להגיע למטרה הזו, שכל אנשי עירי ייהיו טובים ומפולגים, ללא חטא, אבל לא צלחה דרכי.

טוב - אמרתי לעצמי - ישראל מאיר! כנראה שתפקידך להציל את עצמך ולתקן את ישראל מאיר.

באותה שעה החלטתי להניח לכל האנשים מסביב ולהשקיע את מיטב הכוחות כדי לתקן את עצמי - להיות נקי ושלם ולעלות במעלות.

ומה היה בסוף? כולם יודעים. רבי ישראל מאיר זצ"ל, הכהן הגדול מראדין, הציל את עצמו והציל גם את כל העולם כולו.

מה הוא לא עשה! באלו תחומים הוא לא נגע בספריו - באנשי הצבא, בכלל ישראל, בכל מקום. ה"חפץ חיים" זצ"ל, בספרים שחיבה, הציל את כלל ישראל והגביה את הדור כולו.

זהו שנרמז כאן בפסוק: "ובערת הרע מקרבך" - אם תתקן את עצמך, מכאן ומה ועל דרך זו - תשפיע על כולם, ומחמת כך - "וכל ישראל ישמעו ויראו".

ה' הפך את הסדר - ברכה לפני קללה

וְלֹא אָבָה ה' אֱלֹקֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בְּלַעַם וַיִּהְיֶה ה' אֱלֹקֶיךָ קֹדֶשׁ אֶת הַקִּלְלָה לְבִרְכָּהּ כִּי אָהָבָה ה' אֱלֹקֶיךָ (בב, י).

בברכות יצחק ליעקב נאמר (בראשית כג, טו) "ואורריך ארור ומברכך ברוך", אומר שם רש"י: "ובלעם הוא אומר 'מברכך ברוך ואורריך ארור'. מדוע? מפרש רש"י: "הצדיקים תחילתם יסורים וסופן שלווה, ואורריהם ומצערריהם קודמים למברכיהם, לפיכך יצחק הקדים קללת אוררים לברכת מברכים. והרשעים תחלתן שלווה וסופן יסורים, לפיכך בלעם הקדים ברכה לקללה".

שואלים המפרשים: הרי בלעם לא אמר את דבריו מעצמו, אלא ה' שם את המילים בפיו, אם כן למה ה' שם בפיו לומר קודם 'מברכך ברוך' ורק אחר כך 'ואורריך ארור'?

אומר האדמו"ר רבי יואליש מסאטמר זצ"ל: מובא במדרש (בראשית רבה ס, יג): "מפני מה לא נפקדה רבקה עד שנתפלל עליה יצחק? שלא יהיו עובדי כוכבים אומרים תפילתנו עשתה פירות" - "תפילתנו" היינו הברכה שבירך אותה לבן הארמי "אחותנו את היי לאלפי רבבה", ואימתי היא נפקדה? רק לאחר שהתפלל עליה יצחק - "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו", שאז הוכח כי תפילתן של צדיקים עושה פירות.

לפי זה אפשר לפרש, שהקב"ה שם בפיו של בלעם לומר "מברכך ברוך ואורריך ארור", שהרשעים תחילתן שלווה וסופן פורענות, שלא יאמרו שבגלל הברכה שלו - נושעו.

וזהו שנאמר "ויהפך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה". כיון שהמילים לא היו של בלעם עצמו אלא ה' שם אותן בפיו, באמת הוא היה צריך לומר כפי הסדר של הצדיקים - קודם 'ואורריך ארור' ואחר כך 'מברכך ברוך'. אלא ש"ויהפך ה'", ה' הפך את סדר הדברים - "את הקללה לברכה", קודם 'מברכך ברוך' ואחר כך 'ואורריך ארור'. ומדוע עשה כן? "כי אהבה ה' אלקיך" - שיראו שהכל מאת ה' ולא בגלל ברכותיו של בלעם הם נושעו.

בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ (בב, טו)

מצות 'ביומו תתן שכרו' היא מצות עשה דאורייתא מאוד פרקטית, שיש בה גם מצות לא תעשה.

שכיר יום שעובד כל היום ומסיים בלילה, זמן נתינת שכרו הוא כל הלילה. שכיר לילה שעובד כל הלילה - זמנו כל היום, אבל אם הוא מסיים את העבודה לפני שמסתיים היום, ישנה חובה - 'ביומו תיתן שכרו', וגם ישנו לאו - "ולא

תבוא עליו השמש", לאו של בל תלן. שאם תובע את שכרו ולא משלמים לו - עוברים על הלאו. ואם אינו תובע - אין לאו, אבל יש את הזכות והחובה לקיים את המצות עשה "ביומו תיתן שכרו".

למשל: אדם הולך להסתפר. הספר הנו עובד שכיר שלו, ובסיום התספורת, כאשר הוא משלם לו על התספורת, מקיים בכך מצות עשה. גם נהג המונית הוא שכיר של הנוסע ויש לגביו מצות עשה מדאורייתא של "ביומו תיתן שכרו", ממש כמו הנחת תפילין!

אני אמרתי 'מונית' ולא 'אוטובוס', כי באוטובוס משלמים בתחילה ואין זו ממש שכירות, ולכאורה לא מקיימים את המצוה.

פלוגי סיפר לי, כי הוא היה עושה תספורת לאדמו"ר מביאלה זצ"ל. פעם אחת אמר לו האדמו"ר: "אני רוצה לשלם לך".

הוא נבהל, לשלם?!

שאלו האדמו"ר: "מה אכפת לך?" והוא השיב בהסתייגות נחרצת: "ראשית כל, אינני זקוק לכסף, וחוף מזה זו זכות בשבילי".

הסביר לו האדמו"ר: "יש לי מצוות עשה, מדוע שאפסיד אותה? ולכן גם אם אינך צריך כסף, למה שאפסיד. אנא, קח לירה אחת, ובכך אקיים את מצות 'ביומו תיתן שכרו'. הוא לקח.

כך זה בקביעות כאשר באים בעלי מלאכה - חשמלאי, טכנאי, קורה שאין באמתחתך כסף, ואז - אם הפועל מוותר כרגע, וכן במקרים מסוימים נוספים - לא עוברים על הלאו של בל תלן, אבל מפסידים את "ביומו תיתן שכרו".

אני מאריך בפרטים כי זה דבר קל שאפשר לשים לב אליו ולהרוויח. האדמו"ר מביאלה היה שמח בכל מצוה שזכה לקיים, והיה בירושלים שוחט שכמה פעמים בשבוע הגיע אליו לשחוט לידו עוף כדי לתת לו הודמנות נוספת.

שוב ושוב - לקיים את מצות כסיו הדם. כאשר שהה בצפת, אמר האדמו"ר למלווה: "בהליכתנו כעת לנשום אוויר, הלא נלך בד' אמות חדשות של ארץ ישראל, ואם כן מדוע ללכת סתם, כשבאפשרותנו באותה שעה גם לחשוף מצוות, אם רק נכוון דעתנו לכך?"

על הפסוק "פסול לך", כותב רבנו בחיי בדרך רמז: מה שאצל אחרים פסולת - מזה אתה יכול לעשות עסק. בדברים שאנשים אינם מודעים שזו מצות עשה, ניתן לחשוף מצוות בקלות. וכאמור, כאשר מסיימים עם התספורת, אל לנו לתת את העשרים שקלים בצורה יבשה, ללא חיות. נכניס קצת מחשבה, נכוון לשם מצוה וגם נשמח בה!

כך אפשר באמת לחשוף מצוות - כשעושים כל מעשה עם

כוונת לב.

מעשי ראובן

תוך כדי טיפולי הדיאליזה, היה שוקד רבי ראובן זצ"ל על תלמודו והוגה בתורה אשר באהבתה יגהה תמיד. הוא נהג לכנות זמן זה בשם "כולל דיאליזה". דמותו של רבי ראובן היושב ושונה תוך כדי ייסוריו נחקקה בלב המושפלים והצוות הרפואי והשפיעה לאין קץ על אורחותיהם והנהגותיהם.

לאחר שהתפתח נמק ברגלו, נאלץ רבי ראובן לעבור ניתוח מסובך לכריית הרגל עקב מצבו החמור. בעוד בני המשפחה ממתנים בחדרה לסיום הניתוח, יצא לפתע הרופא מחדר הניתוחים כשחיוך על שפתיו: "מעולם לא נתקלתי בחולה שכזה!" קרא בפליאה.

הרופא סיפר לבני המשפחה כי מיד לאחר שרבי ראובן התעורר מן הניתוח היו בפיו שתי שאלות. הניתוח התקיים בתחילת השבוע, רבי ראובן חפץ לדעת אם יאלץ לשהות במחלקת טיפול נמרץ עד שבת קודש, משום שחשש לחילול השבת שיגרם בשל שהותו במחלקה זו.

בנוסף לכך, הואיל והניתוח החל בלילה והסתיים בשעת בוקר מוקדמת, שאל רבי ראובן את רופאיו האם עד הערב יסירו מגופו את הצינורות והמכשירים הרפואיים, כדי שיוכל להניח תפילין כדבעי.

"מעולם לא ראיתי חולה במצב כזה, שאינו שואל כל שאלה על מצבו הרפואי ועל הכאבים שלאחר הניתוח, וכל מעייניו נתונים אך ורק לקיום המצוות!" אמר הרופא בהתפעלות.

זכור זאת ליעקב

מתורתו של רבינו הגדול
מרן בעל ה"זאת ליעקב" זצוק"ל

פרשת כי תצא | שבת תשע"ז | גיליון 9

אלול - שיחה לפתיחת הזמן

שאמר משה "לקבל תורה באתי", מעתה הטענה היא אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, ומושם שעי' תורה משתנה כל המציאות שלו, נעשה גופו מן השמים, וכד' הספרי (האזינו), שע"י התורה האדם את עוקר כל העבר שלו, ונעשה "בן" תורה, מקור חדש לכל היותו. וכמו שמצינו (משנה סוף הוריות) שממזר ת"ח קודם לכה"ג ע"ה. ויש להתבונן בזה, שכה"ג הרי כל כוחו הוא מחמת יחוסו, וממזר כל פסולו וחטאו הוא יחוסו הטמא, אך ע"י התורה בכוחו להפוך עצמו שכל מקורו ומציאותו היא התורה"ק, וגם ממזר, כיון שהוא ת"ח הוא קודם לכה"ג עם הארץ.

מן העיקרים שהיה זק"ז מאורינו הגה"ח מוהר"י ממיר זצוקללה"ה מעורר - שלא להיות חיי פשוט. בן תורה הוא נעלה ומרומם והוא המחייב את כל ההנהגה. דוגמא לדבר מצינו בגמ' (סנהדרין לז.) "כיצד מאיימין את העדים על עידי נפשות וכו' לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המואבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא וכו' לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם". וברש"י, בשבילי נברא העולם - "כלומר חשוב אני כעולם מלא, לא אטרד את עצמי מן העולם בעבירה אחת, וימשוך ממנה". וזה פלא, שהרי חוששים אנו מעדים אלו שלא מרתיע אותם להרוג נפש נקי מישראל, והם חשודים על חמורי חמורות, אך הדרך בה ניתן להניא אותם ממועשיהם הרע הוא ע"י נתינת הרגשת הרוממות שיש לכל אדם מישראל. מצינו אצל יוסף הצדיק בשעת הנסיון הקשה שלו, מה אמר לארורה (מד"ר בראשית פז ה): "וימאן ויאמר אל אשת אדוני וגו', אמר לה למוד הוא הקב"ה להיות בוחר מאהובי בית אבא לעולה, לאברהם - קח נא את בנך, אשמע לך ושמא אבחר לעולה ואפסל מן הקרבן. ד"א ויאמר אל אשת אדוני אל למוד הקב"ה להיות נגלה על אהובי בית אבא בלילה, אברהם - אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברהם במחזה, יצחק - וירא ה' אליו בלילה ההוא, יעקב - ויחלום והנה סולם. אשמע לך ושמא יגלה עלי הקב"ה וימצא אותי טמא וכו'". והיינו שיש לפעמים שלא עומד שום דבר, אבל הרגשת הרוממות מי הוא ומה הוא ולהיכן יכול להגיע עוצר בעדו. דווקא ע"י שאדם מחזיר לעצמו את גודל מעלתו ורוממותו הוא נרתע ממועשים מוגזמים. ומחייב זה הוא גם בעבודת התשובה, כדברי רבינו יונה (שערי תשובה שער א אות א) "מן הטובות אשר היטיב השם יתברך עם בראייתו, כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מועשיהם ולנוס מפח פשעיהם, לחשוך נפשם מני שחת ולהשיב מעליהם אפן, ולמדם והזהירם לשוב אליו כי יחטאו לו, לרוב טובו וישרו כי הוא ידע יצרם", הנקודה הראשונה של חסד התשובה, של הרגשי והציפיה לתשובה הוא לעלות מתוך פחת מועשיהם, ההרגשה הזו שהחטא מוריד ומפיל את האדם מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, וע"י החטא אינו נמצא באותו מקום שהיה, וחל שינוי בכל ההויה והמקום. והאסון הוא שהאדם אינו מרגיש כלל בשינוי שנתהוה אין לו שום השגה היכן הוא נמצא. וכן הוא גם גדר עונשי החטא שאף הוא הירידה לבירא עמיקתא, וכפי המשפט המופיע רבות בדברי חז"ל הוא נופל בגיהנם, ובשבת (לג.) "כל המנובל את פיו מעמיקין לו גיהנם" זו היא מציאות החטא. וחסד התשובה הוא לעלות מתוך הבור, הנקודה הראשונה של הציפיה והרצון לשוב הוא לעלות מתוך פחת מועשיהם, ואח"כ לנוס מפח פשעיהם, לחשוך נפשם מני שחת ולהשיב מעליהם אפן.

אחריות הפרט כאחד מתוך הכלל

אולם מעיקר הרגשת הרוממות, הוא ענין האחריות של בן תורה בתוך הרבים הציבור והבית מדרש. ושהדבר נוגע לכל יחיד בלא יוצא מן הכלל ושכל אחד הוא לעיכובא. כתיב (דברים יא כו) ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה, פתח בלשון

אנו עומדים בפתיחת הזמן, שהיא גם פתיחת השנה החדשה של הישיבות הק'. נכנס ציבור חדש לישיבה"ק, זהו הזמן להתבונן במהותו של בן תורה ומהותה של ישיבה, מקום תורה, ובפרט בזמן המיוחד להתבוננות וחשבון נפש - חודש אלול ימי ההכנה לימי הדין והרחמים.

מרן הגרנצ"פ זצוקללה"ה הסבא מסלבודקה כשעמד לייסד את ישיבתו שאל את מרן אור ישראל מסלנט זצוקללה"ה מה צריך להיות היסוד והשרש של הישיבה, ענה לו ר' ישראל בפסוק (ישעיה נז טו) "להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים". והיינו לריום את בני התורה להעלות את חשיבותם וערכם ככלל וכיחידים, עבור עצמם ועבור כלל ישראל והעולם כולו. ואמנם עסק מרן הגרנצ"פ זצוקללה"ה כל ימיו בהחדרת המושגים הנעלים של רוממות האדם בכלל, מה גדולים כוחותיו ולהיכן הוא מסוגל להגיע, ובפרט רוממות בני תורה היושבים בבית ה' עמלי תורה. הרוממות שנמצאים בישיבה קדושה. הרגשת האושר שצריכה לחזור ללב.

אנו רואים כי תקנו לומר "אשרי" ג' פעמים ביום, וזה עיקר שבחו של הקב"ה המעבב בפסוקי דזמרה. והוא פרק קכ"ה בתהילים. אך הוסיפו שני פסוקים "אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה, אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלוהיו", היינו לפני שאנו מותחילים לסדר שבחו של הקב"ה כהקדמה להכנה לתפלה לעמוד לפני המלך ולעבדו ית' באמת ובתמים ובלבב שלם, אנו מקדימים לפרש מי אנו ומה אנו בפרטות היושבים בבית ה', כמה מאושרים הם כמה טוב חלקם ויפה ירושתם, שהם מעוותים לחיי נצח, עוד יהללוך סלה. אשרי העם שככה לו, מה שיש לו ומה שעתיד להיות לו, ומעל הכל אשרי העם שה' אלקיו. ואח"כ פותחים בסיפור שבחיו של הקב"ה כהכנה לעמידה לפני המלך.

סגולת התורה - מוגדלתו ומרוממותו על כל המעשים

מעיקרי מעלתם של עמלי תורה הוא מה שכתוב במשנה (ריש פ"ו אבות) על העוסק בתורה לשמה, "ומגדלתו ומרוממותו על כל המעשים". זהו ראשית ושרש הרוממות ע"י מעלה של תורה. וכלשונו של המהר"ל "ודבר זה ידוע מאד כי ע"י התורה ישראל מועלים, כי כל כך היא מעלת התורה כמו שאמרו (אבות פ"ו מ"ב) כל העוסק בתורה מעלה. ושמועתי משמו של הגר"ד קופלמן זצלה"ה הרגשה פשוטה, כשאדם למעלה (כגון כאשר הוא נמצא בספינת האויר) הכל נראה קטן. ועד"ז "ומגדלתו ומרוממותו על כל המעשים", כל הבלי עוה"ז נראים בעיניו כדרך הרואה משחק ילדים (אקינדער שפיל). שום דבר לא תופס מקום. וכפי שאמר רב יוסף (פסחים סח:) מתוך השמחה של חג העצרת "עבדי לי עגלא תלתא אמר אי לא האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא" וברש"י ד"ה אי לאו האי יומא "שלמדתי תורה ונתרוממותי הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף ומה ביני לבינם".

בסגולת התורה, שהתורה מהפכת את האדם, וכדאי' בגמרא (סנהדרין צט:) "כל העוסק בתורה לשמה וכו' רבא אמר כאילו עשאו לעצמו שנאמר ושמתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אתם אל תקרי אותם אלא אתם". וזהו "ומגדלתו ומרוממותו על כל המעשים" שכל מעשיהם של בני תורה משובים מאחרים. ויעוין בגמ' (שבת פח:) "ואמר רבי יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע מה לילד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו חמודה גנוזה וכו' אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, ויש ליתן לב, שבתחילה טענו המלאכים מה לילד אשה, ולאח"כ טענו אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, והיינו משום שלאחר התשובה

נכתב על דעת הכותב בלבד >

יחיד - "ראה", וסיים בלשון רבים - "לפניכם" (עי' בבעה"ט ובאזה"ח שעמדו בזה). וי"ל הביאור עפ"י הברייתא (קידושין מ:): "ר' אלעזר בר' שמעון אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו, והיחיד נידון אחר רובו, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה" וברמב"ם פ"ג מהלכות תשובה ה"ד: "לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב, וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב, חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו ולהם תשועה והצלה". והיינו "ראה", אתה היחיד, "צריך כל אדם שיראה עצמו", את הברכה והקללה אשר אנכי נותן לפני הרבים, כי היחיד יכול לקבוע את הברכה והקללה של הרבים, (שוב הראוני שכבר כ"כ בכלי יקר). זו היא ההרגשה שצריכה להיות כל בן תורה, מלבד רוממותו שלו עצמו בתור פרט, הרי הוא מלא באחריות בתור אחד מן הכלל ואחריות גדולה היא עליו.

אמרו ז"ל במדרש (ויק"ר א א): "ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, לשמוע בקול דברו, א"ר תנחום בר חנילאי בנוהג שבעולם משוי שקשה לאחד נוח לשנים ולשנים נוח לארבע או שמוא משוי שקשה לס' רבוא נוח לאחד, כל ישראל עומדים לפני הר סיני ואומרים אם יוספים אנחנו לשמוע וגו' ומשה שומע קול הדבור עצמו וחיה תדע לך שהוא כן שמכוון לא קרא אלא למשה לך נאמר ויקרא אל משה". והיינו שדימו חז"ל את ענין קבלת התורה, שלמרות שהיה זה קשה לכל ישראל ביחד שהיו שישים רבוא, בכ"ז למשה היה זה קל עבורו. ולכאורה תמוה, מה ענין מותן תורה דסיני למשוי שנושאים אותו ס' רבוא, והלא כל אחד מששים רבוא קיבל תורה בעצמו ואת משאו שלו ישא, ואין זה נושא אחד שנושאים אותו כולם יחד. וביאר מו"ר מרן הגר"ח זצלה"ה, דמבואר כאן שהתורה לא ניתנה ואינה ניתנת ליחידים, אלא לכלל כולו כאחד בכחות משותפים, ונמצא שכל אחד מסייע בקבלה. וז"ל במדרש (פרשה ע' פיסקא ט') "ר' יוחנן פתר לה בסיני וירא והנה באר זה סיני והנה שם שלשה כהנים לויים וישראלים כי מן הבאר היא שמשם שמעו עשרת הדברות והאבן גדולה זו שכינה ונאספו שמה כל העדרים ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו אמר משום ר' שמואל שאילו היו ישראל חסרים עוד אחד לא היו מקבלים את התורה וגללו את האבן שמשם היו שומעים את הקול ושמעו עשרת הדברות והשיבו את האבן (שמות כ') אתם ראייתם כי מן השמים דברתי וגו'", ומפורש דאך על ידי שנאספו שמה כל העדרים יכלו לגלול את האבן שעל פי הבאר הגדולה של סיני, ולכן אילו היו ישראל חסרים עוד אחד לא היו מקבלים את התורה.

וכיון דכללא הוא דלימודה כנתינתה (ברכות כב.), על כן השפעת התורה בבתי מדרשות ושערים המצוינים בהלכה לדורות הוא גם כן במהלך זה של "ונאספו שמה כל העדרים".

והנה כתיב "רבות בנוות עשו חיל ואת עלית על כולנה" (משלי לא כט), ובביאור הגר"א: "כשאדם זוכה למ"ח דברים שהתורה נקנית בהם נקרא אשת חיל, אבל לא כל אדם זוכה לכולם אלא זה מעט זה מעט". "התורה כולה אינה נקנית רק ע"י כל המ"ח, וזהו רבות בנוות שהם הת"ח, עשו חיל שהן המ"ח (רמ"מ משקלוב). "רבות בנוות" ריבויין של בני תורה בבית המדרש "עשו חיל" מ"ל" מועלה את בית המדרש בכללותו לעלות בסולם כל מ"ח המעלות. זו היא עוד מועלה שיש ליחיד בתור אחד מן הכלל, שעי"ז יחד עולים במעלות כל המ"ח קניינים.

קראנו בפרשה, ואמר אלהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על איביכם אל יך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. וברש"י: "אפי' אין בכם אלא קריאת שמע בלבד כדאי אתם שיושיע אתכם אפי' לא קיימתם אלא ק"ש וערבית", (והוא מהגמ' סוטה מב.), ועיי"ש במהרש"א שהוא מצד קבלת עול מלכות שמים, וללמדים אנו כי הזכות להנצל הוא ע"י עצם קבלת עומ"ש, וכן אי' בגמ' (סוטה מב:): "יגש הפלשתי השכם והערב אמר רבי יוחנן כדי לבטל מוק"ש שחרית וערבית", והיינו לבטל מהם זכות גדולה זאת העומדת להם כנגד איוביהם.

אכן חזינו דנרמות זכות זו בתיבות שמע ישראל, שהתורה אומרת "שמע ישראל"

ובזה נרמות על הקבלת עול מלכות שמים, למרות שלכא' עיקר הקבלה היא בהמשך הפסוק "ה' אלוקינו ה' אחד". וי"ל דהביאור הוא "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד". הנה תיבות שמע ישראל, לכאורה הם אך מלות הקדמה, קבל ישראל (כדאי' בת"א ות"י, עיין תשובות הרשב"א ח"ה סימן נ"ה), אבל אין בהם עצמן תוכן של קבלת עומ"ש. אכן באמות אינו כן, וכבר עמדו בעצם היסוד הזה דאמנם התיבות "שמע ישראל" שייכא לקבלה, וביארו הדבר (יעוין פחד יצחק חנוכה מאמר י"ג אות ג').

ואפשר לבאר עפ"י המהר"ל (בנתיב העבודה פ"ז ד"ה בספרי) ז"ל: "ומה שהיתה קבלת עומ"ש בלשון שמע ישראל, ולא בלשון ה' אלוקינו ה' אחד, מפני כי נקרא קבלת מלכותו, וכאשר ממליכין אותו על אומה כי הוא יתברך מלך על עם לא על יחיד בלבד ואין מלך בלא עם וברוב עם הדרת מלך, והנה הוא מלך ישראל שהם אומה אחת והם ממליכים השי"ת שהוא אחד, וא"כ ל"ש לומר רק שמע ישראל ה"א שבזה ממליך הקב"ה על ישראל שהם אומה אחת, ולכן אומר שמע ישראל שבזה הוא מכניס עצמו לעם ישראל שעליהם מלכות הקב"ה, ואף שאין כל ישראל לפניו שייך לומר שמע ישראל כנגד ישראל וגו'", וכ"כ במאמר החכמה לרמח"ל דליכא יחוד רק בדבר שהוא מותאחד. ויעוין בלשון הגר"א (באד"א בראשית ב' ד'): "ושם הויה ב"ה מורה ע"ש שהוא נותן חיות לכל, ואינו שורה אלא על עולם מלא כמו שאמר הכתוב והוא באחד ומי ישיבנו, פירוש באחד, שאינו שורה אפס כשהעולם אחד באחדות, וכן שמע ישראל וגו' שיהיו ישראל מיחדים עצמם ומחברים עצמם במחשבה וכו' אחד, הוא שורה כשהעולם אחד ושלם, אז מיחד שמו עליו עכ"ל. והיינו אתה אחד ושמןך אחד ומי כעסך ישראל גוי אחד בארץ. כי אוה"ע הם נפרדים, ואין להם מציאות של עם וגוי אחד, ואפי' ציבור של עשרה אין להם. וזהו התוכן של תיבות "שמע ישראל" שהוא מצרף בקבלתו את כל ישראל, שתהא חלות מלכותו על כל ישראל כאחד.

אנו אומרים בכל יום: "שומר ישראל שמור שארית ישראל ואל יאבד ישראל האומרים שמע ישראל. שמור גוי אחד שמור שארית עם אחר ואל יאבד גוי אחד המיחדים שמך ה' אלוקינו ה' אחד", והרי שהם שני ענינים, קודם האומרים שמע ישראל, שזו היא זכות בפ"ע, ואח"כ "האומרים ה' אלוקינו ה' אחד". והיינו שאנו אומרים בקדושת מוסף: "ממקומו הוא יפן ברחמים ויחון עם המיחדים שמו ערב ובוקר בכל יום תמיד פעמים באהבה שמע אומרים", היינו שמע ישראל וכאמור.

ונמצינו למדים דפירוש התיבות שמע ישראל היינו שבזה הוא מכניס וכולל עצמו לעם ישראל, שעליהם מלכות הקב"ה, וא"כ י"ל דעיקר ענין הזכות דק"ש, היינו דמלכותו ית' תלוי כביכול בקיום כלל ישראל עם ה', שהוא התוכן של שמע ישראל. והן הן דבריהם ז"ל שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה אפי' אין בכם אלא קרי"ש בלבד כדאי אתם שיושיע אתכם, היינו הזכות הרמוזה בתיבות שמע ישראל, שישנה אומה המיוחדת שמו ית'.

אלול הוא זמן של התעלות ורוממות, הזמן מתחיל עם רוממות עליה התנתקות מוחלטת מדברים בטלים וענינים אחרים. כל ההנהגה צריכה להיות באופן אחר וברצון אחר. יעוין שפת אמת (שופטים שבת תרל"ח) "י"ל עפ"י ש"מא"ז מו"ר ז"ל רמז על שם חודש אלול ע"פ הפסוק הוא עשנו ולא אנחנו דיש קרי וכתוב לו אנחנו כו'. ועל ב' בחי' אלו נק' אלול. כי זה תלוי בזה. כפי ביטול האדם מותקרב אליו ית'. ודפח"ח, וי"ל עד"ז דהקדמה של אלול הוא לא, היינו לא לכל הסביבה לא לחומרות לא לתאוות עוה"ז למדות רעות להשחתה, ואז לו להקב"ה ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו, לתורתו וליראתו ית'. נכנסים לעולם אחר עולם גבוה. אלול שייך לכלל ישראל, מלפנים כאשר ידעתי כל איש אחזז פלצות מכל הקורא קודש אלול. יעוין לשון שו"ת חתם סופר חלק ג (אבן העזר א) סימן כח: "ומ"מ טוב לעשות בזה וכו' שאחר האיום שאומרים לו וכו' ויקבל בחרם וכו' וטוב כשיהי' זה בימי אלול הבע"ל וכו' בשעה שההדיוטים יראים לנפשות יו"ת. אבל בזמננו רק בשיבות הק' חשים במציאות הקדושה הזו ששמה אלול. זה מלמד על הרוממות שנומצאים בשיבה קדושה. איזו הרגשה של אושר צריכה לחזור ללב. ראשית ושרש הרוממות הוא ע"י עמלה של תורה ומבואר.

בשבוע שעבר התקיימה הכנסת ספר תורה ברוב פאר והדר לבית מדרשו של רבינו זצוק"ל "שיר ושכחה" בעיר קרית ספר לזכרו הטהור ולעילוי נשמתו. וספר זכרון מיוחד ורב תוכן הוצא לאור לזכרו של רבינו, מדבריו שיחותיו ומאמריו ועוד דברים רבים לזכרו. ניתן לרכוש את הספר אצל גבאי ביהמ"ד

הרב צבי וייס 4128814-050